

UNIVERZITET SINGIDUNUM

**Departman za
poslediplomske studije**

**POSLOVNA EKONOMIJA
MASTER STUDIJSKI PROGRAM**

MASTER RAD

**SREDSTVA OBEZBEDJENJA U MEDJUNARODNOM
PLATNOM PROMETU SA POSEBNIM OSVRTOM NA
DOKUMENTARNI AKREDITIV**

Kandidat:
Hana Hašimbegović
Br. Indeksa:
400581/2009

Mentor:
Prof. dr Miroljub Hadžić

Beograd, 2011.

SADRŽAJ:

UVODNA RAZMATRANJA	3
I. FENOMENOLOGIJA MEDJUNARODNE TRGOVINE	5
1. DETERMINISANJE SPOLJNE TRGOVINE	5
2. RETROSPEKTIVA SPOLJNE TRGOVINE	7
II. MEĐUNARODNI ASPEKT BANKARSKE DELATNOSTI	9
1. MESTO I ULOGA MEĐ UNARODNOG BANKARSTVA	9
2. MESTO I ULOGA MULTINACIONALNOG BANKARSTVA	10
3. MESTO I ULOGA MEĐ UNARODNOG PLATNOG PROMETA	11
3.1. DETERMINISANJE MEĐ UNARODNOG PLATNOG PROMETA	11
3.2. PLATNI PROMET SA INOSTRANSTVOM U SRBIJI	12
3.3. SISTEMI MEĐ UNARODNIH PLAĆANJA	14
3.4. MEĐ UNARODNI BANKARSKI KORESPONDENTSKI I KONTOKORENTNI ODNOSI	15
III. SREDSTVA OBEZBEDJENJA U MEDJUNARODNOM PLATNOM PROMETU	17
- DOKUMENTARNI AKREDITIV I BANKARSKA GARANCIJA -	17
1. DOKUMENTARNI AKREDITIV	17
1.1. DETERMINANTE DOKUMENTARNOG AKREDITIVA	17
1.2. SUBJEKTI U POSLOVANJU DOKUMENTARNIM AKREDITIVOM	18
1.3. PRAVNE OSNOVE POSLOVANJA DOKUMENTARNIM AKREDITIVOM	20
1.3.1. PRAVNA OSNOVA IZMEĐ U NALOGODAVCA I KORISNIKA AKREDITIVA	20
1.3.2. PRAVNA OSNOVA IZMEĐ U NALOGODAVCA I AKREDITIVNE BANKE	20
1.3.3. PRAVNA OSNOVA IZMEĐ U AKREDITIVNE BANKE I KORISNIKA AKREDITIVA	21
1.3.4. PRAVNA OSNOVA IZMEĐ U KORESPONDENTNE BANKE I KORISNIKA AKREDITIVA	21
1.4. TIPOLOGIJA DOKUMENTARNIH AKREDITIVA	22
1.4.1. NOSTRO I LORO AKREDITIVI	22
1.4.2. NEOPOZIVI I OPOZIVI AKREDITIVI	22
1.4.3. POTVRĐ ENI I NEPOTVRĐ ENI AKREDITIVI	22
1.4.4. PRENOSIVI I NEPRENOSIVI AKREDITIVI	23
1.4.5. JEDNOKRATNI I REVOLVING AKREDITIVI	23
1.4.6. AKCEPTNI AKREDITIVI	24
1.4.7. AKREDITIVI DOMICILIRANI U ZEMLJI ILI U INOSTRANSTVU	24
1.4.8. BACK-TO-BACK AKREDITIVI	24
1.4.9. AKREDITIVI SA CRVENOM KLAUZULOM	24
1.4.10. STAND-BY AKREDITIVI	25
1.4.11. AKREDITIVI SA ODLOŽENIM PLAĆANJEM	25
1.5. DOKUMENTARNA POKRIVENOST POSLOVANJA DOKUMENTARNIM AKREDITIVOM	26
1.5.1. TRGOVAČKA (KOMERCIJALNA) FAKTURA	26
1.5.2. TRANSPORTNA DOKUMENTA	26
1.5.3. DOKUMENTA O OSIGURANJU	27
1.5.4. OSTALA DOKUMENTA	27
1.6. PRESTANAK VAŽENJA DOKUMENTARNOG AKREDITIVA	28

1.7. PRIMER PRIMENE DOKUMENTARNOG AKREDITIVA KAO INSTRUMENTA MEDJUNARODNOG PLATNOG PROMETA	29
1.7.1. DOKUMENTARNI AKREDITIV I PROCES AKREDITIVNE TRANSAKCIJE	29
1.7.2. POSTUPAK OTVARANJA DOKUMENTARNOG AKREDITIVA	30
1.7.3. AKREDITIVNA TRANSAKCIJA SA ASPEKTA BANKE	33
2. BANKARSKA GARANCIJA	37
2.1. POJAVA BANKARSKE GARANCIJE	37
2.2. PRAVNA PRIRODA BANKARSKE GARANCIJE	38
2.2.1. JEDNOSTRANO OBAVEZNI UGOVOR	38
2.2.2. SAMOSTALNOST BANKARSKE GARANCIJE	39
2.2.3. NEOPOZIVOST BANKARSKE GARANCIJE	40
2.2.4. BEZUSLOVNOST BANKARSKE GARANCIJE	40
2.3. SADRŽAJ BANKARSKIH GARANCIJA	40
2.3.1. BITNI ELEMENTI GARANCIJE	44
2.4. PRAVNI ODNOSI I UČESNICI U GARANCIJSKOM POSLU	48
2.4.1. PRAVNI ODNOS IZMEĐU UČESNIKA I POVERIOCA	48
2.4.2. PRAVNI ODNOS IZMEĐU U NALOGODAVCA I BANKE GARANTA	49
2.4.3. PRAVA I OBAVEZE IZ UGOVORA O IZDAVANJU BANKARKE GARANCIJE	51
2.4.4. ODNOS IZMEDJU BANKE GARANTA I KORISNIKA BANKARSKE GARANCIJE	52
2.4.5. PRAVNI ODNOS IZMEDJU BANAKA	54
2.5. VRSTE GARANCIJA	54
2.5.1. PODELA PREMA VRSTI UGOVORA ILI DRUGOG PRAVNOG POSLA IJJE SE IZVRŠENJE OBEZBEDJUJE	55
2.5.2. PODELA PREMA USLOVU KOJA MORA BITI ISPUNJEN DA BI SE ISPLATIO GARANTNI IZNOS	58
2.5.3. PODELA PREMA BROJU BANAKA KOJE UČESTVUJU U GARANCIJSKOM POSLU	59
2.5.4. PODELA PREMA ZAVISNOSTI GARANCIJE OD OSNOVNOG UGOVORA	59
2.5.5. PODELA PREMA OSTALIM KRITERIJUMIMA	60
2.6. PRIMER PRIMENE BANKARSKE GARANCIJE KAO INSTRUMENTA MEDJUNARODNOG PLATNOG PROMETA	61
2.6.1. POSTUPAK OTVARANJA BANKARSKE GARANCIJE	61
2.6.2. PROCEDURA IZDAVANJA GARANCIJE SA ASPEKTA BANKE	62
3. JEMSTVO	74
3.1. POJAM JEMSTVA	74
3.2. PREDMET JEMLENJA	74
3.3. VRSTE JEMSTVA	74
3.4. IZBOR MERODAVNOG PRAVA	75
4. MENICA	76
5. STVARNOPRAVNA OBEZBEDJENJA	78
5.1. RUČNA ZALOGA	78
5.2. ZALAGANJE POTRAŽIVANJA I HARTIJA OD VREDNOSTI	80
5.2.1. ZALAGANJE POTRAŽIVANJA	80
5.2.2. ZALAGANJE HOV	80
5.3. HIPOTEKA	80
5.3.1. POJAM HIPOTEKE	80
5.3.2. PREDMET HIPOTEKE	81
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	83
LITERATURA:	86

UVODNA RAZMATRANJA

„Kad god prepoznate uspeh, znajte da je neko nekada doneo hrabru odluku.”

Peter F. Drucker, autor u oblasti menadžmenta

Spoljnotrgovinska razmena je, u prošlosti i sada, podsticana tešnjom i ovekada da poboljša svoje uslove rada, svoj životni standard i na i in života, bez obzira u kojoj zemlji i kom sistemu živi. U tom smislu ona je postala društveno neophodna. Iako od davnina nužna, medjunarodna razmena u savremenim uslovima dovedena je do neslu i enih razmera.

Tema ovog rada je jedan segment medjunarodne trgovine, a to su sredstva obezbedjenja u medjunarodnom platnom prometu, iz razloga što bez dobro razradjenih i razvijenih na i ina pla i anja sa inostranstvom, medjunarodna trgovina bi bila dosta otežana i usporavao bi se neophodni proces razmene dobara, usluga, novca, kapitala, tehnologije i sl. Sve to bi naravno nepovoljno uticalo na privredni razvoj zemalja.

U medjunarodnoj trgovini, koju karakteriše prostorna udaljenost poslovnih partnera, nesigurnost i nepoverenje, od velikog je zna i aja postojanje instrumenta pla i anja koji i e smanjiti rizik i na neki na i in podjednako štiti kako interese izvoznika tako i interese uvoznika robe i usluga.

Strani partneri, posebno kupci, i esto insistiraju na nekom instrumentu obezbedjenja, a posebno na dokumentarnom akreditivu koji je istovremeno i instrument pla i anja. Najve i problem se javlja usled nedovoljnog poznavanja instrumenata prilikom izbora najbolje mogu i nosti kao i rizika pri ugovaranju platne klauzule. Važno je utvrditi kako najbolje obezbediti spoljnotrgovinski posao. U današnje vreme, kada se Srbija otvara ka svetu, ovo je vrlo aktuelna tema.

Nau i ni cilj ovog istra i vanja jeste nau i na deskripcija i objašnjenje sredstava obezbedjenja kao i upoznavanje sa svim njihovim prednostima i manama u savremenoj bankarskoj praksi. Cilj je, takodje, i dostizanje određenog nivoa nau i nog saznanja iz ove oblasti koje i e korisnicima pomo i da izbegnu strah i primenu u svakodnevnom bankarskom poslovanju.

Društveni cilj jeste obezbedjenje dovoljnog saznanja na osnovu koga se mogu preduzeti određene mere prakti i ne primene ovih instrumenata. Medjunarodno poslovanje doprinosi pove i anju efikasnosti i potencijala, kako finansijskog tako i i itavog privrednog sistema svake zemlje, stoga je adekvatna primena neophodna za kvalitetnije funkcionisanje života preduze i a.

Metodološki pristup ovom verifikatornom istra i vanju zahtevao je primenu osnovnih analiti i kih metoda, i to: metod analize, apstrakcije i dedukcije, kao i osnovne sinteti i ke metode poput sinteze, konkretizacije, generalizacije. Od opšte nau i nih metoda: hipoteti i ko deduktivne, analiti i ko deduktivne i komparativnu metodu.

U prikupljanju podataka primenjeno je ispitivanje i metoda analize sadr i aja dokumenata. Analiza je ostvarena na osnovu rezultata ranijih istra i vanja i adekvatne literature, kao i na osnovu izvornih podataka, odnosno izvornih propisa i akata.

Primenom ovih metoda, što se može videti po rezultatima istra i vanja, mogu i e je validno ostvarenje nau i nog i društvenog cilja istra i vanja. Pristup istra i vanju je integrativan, sinteti i ki, u tom smislu što se ni jednom metodološkom postupku ne daje isklju i iva prednost.

Hipoteti i ki okvir ovog istra i vanja se sastoji od slede i ih hipoteza:

Generalna hipoteza

- ° Sredstva obezbeđenja u međunarodnom platnom prometu predstavljaju sigurnost za kupca i prodavca u međunarodnoj trgovini, među kojima se izdvaja dokumentarni akreditiv koji je istovremeno i sredstvo plaćanja.

Posebna hipoteza

- ° Dokumentarni akreditiv je instrument platnog prometa sa inostranstvom, koji doprinosi povećanju obima međunarodne trgovine, pružajući i kupcu i prodavcu sigurnost.
- ° Bankarska garancija je široko rasprostranjeni način obezbeđenja u međunarodnoj trgovini.

Pojedinačna hipoteza

- ° Spoljnom trgovinom se utiče na regulisanje odnosa ponude i tražnje na domaćem tržištu.
- ° Poslovi realizacije međunarodnog platnog prometa su dobro kontrolisani poslovi, kako od strane države, tako i od strane međunarodnih komora i drugih finansijskih institucija.
- ° Dobro organizovan platni promet sa inostranstvom je od značaja ne samo za njegove učesnike, već i za privredu zemalja koje su u njega uključene.

Rad se sastoji iz tri dela. U prvom delu rada biće reči o međunarodnoj trgovini, njenom pojmu, značaju kao i za učesnike ove vrste trgovine. Drugi deo je posvećen međunarodnom aspektu bankarske delatnosti. U ovom delu skrenuće se pažnja na mesto i ulogu kako međunarodnog tako i multinacionalnog bankarstva. Zatim, na međunarodni platni promet i najčešće korišćene instrumente plaćanja. Treći deo rada je posvećen sredstvima obezbeđenja u međunarodnom platnom prometu sa posebnom pažnjom na dokumentarnom akreditivu i bankarskoj garanciji. Biće obradjen teoretski aspekt, fenomenologija, subjekti i pravni odnosi koji se pojavljuju primenom ovih instrumenata, vrste kao i dokumenta koja se koriste u radu sa pomenutim instrumentom. Daćemo i primer primene dokumentarnog akreditiva, kao i bankarske garancije. Ovaj deo rada olakšaće budućem čitaocu da upotpuni sliku o dokumentarnom akreditivu i bankarskoj garanciji, biće opisan proces transakcije, priložen nalog za otvaranje sa detaljnim objašnjenjima stavki iz naloga i na kraju ovog rada biće reči o međunarodnom dokumentarnom akreditivu i bankarskoj garanciji posmatranim iz ugla banke.

I. FENOMENOLOGIJA MEDJUNARODNE TRGOVINE

1. Determinisanje spoljne trgovine

Prema definiciji, spoljna trgovina predstavlja promet robe i usluga i sl. u kome se razmena obavlja između subjekata raznih zemalja, tako što predmet kupoprodaje prelazi carinsku liniju i teritoriju zemlje prodavca (izvoz) ili zemlje kupca (uvoz), a na osnovu zaključenih pismenih spoljnotrgovinskih ugovora.¹

Spoljna trgovina, pored prometa dobara, obuhvata i niz proizvodnih i neproizvodnih usluga, u koje spadaju usluge u turizmu, saobraćaju, investiciono-građevinski radovi, naučne usluge, konsalting, propagandno-informativne usluge, bankarske usluge i sl. S obzirom da se danas trguje i sa novcem, kapitalom, tehnologijom, radom isto kao i dobrima i uslugama, ove oblasti takođe obuhvata spoljna trgovina.

Spoljnotrgovinsko poslovanje predstavlja komunikaciju sa spoljašnjim svetom. Za svaku zemlju je jako bitan momenat odnosa sa inostranstvom, kao vrlo značajan deo ekonomske aktivnosti svake zemlje. *Potrebe za međunarodnom razmenom postoje kod svih zemalja u svetu, bez obzira na veličinu njene teritorije, broja stanovnika, dostignutog nivo razvoja i raspoloživih izvora prirodnog bogatstva.²* Zbog toga kađemo da su sve zemlje ekonomski upućene jedna na drugu, odnosno u stanju su međusobne uslovljenosti i zavisnosti. Priroda ekonomskog života i ekonomske aktivnosti ruži sve prepreke i pa čak i međudržavne granice i to i onda kada su one razdvojene političkim ili nekim drugim činjenicama.

Savremena ekonomska teorija i praksa, međunarodnim ekonomskim odnosima i spoljnotrgovinskom poslovanju pridaju posebnu pažnju i značaj. U osnovi toga stoje ekonomski interesi država i njihova ekonomija. *Svaka nacionalna privreda, u procesu saradnje sa svetom nalazi svoj interes, odmerava svoj položaj i izvlači veće ili manje koristi od spoljne trgovine, u zavisnosti od stepena otvorenosti privrede prema svetu i drugih faktora koji na spoljnu trgovinu utiču.³*

Zbog toga svaka zemlja nastoji da u svojoj spoljnotrgovinskoj aktivnosti iskoristi komparativne prednosti koje ima u proizvodnji određenih proizvoda i usluga u odnosu na druge zemlje sa kojima održava ekonomske odnose. Svaka zemlja mora na najbolji način da kombinuje i upravlja faktorima proizvodnje kojima raspolaže, počev od prirodnih resursa, preko menadžmenta i radne snage, do kapitala, tehnologije i marketinga.

Sve zemlje savremenog sveta, manje ili više ekonomski su upućene jedna na drugu, odnosno stoje u međusobnoj ekonomskoj zavisnosti i uslovljenosti. Nijedna državna zajednica ne podmiruje svoje materijalne potrebe isključivo svojom proizvodnjom, deo tih potreba podmiruje uvozom materijalnih dobara iz drugih zemalja, a deo sopstvene proizvodnje namenjen je zadovoljavanju potreba u inostranstvu. Poznato je da su prirodna bogatstva kao što su energetske izvor, rudna i mineralna bogatstva, prirodni i klimatski uslovi-kao faktori proizvodnje, neravnomerno raspoređeni u svetu. Nijedna zemlja ma koliko ona bila velika ne raspolaže u dovoljnim količinama i u odgovarajućem kvalitetu svim tim uslovima. Postoje zemlje koje imaju velike izvore nafte, ali ne i dovoljno pitke vode, zemlje koje imaju rude gvožđa ali nemaju električnu energiju, postoje zemlje koje imaju povoljne uslove za proizvodnju industrijskih ali ne i poljoprivrednih proizvoda i obrnuto, klimatski uslovi diktiraju mogućnosti i strukturu poljoprivredne proizvodnje ali i strukturu potrošnje. Ako bi

¹ Unković, M., „Savremena međunarodna trgovina“ Beogradska knjiga, Beograd, 2004, str. 7.

² Unković, M., „Savremena međunarodna trgovina“ Beogradska knjiga, Beograd, 2004, str. 14.

³ Unković, M., „Savremena međunarodna trgovina“ Beogradska knjiga, Beograd, 2004, str. 14.

svaka zemlja pojedinačno zasnivala svoju proizvodnju samo na sopstvenim prirodnim uslovima i izvorima, onda bi struktura te proizvodnje bila vrlo siromašna, ekonomski vrlo neracionalna a proizvodnja mnogih proizvoda nemoguća. Pa tako u globalnim uslovima imamo jasnu taktiku kažnjavanja zemalja iz raznih razloga uvođenjem sankcija u pogledu međunarodne trgovine.

Međutim, zahvaljujući spoljnoj trgovini dolazi do prevazilaženja neravnomernosti u rasporedu prirodnih bogatstava i uslova, kao i inicijalnog razvoja proizvodnje. Zemlje koje nemaju svoje izvore nafte uvozom iz drugih zemalja podmiruju potrebe za njom, isto to i one zemlje koje nemaju prirodnih bogatstava u gvožđu, obojenim metalima, mineralnim sirovinama i dr. Zahvaljujući spoljnoj trgovini i međunarodnoj razmeni ponuda poljoprivrednih proizvoda gotovo je ista u svim zemljama sveta bez obzira na postojanje velikih prirodnih i klimatskih razlika koje opredeljuju mogućnosti proizvodnje pojedinih poljoprivrednih proizvoda u tim zemljama pojedinačno. Tako, na primer, tropsko voće i povrće danas se gotovo podjednako nalazi na tržištima poljoprivrednih proizvoda zemalja u kojima se ono gaji kao i zemljama gde ne postoje prirodni uslovi za njihovu proizvodnju.

Međunarodni ekonomski odnosi i, posebno, spoljna trgovina dovode do ubrzanja naučnog i tehnološkog razvoja u svetskim razmerama i svakoj zemlji posebno. Inovacije u nauci, tehnici, i tehnologiji danas se brzo gire svetom i time se prevazilazi neravnomernost u tehnološkom napretku. Na taj način se doprinosi ubrzanju razvoja proizvodnje ali i potrošnje u svetu. Taj proces ima naročito značaj za one zemlje koje nisu u stanju da same razvijaju nauku i nauku na istraživanja kao pretpostavke razvoja svoje proizvodnje. Spoljna trgovina i uopšte međunarodni ekonomski odnosi, prenose znanja iz jednog u druge delove sveta koja su sadržana u novim mašinama, proizvodnoj opremi, proizvodima namenjenim zadovoljavanju različitih potreba i na druge načine. Te njihove funkcije i one međunarodne ekonomske odnose veoma značajnim faktorom tehnološkog progresa u svetu.

Kako i se privreda jedne zemlje razvijati u velikoj meri zavisi od veličine njenog unutrašnjeg tržišta. U zavisnosti od njega vrši se dimenzioniranje i strukturiranje domaćeg proizvodnje na globalnom makroekonomskom planu kao i optimiziranje proizvodnih i drugih kapaciteta za proizvodnju pojedinačnih proizvoda na mikroekonomskom nivou. Bez spoljne trgovine u mnogim zemljama ne bi bilo ekonomski racionalno organizovati proizvodnju onih proizvoda kojima se racionalnost postigne njihovom masovnom i velikoserijskom proizvodnjom ili za koju proizvodnju je potreban veliki kapital. U svim tim slučajevima, veličina ili bolje reći malo unutrašnje tržište, javlja se kao limitirajući faktor razvoja proizvodnje u malim zemljama. Ali u uslovima razvijene spoljne trgovine moguće je i u malim zemljama dimenzionirati obim proizvodnje i strukturirati je prema zahtevima ne samo sopstvenog - domaćeg, već i međunarodnog tržišta. Time se produbljuje proces specijalizacije i međunarodne podele rada, a sve to ima pozitivan uticaj na rast i razvoj proizvodnje u svakoj zemlji pojedinačno i u svetskim razmerama.

Spoljnom trgovinom, konkretnije uvozom i izvozom roba i usluga, utiče se na regulisanje odnosa ponude i tražnje na domaćem tržištu. Uvozom se povećava obim ponude roba na tom tržištu, odnosno menja struktura te ponude i usklađuje se sa zahtevima tražnje. Na drugoj strani, izvozom roba i usluga smanjuje se njihova pojedinačna ponuda na tržištu. Izvozom se omogućuje rast njihove proizvodnje iznad nivoa potreba domaćeg tržišta. Putem spoljnotrgovinske razmene viškovi jednih proizvoda pretvaraju se u one proizvode kojih nema dovoljno na domaćem tržištu, što je značajno za stanovišta zadovoljavanja potreba društva, ali i stabilnosti tekućih ekonomskih kretanja. Odsustvo inostrane robe sa domaćeg tržišta dovodi do monopola domaćih proizvođača na njemu i stvara i takav niz ekonomskih neracionalnosti kako na tržištu tako i u proizvodnji i potrošnji.

Razvoj međunarodnih ekonomskih odnosa uslovio je rastu i značaj međunarodne podele rada u kojoj, sa manje ili više uspeha, učestvuju sve zemlje sveta. Suština te podele rada jeste u tome da se svaka zemlja specijalizuje za proizvodnju onih proizvoda za koje ima najpovoljnije ekonomske i druge uslove i da se sa tim proizvodima izlazi na međunarodno tržište. U toj proizvodnji ona ostvaruje u svetskim razmerama nadprosečnu produktivnost rada, niske troškove proizvodnje, brz tehnološki razvoj proizvoda i dr.

*Spoljna trgovina određuje međunarodni položaj svake zemlje, njenu mogućnost da utiče na svetska zbivanja, njenu važnost, ugled i rezultate u svetskoj privredi. Ukoliko se spoljna trgovina pravilno ukloni u domaću privredu, ona doprinosi privrednom rastu, sticanju nacionalnog bogatstva, stabilnosti domaćih cena, zaposlenosti i poželjnom stanju u platnom bilansu.*⁴

2. Retrospektiva spoljne trgovine

Spoljna trgovina je nastala daleko pre nove ere. Jedna grupa autora smatra da je međunarodna trgovina nastala pre nastanka države, odnosno da se trgovina među plemenima može smatrati za jedan od elemenata spoljne trgovine. Međutim, većina autora smatra da je međunarodna trgovina jednako stara koliko i država.

Od Fenikana, Jevreja i Arabljana, preko Vavilonije, Egipta i Kine, do Grka i Rimljana, međunarodna trgovina se postepeno razvijala. U početku trgovalo se pšenicom, uljem, vinom, svilom, porcelanom, začinima, zlatom, srebrom i raznim nakitom, drvenom građom i sl. *Atinjani su prvi bili u svetu, koji su primenili načelo „slobodne trgovine“ tako, da je trgovcima iz svih stranih zemalja slobodno bilo donositi u Atinu svoje proizvode sa vrlo neznatnim dažbinama, a uz savršenu zaštitu njihove imovine i uz savršenu pravdu.*⁵ Dok su Grci dosta trgovali sa drugim zemljama, Rimljani su doprineli razvoju unutrašnje trgovine, izgradnjom mreže puteva po svom carstvu.

Zbog nedovoljno razvijenog novčanog i pravnog sistema, a samim tim i visokog rizika, u prvih pet vekova nove ere međunarodna trgovina bila je sporadična. U Evropi, u ranom srednjem veku, današnji italijanski gradovi Venecija, Firenca i Đenova imali su dominantnu poziciju, dok su tu poziciju u Aziji imali Kina (zbog razvoja zanatstva i izvoza svile i porcelana) i Indija (zbog izvoza pamučnih tkanina, svile i bibera).

Trgovina između Evrope, Azije i Afrike se dosta razvila krajem XV veka, kao posledica napretka u saobraćaju. U tom periodu trgovina se obavljala karavanima, a 1487. godine otvoren je i pomorski put do Indije.

Otkrićem Amerike (tzv. Novog sveta) 1492. godine dolazi do ogromnog razvoja međunarodne trgovine na relaciji Evropa i Amerika. Tada Holandija postaje najznačajniji trgovac sveta, a gradovi Amsterdam, Roterdam i Antwerpen najveće svetske luke i tranzitni centri. Pored Holandije, u to vreme, veliki značaj u međunarodnoj trgovini imale su i Španija i Portugal. Kasnije, Engleska i Švedska su dobile ulogu najznačajnijeg trgovca sveta.

Zemlje koje prve uvode carine (još u srednjem veku) kao posebne takse na spoljnu trgovinu, bile su zemlje jugoistočne Azije i Japan. Na osnovu carina ove zemlje su stekle veliko bogatstvo.

Tokom XIX i XX veka razvoj saobraćaja i komunikacija, kao i nastanak međunarodnih robnih berzi i međunarodnih sajmova uzoraka dovodi do bitnog unapređenja međunarodne

⁴ Unković, M., *Šavremena međunarodna trgovina*, Beogradska knjiga, Beograd, 2004, str. 15.

⁵ Horlević, B., *Spoljna trgovina kroz milenijume*, Autorsko izdanje, Beograd, 2004, str. 23.

trgovine. Period od 1850. godine pa sve do Prvog svetskog rata predstavlja ~~Ž~~latni period u razvoju meĽunarodne trgovine

Prvi svetski rat je bitno poremetio meĽunarodnu trgovinu, a kasnije i Velika ekonomska kriza, koja je trajala od 1929. do 1933. godine, dovela je do općteg protekcionizma u svetskoj privredi. Situacija, naravno, nije bila mnogo drugaĽija ni za vreme Drugog svetskog rata. MeĽunarodna trgovina se svodila na skromnu razmenu izmeĽu savezniĽkih zemalja i eventualno sa neutralnim zemljama. Nakon Drugog svetskog rata dolazi do vaĽnih dogaĽaja za meĽunarodnu trgovinu: osnovan je GATT (Općti sporazum o carinama i trgovini), MMF, Svetska banka, osnovano viće regionalnih ekonomskih integracija, uvedena konvertibilnost mnogih valuta, te standardizacija i liberalizacija meĽunarodne trgovine.

II. MEĐUNARODNI ASPEKT BANKARSKE DELATNOSTI

1. Mesto i uloga međunarodnog bankarstva

Međunarodno bankarstvo je rezultat razvoja međunarodnih trgovinskih i finansijskih odnosa, a posebno razvoja međunarodnih transfera raznih oblika kapitala, međunarodnog platnog prometa i transakcija u raznim valutama. U novije vreme podsticaj razvoju međunarodnog bankarstva došao je sa ekspanzijom transakcija na međunarodnim finansijskim tržištima, pre svega na Evrotržištu. Međunarodno bankarstvo podrazumeva uglavnom tradicionalne poslovne veze sa stranim bankama u cilju obezbeđenja stranog kapitala za domaće potrebe, ostvarivanje međunarodnih plaćanja (a povodom toga i uspostavljanje širom sveta međubankarskih korespondentskih i kontokorentnih odnosa i veza), kao i transakcije u raznim stranim valutama, uključujući i off shore bankarstvo.

Međuzavisnost razvoja međunarodne trgovine i međunarodnih finansijskih odnosa u svetskoj privredi uticala je neposredno na ekspanziju međunarodne aktivnosti banaka. Razvoj međunarodnih privrednih odnosa, a pre svega onih trgovinskih, doprineo je sve većem ulogu u bankama u međunarodnim transakcijama i to u prvom redu u domenu sistema međunarodnih plaćanja, tj. sistemima međunarodnog platnog prometa. S druge strane, sve veće poslovanje u valutama koje nisu domaće, naročito formiranjem Evrotržišta, doprinelo je razvoju međunarodnog bankarstva.

*Međunarodno bankarstvo podrazumijeva dva različita tipa operacija. Prije svega, to su tradicionalne veze (i operacije) sa stranim bankarstvom čiji je cilj obezbeđivanje stranog kapitala za domaće potrebe, kao i ostvarivanje međunarodnog plaćanja. Druga vrsta operacija su poslovi u valutama koja nije domaća.*⁶ Ovde se uključuje i off shore bankarstvo, kao specifičan oblik bankarskih operacija koje se sprovode u određenoj zemlji, ali u stranoj valuti. Kao bitna karakteristika ovih operacija je distanca od domaćih monetarnih regulisanja.

Za definisanje međunarodnog bankarstva postoji više pristupa. Jedno od njih je da se međunarodno bankarstvo može identifikovati po nacionalnoj pripadnosti banke i njenog komitenta (odnosno da li su rezidenti iste države). Ako je pripadnost banke (prema sedištu njene glavne centrale) različita od nacionalne pripadnosti njenog komitenta (merena sedištem ili stalnim boravkom) radi se o međunarodnom bankarstvu, a ako je ista, i ako se usluga pruža u drugoj zemlji (preko filijale) tom komitentu (koji tamo ima svoju filijalu ili privremeni boravak) radi se o domaćem bankarstvu. Drugi pristup je prema valuti transakcije, nezavisno od nacionalne pripadnosti banke i komitenta, pa ako je ta valuta za njih strana, onda je u pitanju međunarodna bankarska transakcija, iako su učesnici iste nacionalne pripadnosti (odnosno rezidenti iste države).

Prilikom definisanja međunarodnog bankarstva potrebno je naglasiti da postoji razlika između međunarodnih aktivnosti banke u zemlji i osnivanja njenih jedinica izvan granica date zemlje. U ovom drugom slučaju (osnivanje jedinica izvan granica zemlje) radi se o multinacionalnom bankarstvu koje predstavlja višu fazu razvoja međunarodnog bankarstva.

Međunarodne aktivnosti banaka obuhvataju raznovrsne bankarske poslove, te tako formiraju mrežu sledećih poslova:

- 1) *uzimanje depozita i davanje zajmova u domaćoj valuti stranim klijentima (preduzećima, pojedincima, pa i vladama);*
- 2) *uzimanje depozita i davanje zajmova u stranim valutama domaćim i stranim pravnim licima;*

⁶ Ognjanović, V., „Međunarodno bankarstvo“ Grifon, Podgorica, 2004, str. 210.

- 3) učešće u konzorcijumima za sindikovane zajmove i uopšte za međunarodnu trgovinu i projekte;
- 4) devizne transakcije vezane za dragocene metale i međunarodni transfer novca;
- 5) obezbeđenje dokumentarnih kreditnih pisama i kreditnih linija u okviru više valuta i olakšica emitovanja obveznica;
- 6) trgovanje valutnim fjučersima i opcijama;
- 7) davanje pomoći u tzv. merdžerima preko granice, akvizicije i dr.⁷

2. Mesto i uloga multinacionalnog bankarstva

Kao što je već ranije rečeno, multinacionalno bankarstvo predstavlja višu fazu razvoja međunarodnog bankarstva. Potrebe razvoja međunarodne trgovine i privrede u celini, kao i struktura poslova bankarskog sektora, neposredno je dovela do prerastanja međunarodnog u multinacionalno bankarstvo. Ova faza razvoja dovela je do prevazilaženja korespondentskih i kontokorentnih odnosa među bankama, i dovela do ġirenja mreġe bankarskih jedinica van granica jedne zemlje. *Prema tome, multinacionalno bankarstvo podrazumijeva bankarske operacije koje se izvode iz više razliġitih zemalja i nacionalnih sistema.*⁸ Multinacionalno bankarstvo u osnovi obuhvata tradicionalno bankarsko poslovanje u inostranstvu i moderno evrotrġiġno bankarsko poslovanje, kao i offshore poslovanje.

Međunarodno bankarstvo, u principu, ne zahteva fiziġko prisustvo banke u stranoj zemlji i po toj osnovi se bitno razlikuje od multinacionalnog bankarstva. Osnovna karakteristika multinacionalnog bankarstva je u tome da ukljuġuje element direktnih stranih investicija i da su po tom osnovu multinacionalne banke, u suġtini, vrsta multinacionalnih preduzeća i da su nastala ġirenjem bankarske mreġe u inostranstvu. Multinacionalne kompanije imaju dva osnovna razloga za svoju međunarodnu ekspanziju, a to su osvajanje novih trġiġta i dolaġenje do jeftinijih resursa, a sve u cilju ostvarivanja većeg profita. Sliġno je i sa multinacionalnim bankama koje osnivaju svoje filijale i afilijacije u drugim zemljama da bi osvojile nova trġiġta i da bi, koristeći jeftinije resurse smanjile troškove. Pored toga, multinacionalne banke, kao i multinacionalne kompanije, na ovaj naġin prevazilaze regulatorne barijere kojim se ġtite nacionalna trġiġta.

Multinacionalne banke prate svoje komitente i multinacionalne kompanije u njihovoj ekspanziji na nova trġiġta i pruġaju im usluge koje im pruġaju i kod kuć e, vezujući ih na taj naġin još više za sebe. S druge strane, neke velike multinacionalne kompanije formiraju svoje banke koje finansijski prate njihove poslovne aktivnosti, ġto predstavlja poseban vid stvaranja multinacionalnog bankarstva.

Multinacionalne banke su u prednosti nad bankama lokalne orijentacije, jer su u mogućnosti da ponude servis daleko ġireg i kompleksnijeg spektra bankarskih usluga i u tom smislu je multinacionalna orijentacija ujedno i konkurentska prednost na domaćem trġiġtu. Ovo posebno kada se radi o platnom prometu sa inostranstvom i poslovanju sa stranim valutama, zasnovanim i na korić enju elektronskih platnih sistema.

Pored toga, prednosti ekonomije obima vaġe i u bankarskom sektoru. One se manifestuju u mogućnosti prikupljanja depozita na većem broju nacionalnih trġiġta i plasmanom sredstava na razliġitim nacionalnim trġiġtima, ukljuġujući i međunarodna finansijska trġiġta, pod najpovoljnijim uslovima, kao i mogućnost ostvarivanja raznih olakġica i podsticaja, među kojima i one koje nudi offshore bankarstvo.

Multinacionalne banke svoje poslovanje u drugim zemljama mogu da proġire tako ġto i e izvrġiti kupovinu manjinskog paketa akcijskog kapitala neke lokalne banke; zatim mogu

⁷ Ognjanović, V., „ Međunarodno bankarstvo“ Grifon, Podgorica, 2004, str. 209.

⁸ Ognjanović, V., „ Međunarodno bankarstvo“ Grifon, Podgorica, 2004, str. 213.

izvršiti kupovinu neke lokalne banke; ili će same izgraditi svoju mrežu filijala u drugim zemljama. Mogu se organizovati na različite načine, od najjednostavnijeg organizacionog oblika kao što je predstavništvo, zatim agencije, filijale, preko subsidijarne jedinice, zajedničkog ulaganja, pa sve do različitih vrsta korporacija koje pružaju finansijske usluge. Pretpostavka za ulazak strane banke u domaći bankarski sistem jeste dobijanje odgovarajuće dozvole za rad od domaće centralne banke ili neke druge nadležne državne institucije.

Dolazak multinacionalnih banaka može da donese brojne koristi finansijskom sistemu zemlje domaćina, ali to može da ima i određene negativne uticaje. Multinacionalne banke mogu da donesu dodatni kapital, da uvedu nove bankarske proizvode i tehnologiju, da doprinesu konkurenciji na domaćem bankarskom tržištu, da obezbede pristup međunarodnim tržištima kapitala i sl. S druge strane, one se mogu usmeriti na najveće i najbolje komitente, sprečavajući domaće banke da do njih dođu, to može dovesti do preduzimanja rizika njihovih akcija od strane domaćih banaka, što može ugroziti domaći bankarski sistem, zatim prisustvo multinacionalne banke može izložiti domaći bankarski sistem i domaću privredu većem uticaju međunarodnih finansijskih kriza, dok se one u nepovoljnim situacijama mogu povući sa domaćeg tržišta i sl.

Iz svega prethodno rečenog, može se zaključiti da nije uvek lako naći balans između mogućih koristi i šteta po domaći bankarski sistem od ulaska stranih banaka, ali s obzirom na enorman razvoj međunarodne trgovine, međuzavisnosti država, brisanja granica, razvoja tehnike, tehnologije, finansijskih i bankarskih sistema, tržišta, može se slobodno reći da to postaje neminovnost i uslov za dalji razvoj svake zemlje.

3. Mesto i uloga međunarodnog platnog prometa

3.1. Determinisanje međunarodnog platnog prometa

Pod platnim prometom se obično podrazumevaju sva plaćanja koja se vrše u novcu (gotovinski i bezgotovinski) između domaćih (fizičkih i pravnih) lica, kao i između domaćih i stranih (fizičkih i pravnih) lica. Do plaćanja između pravnih i fizičkih (domaćih ili stranih) lica u platnom prometu dolazi po osnovu plaćanja robe i usluga, kao i plaćanja po osnovu finansijskih transakcija. Poslovi platnog prometa koji se obavljaju preko poslovnih banaka, spadaju u grupu neutralnih, odnosno posredničkih bankarskih poslova, gde se banka pojavljuje kao posrednik u svoje ime, a za račun komitenta.

Platni promet u zemlji ili unutrašnji platni promet obuhvata sva plaćanja koja se realizuju između domaćih (fizičkih i pravnih) lica. Platni promet u zemlji se realizuje u skladu sa nacionalnim propisima koji uređuju ovu materiju i pomoću propisanih instrumenata platnog prometa, u kom pogledu postoji uglavnom dosta sličnosti, ali i određenih razlika između zemalja, pre svega u zavisnosti od razvijenosti bankarskog sistema i stepena privrednog razvoja.

Platni promet sa inostranstvom, odnosno međunarodni platni promet (MPP), obuhvata sva plaćanja i naplate između fizičkih i pravnih lica jedne zemlje sa licima koja se nalaze u drugim zemljama. *Plaćanja između subjekata koji učestvuju u MPP vrše se po osnovu plaćanja obaveza u vezi sa:*

- *prometom proizvoda;*
- *izvršavanjem određenih usluga i radova;*
- *plaćanja u vezi dužničko-poverilačkih odnosa;*
- *kao i obaveza koje proizlaze iz finansijskih odnosa.*⁹

⁹ Givković, A., Stankić, R., Krstić, B., *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2007, str. 355.

U postupku realizacije platnog prometa najčešće učestvuju sledeći subjekti: nalagodavac koji izdaje nalog za plaćanje, banka kao posrednik (jedna ili više banaka), i korisnik plaćanja (primalac). U platnom prometu sa inostranstvom, za razliku od platnog prometa koji se odvija unutar jedne zemlje (unutrašnji platni promet), ne postoji univerzalno zakonsko sredstvo plaćanja koje je prihvaćeno u svim zemljama. Plaćanja se obavljaju u različitim nacionalnim valutama, a prema sklopljenim platnim sporazumima i aranžmanima između država koje učestvuju u plaćanju. MPP se sprovodi između banaka u zemlji i inostranstvu, na bazi otvorenih kontokorentnih računa i korespondentskih odnosa. Uz pomoć ovih računa i odnosa omogućava se brže, efikasnije i ekonomičnije obavljanje međunarodnih plaćanja.

Poslovi realizovanja međunarodnog platnog prometa su dobro kontrolisani poslovi, kako od strane države, tako i od strane međunarodnih komora i drugih finansijskih institucija. Od komora treba izdvojiti Međunarodnu trgovinsku komoru sa sedištem u Parizu, koja je odigrala značajnu ulogu prilikom unifikacije instrumenata u MPP. *Aktivnosti ove komore su usmerene na uspostavljanje boljih ekonomskih veza između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, ali isto tako i na rešavanje problema koji se javljaju u svetskoj trgovini, u tokovima međunarodne razmene, usklađivanju propisa da bi se efikasnije poslovalo, donose se jedinstvene uzanse koje su međunarodno prihvaćene i čine poslovnu praksu daleko lakšom.*¹⁰

Platni promet sa inostranstvom karakteriše, ne samo prostorna udaljenost već i činjenica postojanja prebivališta subjekata u različitim suverenim državama i sa različitim zakonodavstvima i propisima. Ovo subjektima u MPP donosi izvesnu dozu rizika od neispunjenja uzajamnih ugovornih obaveza. Upravo iz ovog razloga MPP karakteriše nesigurnost i neizvesnost jer se subjekti ne poznaju i nisu u mogućnosti da procene kreditnu sposobnost poslovnog partnera. Pored ovih poteškoća, javljaju se i različitosti pravnih sistema država, neizvesnost u pogledu budućih državnih mera, nestabilnost valuta i sl. U takvim uslovima važno je izabrati način plaćanja koji u najvećoj meri pruža sigurnost poslovnim partnerima, svodeći i nivo rizika na minimum. Poslovna praksa je stvorila posebne instrumente plaćanja koji služe čto efikasnijem i čto sigurnijem izvršenju ugovornih obaveza plaćanja, a sve već i značaj dobijaju oni instrumenti koji pored platežne imaju i funkciju obezbeđivanja potraživanja. O instrumentima plaćanja u MPP biće više reči u nastavku rada.

Sa sve većim prostorom međunarodne trgovine, povezanosti i međuzavisnosti država, povećava se značaj i uloga međunarodnog platnog prometa. *Kao što se vidi, dobro organizovan platni promet sa inostranstvom je od značaja ne samo za njegove učesnike, već i za dotične privrede zemalja koje su u njega uključene. Od toga kako je organizovan, zavisi i brzina plaćanja, a time i racionalnije korišćenje deviznih sredstava, što može neposredno uticati i na stanje platnog bilansa zemlje i njena ukupna privredna kretanja.*¹¹

3.2. Platni promet sa inostranstvom u Srbiji

Platni promet Srbije sa inostranstvom realizuje se preko banaka ovlašćenih za poslove sa inostranstvom. *Odlukom o uslovima i načinu davanja ovlašćenja bankama za obavljanje poslova sa inostranstvom, kao i o uslovima za oduzimanje tih ovlašćenja, propisani su uslovi za dobijanje ovlašćenja za poslovanje sa inostranstvom i to:*

- 1) *kadrovska osposobljenost;*
- 2) *tehničke osposobljenosti,*
- 3) *raspolaganje sa minimalno 6 mil Eur na računima banke,*

¹⁰ Givković, A., Stankić, R., Krstić, B., *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2007, str. 383.

¹¹ Givković, A., Stankić, R., Krstić, B., *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2007, str. 356.

- 4) *korespondentska mreža banaka u inostranstvu,*
- 5) *pridržavanje međunarodnih uzansi poslovanja i*
- 6) *da ispunjava obaveze prema NB.*¹²

Banka koja dobije ovlašćenje za obavljanje poslova sa inostranstvom dužna je:

- 1) *da najkasnije u roku od 90 dana od dana dobijanja ovlašćenja za obavljanje poslova sa inostranstvom uspostavi mrežu korespondentskih odnosa i kontokorentnih računa s bankama u inostranstvu;*
- 2) *da Narodnu banku Srbije obavesti o računima otvorenim u inostranstvu – u roku od 15 dana od dana otvaranja računa;*
- 3) *da u poslovanju sa inostranstvom uredno i u rokovima izvršava obaveze u zemlji i inostranstvu, pridržavajući se međunarodnih pravila i uzansi, kao i domaćih propisa;*
- 4) *da održava nivo likvidnosti u skladu s propisima kojima se uređuje upravljanje rizicima;*
- 5) *da uredno i u rokovima izmiruje obaveze prema Narodnoj banci Srbije, kao i obaveze prema drugim bankama u zemlji.*¹³

Ukoliko banka ne ispunjava prethodno nabrojane uslove, NBS joj može oduzeti ovlašćenje za obavljanje poslova sa inostranstvom.

Odlukom o uslovima i načinu obavljanja platnog prometa sa inostranstvom propisano je da se plaćanja, naplaćivanja i prenosi u devizama i dinarima vrge nalogima platnog prometa sa inostranstvom (koji su propisani posebnim Uputstvom) i to preko računa ovlašćene banke u inostranstvu i preko računa strane banke kod ovlašćene banke u zemlji. Banka je dužna da rezidenta (korisnika naplate) navedenog u nalogu dobijenom od strane banke, obavesti o naplati istog, a najkasnije narednog radnog dana po prijemu pokriva za izvršenje tog naloga. Korisnik naplate je dužan da istog ili narednog radnog dana od prijema obaveštenje dostavi banci podatke neophodne za izvršenje isplate. Naplata se vrši tako što se račun korisnika naplate odobrava u valuti naplate i to istog ili narednog radnog dana po prijemu podataka. U slučaju da je korisnik naplate fizičko lice, na njegov zahtev banka mu može izvršiti isplatu u gotovom novcu.

Za plaćanje prema inostranstvu, rezident (nalogodavac) podnosi banci nalog za plaćanje, koji sadrži podatke propisane Uputstvom, zatim dostavlja dokument po kome se vrši plaćanje i polaže pokriva za izvršenje naloga. Banka je dužna da primi nalog ili da ga vrati nalogodavcu, zajedno sa uplaćenim pokrivenjem, najkasnije narednog dana od kada je nalog podnet. Banka je dužna da na instrumente platnog prometa koje koristi za obavljanje plaćanja, naplaćivanja i prenos primeni međunarodna pravila i standarde iz oblasti bankarstva, odnosno savremene sisteme telekomunikacija, uključujući i SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication).

SWIFT je međunarodna neprofitna organizacija za međubankarska elektronska plaćanja sa elementom inostranosti. SWIFT predstavlja sistem plaćanja sa definisanim standardom poruka, subjektima u lancu plaćanja, nefinansijskim institucijama (kupci, prodavci) i infrastrukturom sistema plaćanja.¹⁴

Za obavljanje poslova sa inostranstvom uobičajeno je formiranje i specijalizovanih banaka, koje se naročito bave stimulisanjem proizvodnje za izvoz i izvoza, a u skladu sa uzansama STO, po kojima nije moguće direktno finansiranje podsticaja izvoza. Takav je slučaj i sa našom zemljom gde oficijalno još uvek postoji JUBMES banka – Jugoslovenska banka za međunarodnu ekonomsku saradnju, koja se vremenom, naročito u

¹² Barać, S., Hadžić, M., Stakić, B., Ivanić, M., Organizacija bankarstva, Singidunum FFMO, Beograd, 2005, str. 260

¹³ www.nbs.rs

¹⁴ Barać, S., Hadžić, M., Stakić, B., Ivanić, M., Poslovno bankarstvo, Singidunum FFMO, Beograd, 2005, str 295

*uslovima sankcija međunarodne zajednice prema našoj zemlji, da bi opstala okrenula univerzalnom bankarskom poslovanju i izgubila fizionomiju specijalizovane banke.*¹⁵

Pregledom spiska banaka ovlašćenih za poslove sa inostranstvom (www.nbs.rs) može se zaključiti da samo jedna banka, od ukupno 33 koliko ih ima u Srbiji (prema spisku od 05.10.2010.), trenutno nema pomenuto ovlašćenje. To je JUGOBANKA JUGBANKA a.d. Kosovska Mitrovica. Zbog situacije na lokaciji na kojoj se nalazi ova banka, jasno je iz kog razloga nema pomenuto ovlašćenje.

3.3. Sistemi međunarodnih plaćanja

Dva osnovna sistema međunarodnih plaćanja, odnosno realizacije platnog prometa sa inostranstvom, su:

- slobodna plaćanja u konvertibilnim devizama (konvertibilna plaćanja) i
- kliringka plaćanja.

Pored ova dva sistema, neki autori svrstavaju i plaćanja putem kompenzacije kao treći i sistem međunarodnih plaćanja.

U konvertibilnim devizama obavljaju se sva plaćanja i naplate sa zemljama sa kojima su zaključeni multilateralni sporazumi, kao i sa zemljama sa kojima su zaključeni bilateralni sporazumi sa plaćanjima u konvertibilnim devizama. Kliringka plaćanja bazira se na tome što između zemalja koje imaju ugovoren ovaj način plaćanja dolazi do prebijanja međusobnih dugovanja i potraživanja preko kliringkog računa, bez upotrebe konvertibilnih deviza.

- Konvertibilna plaćanja su takva plaćanja kod kojih se potraživanje u jednoj zemlji može, po određenom paritetu, koristiti za određena plaćanja u bilo kojoj drugoj zemlji. Ovaj sistem plaćanja se obavlja preko tekućih računa koje ovlašćena banka jedne zemlje drži kod inostrane banke. Uslov za slobodna devizna plaćanja jeste konvertibilnost valuta, pa je ovo najlakši i najbrži način plaćanja između zemalja koje imaju konvertibilnu valutu. Ovakvo plaćanje pruža mogućnost da se sredstvima, stečenim izvozom robe i uslugu u jednoj zemlji, može obaviti kupovina ili plaćanje ne samo u toj zemlji već i u svakoj drugoj. To znači da se roba i usluge mogu kupovati (uvoziti) tamo gde su najjeftinije i pod najpovoljnijim uslovima. Takođe, ovaj sistem pruža veliki izbor instrumenata koji se mogu koristiti za plaćanja. Ove pogodnosti deluju kao podsticaj i faktor slobodne trgovine, iako ovaj sistem plaćanja ima i svoje mane.

Iako je uslov za slobodna devizna plaćanja konvertibilna valuta, ovakva plaćanja vrge i zemlje koje nemaju tu vrstu valutu. Osnovna pretpostavka korišćenja ovog sistema plaćanja je raspolaganje deviznim sredstvima, što može predstavljati problem onim zemljama koje nemaju dovoljno deviznih sredstava za izmirenje obaveza prema stranim partnerima. Problem mogu predstavljati i devizni kursevi koji se koriste prilikom obračuna plaćanja.

- Kliring omogućava da se međunarodna plaćanja izvršavaju u domaćim, nacionalnim valutama, bez upotrebe deviza. Kliringkim plaćanjem reguliše se po pravilu celokupno međusobno plaćanje između dve zemlje koje su sklopile ugovor o ovakvom načinu plaćanja. One putem robnih lista ugovaraju godišnji obim razmene robe i usluga. Ovaj sistem plaćanja funkcioniše na osnovu međudržavnog, odnosno međubankarskog sporazuma između centralnih banaka putem koga se ugovorne strane obavezuju da će sva sredstva ostvarena izvozom robe i usluga iz jedne zemlje upotrebiti za uvoz robe i usluga iz druge zemlje. U tom cilju se na osnovu navedenog sporazuma vrge sve uplate i isplate koje obavljaju izvoznici i uvoznici zemalja uključenih u kliring, ali u nacionalnoj valuti. Uvoznik uplaćuje vrednost uvoza u svojoj nacionalnoj valuti i omogućava da izvoznik od svoje centralne banke preko kliringkog računa naplati vrednost izvoza, ali u svojoj nacionalnoj valuti. Sporazumom se

¹⁵ Barač, S., Hadžić, M., Stakić, B., Ivanić, M., Organizacija bankarstva, Singidunum FFMO, Beograd, 2005, str. 261

određuje kliringka valuta ili obračunska jedinica (npr. kliringki dolar) u kojoj će se vršiti obračun plaćanja i naplate, s tim što je kurs nacionalnih valuta u odnosu na kliringku valutu fiksno utvrđen i može se periodično menjati samo sporazumom obe ugovorene strane.

Kao i prethodni sistem međunarodnih plaćanja, tako i ovaj ima svoje prednosti i nedostatke. Najveća prednost kliringa je što omogućava međunarodnu robnu razmenu bez korišćenja konvertibilne valute, što je veoma značajno zemljama koje imaju nedostatak i vrstih valuta. Nedostatak je u tome što se potraživanja stečena u jednoj zemlji ne mogu koristiti za plaćanje u nekoj trećoj zemlji gde su uslovi nabavke povoljniji. Negativna strana je i to što je potrebno da se uzajamna plaćanja poklapaju, a to je u praksi vrlo teško. Ova nepoklapanja se moraju nadoknaditi bilo dodatnom isporukom robe, bilo putem beskamatnih manipulativnih kredita (koji se ugovaraju sporazumom - to je kredit do koga se u određenom vremenu može prekoračiti dugovanje, odnosno potraživanja jedne zemlje prema drugoj). Još jedan nedostatak je i to što je kupac, zbog ugovorene robne liste koja sadrži pojedine robe u određenom razmeri, i esto prisiljen da kupi i određenu robu koja mu nije potrebna.

- Kompenzacija, po nekim autorima treći oblik međunarodnih plaćanja, je prirodni oblik razmene, dakle ne koristi se novac kao sredstvo plaćanja. Kompenzacija dosta liči na kliring, s tim što se ona javlja na nivou preduzeća, a ne na nivou zemlje. Kupac uvoznik sklapa ugovor sa ino partnerom o kupovini robe, a istovremeno sklapa ugovor i o prodaji domaćih robe u istom iznosu, tj. u istoj vrednosti. Dakle, svaki od učesnika se javlja u ulozi i prodavca i kupca. Da bi došlo do zaključenja ovakvog posla, potrebno je da se prethodno pronađu vrste robe na domaćem i stranom tržištu, za koje će biti zainteresovane sve strane u kompenzaciji. Takođe, mora postojati dogovor u vezi cena, kao i o terminima isporuke koji moraju biti podeljeni tako da jedan od učesnika u kompenzaciji ne kreditira drugog.

U našem pravnom sistemu, kompenzacijom se mogu baviti preduzeća registrovana za vršenje spoljnotrgovinskih poslova uz prethodno dobijenu dozvolu od strane nadležnog organa. *Nadležni državni organ odobrava kompenzacioni posao ako se izvoz u zemlje sa platnobilansnim poteškoćama ne može naplatiti u devizama, ako se izvozom robe i usluga plaća uvoz energetske i drugih sirovina i reprodukcione materijale, uvoz ili zakupina opreme koja je u funkciji izvoza ili uvoza robe od značaja za snabdevanje domaćeg tržišta.*¹⁶

3.4. Međunarodni bankarski korespondentski i kontokorentni odnosi

Da bi se obavljao platni promet sa inostranstvom neophodno je da domaći ovlašćene banke uspostave korespondentske odnose sa inostranim bankama. Korespondentski odnosi podrazumevaju uspostavljanje saradnje između banaka u pogledu razmene informacija, koje mogu unaprediti poslovanje i poboljšati platni promet, kao i saradnje u pogledu izvršavanja naloga za plaćanje. Ovi odnosi pružaju mogućnost i za čiru poslovnu saradnju među bankama.

Normalno je da banka ima bar jednu korespondentsku banku u svakoj zemlji sa kojom redovno obavlja poslove međunarodnog platnog prometa za potrebe svojih komitenata. U slučaju da banka nema takvu korespondentsku vezu, bila bi upućena na neku korespondentsku banku u trećoj zemlji da bi obavila dati posao, što bi svakako usporilo i poskupelo izvršenje posla. Banka u pojedinim zemljama može imati i više korespondentskih banaka, uglavnom u zavisnosti od veličine svog platnog prometa, od obima i intenziteta poslova sa tom zemljom, od uslova pod kojima se odvija saradnja sa pojedinim bankama i dr. Kod izbora korespondentske banke nastoji se uspostaviti odnos poslovne saradnje sa onim bankama koje su već stekle ugled prvoklasnih banaka, kako u svojoj zemlji, tako i u svetu.

¹⁶ Givković, A., Stankić, R., Krstić, B., Bankarsko poslovanje i platni promet, Centar za izdavanje delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2007, str. 360.

Prvi korak za banku koja želi da uspostavi korespondentske odnose sa stranom bankom jeste da prikupi potpune i pouzdane informacije o toj banci. Zatim sledi upućivanje inicijative stranoj banci za uspostavljanje korespondentskih odnosa, uz dostavljanje osnovnih podataka o banci koja pokreće inicijativu. Osnovni podaci uključuju: *tačan naziv banke i adresu sedišta, godinu osnivanja, visinu sopstvenih i tuđih sredstava kojima raspolaže, delokrug svojih poslovnih aktivnosti u zemlji i inostranstvu, (postojećih i nameravanih), broj i sedišta svojih poslovnih jedinica, broj i imena svojih akcionara i komitenata, imena lica iz uprave banke i lica ovlašćenih da potpisuju banku u poslovima sa inostranstvom.*¹⁷ Pored ovih podataka banka inicijator dostavlja drugoj banci i izveštaj o radu kao i poslednji godišnji završni račun. Ukoliko strana banka kojoj je upućen poziv potvrdno odgovori na pokrenutu inicijativu, korespondentski odnos je uspostavljen. Nakon toga, u cilju praktične primene dogovorenih uzajamnih usluga, sledi razmena spesimena (potpisa) ovlašćenih lica u bankama, razmena gifre (SWIFT ključ) za međusobnu poslovnu komunikaciju, razmena tarifa provizija za usluge i otvaranje računa (ukoliko se radi i o uspostavljanju kontokorentnih odnosa).

*Kontokorentni odnosi banaka predstavljaju određen stepen unapređenja odnosa u poslovnoj saradnji između banaka – korespondenata.*¹⁸ Otvaranje računa kod određene banke predstavlja direktni korespondentski odnos, a u slučaju kada se plaćanja između banaka vrge posredstvom neke treće banke radi se o indirektnim korespondentskim odnosima. Za razliku od korespondentskih odnosa, gde je cilj da ih bude što više, kod kontokorentnih odnosa je bitno da se napravi selekcija banaka kod kojih će se otvoriti tekući račun. Ovo iz razloga što nije racionalno otvarati mnoštvo računa sa manjim sumama deviznih sredstava jer to predstavlja delimičnu imobilizaciju, a naročito ako ta sredstva nisu ukupljena.

Tekući račun koji jedna banka otvara kod svoje korespondentske banke predstavlja za nju tzv. nostro račun, a za banku kod koje je račun otvoren to je tzv. loro račun. Sredstva jedne banke na račun kod inostrane banke predstavljaju njena devizna potraživanja kojima ona može slobodno raspolagati, a prvenstveno ih koristiti za izvršenje svojih dospelih deviznih plaćanja (odnosno plaćanja za račun svojih komitenata). Banka može kod iste korespondentske banke imati više otvorenih tekućih računa u različitim valutama, ukoliko je to u njenom interesu.

*Zbog većeg obima platnoprmetnih transakcija između banaka kontokorenta, potrebno je da banke međusobno, najmanje jedanput godišnje, sravnjaju račune i usaglašavaju otvorene stavke i salda na otvorenim računima.*¹⁹ Saldo računa koje banka ima kod inostrane banke trebalo bi da je uvek pozitivan. Ukoliko se desi da banka na račun nema dovoljno sredstava, zbog neusklađene dinamike priliva i odliva, inostrana banka može staviti određeni iznos sredstava na raspolaganje. Ovo je oblik kratkoročnog kreditiranja (od nekoliko do najviše 15 dana) koji ima za cilj premoćavanje privremenih neravnomernosti u prilivu i odlivu deviznih sredstava na račun i omogućavanje nesmetanog platnog prometa. Kredit po račun se izmiruje od prvog deviznog priliva koji stigne na taj račun kod strane banke, ili intervencijom banke korisnika.

¹⁷ Ognjanović, V., *Međunarodno bankarstvo*, Grifon, Podgorica, 2004, str. 186.

¹⁸ Bjelica, V., *Banarstvo – teorija i praksa*, Stylos, Novi Sad, 2001, str. 385.

¹⁹ Bjelica, V., *Banarstvo – teorija i praksa*, Stylos, Novi Sad, 2001, str. 386.

III. SREDSTVA OBEZBEDJENJA U MEDJUNARODNOM PLATNOM PROMETU

- DOKUMENTARNI AKREDITIV I BANKARSKA GARANCIJA -

1. DOKUMENTARNI AKREDITIV

1.1. Determinante dokumentarnog akreditiva

Dokumentarni akreditiv kao instrument meĎunarodnih plaćanja pojavio se u drugoj polovini XIX veka, mada njegova masovnija upotreba nastaje izmeĎu dva svetska rata, naročito posle velike ekonomske krize 1929-33. godine i posle II svetskog rata. *Na pojavu masovnije primene dokumentarnog akreditiva uticala su tri bitna razloga: to su kao prvi nagli razvoj meĎunarodne ekonomske saradnje u svim oblastima, kao drugi ukidanje zlatnog važenja nacionalnih valuta, a treća je naglo povećanje broja samostalnih i suverenih država.*²⁰ U ovakvim uslovima dolazi do povećanja rizika u poslovima meĎunarodnog prometa, kao rezultat promenljivih, nesigurnih i nestabilnih političkih i ekonomskih prilika koje su karakteristične za savremeni svet. S tim, u prvi plan je izbilo pitanje sigurnosti plaćanja pa se u tu svrhu pojavljuje meĎunarodni dokumentarni akreditiv. Koliki je njegov značaj najbolje pokazuje činjenica da se pomoć u njega obavlja oko 80% meĎunarodne trgovine.

Dokumentarni akreditiv je jedan od najsigurnijih i najčešće korišćenih instrumenata platnog prometa sa inostranstvom kojim nalogodavac stavlja korisniku na raspolaganje, preko poslovne banke, određen iznos novčanih sredstava s tim što je korisnik dužan da pre isplate akreditivnog iznosa ispuni određene ugovorene uslove. Bazira se na ugovoru sklopljenom izmeĎu kupca i prodavca, on je deo ugovora i definisan je finansijskom klauzulom ugovora, predstavlja opis i definisanje uslova koji treba da budu ispunjeni da bi se izvršilo plaćanje određene robe ili usluge koja je predmet ugovora. Dakle, poslovi dokumentarnog akreditiva su odvojeni od kupoprodajnog ugovora, što znači da zainteresovane strane (banke i komitenti) posluju samo dokumentima, a ne robom.

Čira primena dokumentarnog akreditiva u meĎunarodnom platnom prometu nametnula je potrebu za propisivanjem pravila po kojima će on da funkcioniše i to na meĎunarodnom nivou. Tako je 1933. godine MeĎunarodna trgovinska komora u Parizu usvojila prvu varijantu Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive. Od tada pa do danas ova pravila su više puta revidirana, a poslednja verzija koja je na snazi jeste verzija iz 2007. godine, poznatija i kao UCP 600. Cilj ovih pravila jeste unifikacija pravila na meĎunarodnom nivou koja regulišu funkcionisanje ovog instrumenta, precizno propisuju i ulogu i ponašanje banaka, kao i poštovanje obaveza nalogodavca i korisnika akreditiva.

Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive definišu dokumentarni akreditiv kao:

Svako utanačenje, bez obzira na naziv ili opis, po kome neka banka (akreditivna banka), na zahtev i u skladu sa instrukcijama nekog komitenta (nalogodavca) ili za svoj sopstveni račun,

1) mora da izvrši plaćanje nekom trećem licu (korisniku) ili po njegovom nalogu, ili da akceptira i plati menicu(e) vučenu od strane korisnika
ili

²⁰ Petrović, L., *MeĎunarodne poslovne finansije* Proinkom-Beograd, Niš, 1998, str. 168.

2) ovlašćuje neku drugu banku da izvrši takvo plaćanje, ili da akceptira i plati takvu(e) menicu(e)

ili

3) ovlašćuje neku drugu banku da negocira, uz podnošenje navedenih dokumenata, pod uslovom da su ista u skladu sa odredbama i uslovima akreditiva.²¹

Ovde se mora skrenuti pažnja i dati potrebno objašnjenje na polju definicije koji kaže da je dokumentarni akreditiv *svako utanačenje, bez obzira na naziv ili opis*. Ovo je iz razloga što se u praksi mogu naći razni nazivi za akreditiv, kao što su L/C, komercijalni akreditiv, bankarski akreditiv ili samo akreditiv. U definiciji je stavljen akcenat na ono što pruža određeni akreditiv, a ne na njegov naziv.

Data definicija mogla bi biti objašnjenje značenja međunarodnog dokumentarnog akreditiva u njegovom smislu. U ovom smislu, akreditiv predstavlja samo pravni odnos koji se uspostavlja između akreditivne banke i korisnika akreditiva.

Iz Zakona o obligacionim odnosima

Član 1072: Prihvatanjem zahteva nalogodavca za otvaranje akreditiva, akreditivna banka se obavezuje da korisniku akreditiva isplati određenu novčanu svotu ako do određenog vremena budu ispunjeni uslovi navedeni u nalogu za otvaranje akreditiva. Akreditiv mora biti sačinjen u pismenoj formi.

*Član 1075: Dokumentarni akreditiv postoji kada je banka obavezna da isplati korisniku akreditiva određenu novčanu svotu pod uslovom da joj budu podneti dokumenti prema uslovima utvrđenim u akreditivu.*²²

Potpunija definicija dokumentarnog akreditiva bila bi da je to pismena obaveza banke (akreditivne banke) data prodavcu (korisniku) na zahtev i prema instrukcijama kupca (nalogodavca) da plati po viđenju ili na buduć i utvrđeni rok, iznos koji ne prelazi iznos akreditiva, uz dokumenta predviđena u akreditivu i podneta u rokovima utvrđenim u akreditivu.

Značaj dokumentarnog akreditiva se ogleda u njegovoj dvojakoj ulozi: prvo, on ima ulogu sredstva plaćanja i drugo, ulogu instrumenta obezbeđenja potraživanja prema stranom partneru. Što se tiče uloge instrumenta obezbeđenja, dokumentarni akreditiv štiti interese i kupca-uvoznika i prodavca-izvoznika. Kupac je zaštićen od rizika da ne dobije plaćenu robu (jer da bi se prodavcu isplatila sredstva, on mora podneti zahtevana dokumenta kao dokaz da je roba otpremljena), a prodavac je zaštićen od rizika otpremanja robe koja neće biti plaćena (on je obezbeđen da će po otpremi robe moći da naplati svoje potraživanje od banke).

1.2. Subjekti u poslovanju dokumentarnim akreditivom

U poslu akreditiva učestvuju najmanje tri lica. To su nalogodavac, akreditivna banka i korisnik. U praksi, kod međunarodnog dokumentarnog akreditiva, ovaj broj se proširuje pojavom drugih banaka koje u zavisnosti od svoje uloge u poslu sa akreditivom dobijaju i nazive. Pa tako postoje:

1) Nalogodavac (Applicant)

²¹ Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu i spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 134.

²² Zakon o obligacionim odnosima, Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i Sl. list SRJ, br. 31/93

- lice na koji se zahtev izdaje akreditiv, to je najl egi kupac robe ili korisnik usluga;
- ovlašenoj banci podnosi zahtev za otvaranje akreditiva, precizno navodi sve neophodne elemente (uslove i odredbe) akreditiva koji treba da budu ispunjeni da bi se izvršilo plaćanje;
- prilaže odgovarajuću dokumentaciju za otvaranje akreditiva (zahtev i nalog za izdavanje akreditiva, kupoprodajni ugovor);
- obaveštava banku o sredstvima iz kojih će izmiriti obavezu (dinarsko ili devizno pokriće ili o tome sklapa ugovor sa poslovnom bankom).

2) Akreditivna banka (Issuing bank)

- banka koja izdaje akreditiv na zahtev nalogodavca;
- banka nalogodavca tj. kupca-uvoznika;
- po nalogu kupca izdaje akreditiv u svoje ime, za račun komitenta (nalogodavca) a u korist trećeg lica (korisnika akreditiva);
- tajno prenosi instrukcije;
- prilikom korišćenja akreditiva pažljivo kontroliše dokumenta;
- ispunjava obavezu ako utvrdi da su ispunjeni svi u akreditivu predviđeni uslovi za isplatu.

3) Korisnik akreditiva (Beneficiary)

- lice u kome se izdaje akreditiv, to je obično prodavac robe ili izvršilac usluga;
- po prijemu obaveštenja o otvaranju akreditiva pažljivo proučava da li su odredbe i uslovi u skladu sa ugovorenim;
- pisanim putem obaveštava banku o prihvatanju ili odbijanju akreditiva;
- dostavlja banci dokumenta (o izvršenoj usluzi ili otpremi robe) navedena u tekstu akreditiva, ako su dokumenta odgovarajuća i ispunjavaju sve ugovorene uslove, vrši se naplata potraživanja prema uslovima i odredbama akreditiva.

4) Avizirajuća banka (Advising Bank)

- na zahtev akreditivne banke obaveštava korisnika o otvaranju akreditiva (avizira akreditiv);
- sa razumnom pažnjom proverava po izgledu autentičnost akreditiva;
- pažljivo proučava tekst akreditiva;
- u slučaju nejasnih i nekompletnih instrukcija zahteva od akreditivne banke da dostavi potrebne podatke;
- prilikom korišćenja akreditiva proverava da li podneta dokumenta po svom izgledu ispunjavaju uslove i odredbe akreditiva tj. da li je prezentacija usklađena;
- postupa u skladu sa instrukcijama;
- avizira izmene.

5) Konfirmirajuća banka (Confirming bank)

- avizirajuća ili neka treća banka koja dodaje svoju obavezu obavezi akreditivne banke;
- kada utvrdi da je prezentacija usklađena (da li podneta dokumenta ispunjavaju zahtevane uslove), ona mora da isplati akreditivnu sumu i prosledi dokumenta akreditivnoj banci.

6) Rambursna banka (Reimbursement bank)

- javlja se u situaciji kada avizirajuća banka nema poverenje u akreditivnu banku;
- nema uvid u akreditivna dokumenta;
- postupa u skladu sa rambursnim ovlašćenjem koje je dobila od akreditivne banke;

Å rambursira banku koja traži ramburs ili akceptira rođ nu menicu.

1.3. Pravne osnove poslovanja dokumentarnim akreditivom

Kada se radi o pravnim odnosima koji se zasnivaju prilikom otvaranja međunarodnog dokumentarnog akreditiva potrebno je da se razgraniče odnosi između nalogodavca i korisnika akreditiva, nalogodavca i akreditivne banke, odnos akreditivne banke i korisnika akreditiva kao i odnos između korespondentske banke i korisnika akreditiva. Potrebno je naglasiti da su svi ovi odnosi međusobno različiti kako po svom nastanku tako i po svojoj sadržini i pravnim dejstvima.

1.3.1. Pravna osnova između nalogodavca i korisnika akreditiva

Dokumentarni akreditiv se bazira na ugovoru iz osnovnog posla koga zaključuju nalogodavac i korisnik, tj. kupac i prodavac. U tom ugovoru sadržana je finansijska klauzula ili akreditivna klauzula prema kojoj je kupac obavezan da otvori akreditiv kod banke u korist prodavca u cilju plaćanja cene ili naknade za izvršene usluge. Dakle, kupac preuzima obavezu da će kod određene banke otvoriti akreditiv prema uslovima navedenim u akreditivnoj klauzuli osnovnog ugovora. Ukoliko to ne učini, ili po otvaranju akreditiva ne dođe do isplate, biće odgovoran za neizvršavanje svoje ugovorene obaveze, tj. plaćanja cene robe odnosno usluge. Važno je istaći da sve svoje zahteve prema kupcu prodavac može zasnivati samo na ugovoru iz osnovnog posla a ne na osnovu akreditiva. Akreditiv se, u odnosima između nalogodavca i korisnika akreditiva, javlja samo kao sredstvo plaćanja obaveze proistekle iz saradnje poslovnih partnera.

1.3.2. Pravna osnova između nalogodavca i akreditivne banke

Odnos između nalogodavca i akreditivne banke se zasniva ugovorom o otvaranju dokumentarnog akreditiva. Do zaključenja ugovora dolazi u trenutku kada banka prihvati nalog za otvaranje akreditiva koji je dobila od strane nalogodavca. Nalog za otvaranje akreditiva ovde ima karakter ponude koji se od strane banke prihvata istutanjem. Ukoliko se banka ne slaže sa primljenim nalogom dužna je da bez odlaganja obavesti klijenta, jer bi se u suprotnom smatralo da je ugovor zaključen.

S obzirom da nalog za otvaranje dokumentarnog akreditiva ima karakter ponude, te da bi ponuda bila prihvaćena, važno je naglasiti koji su to bitni elementi koje mora imati ovaj nalog. To su najvažnije: naziv i adresa korisnika akreditiva, vrsta akreditiva, rok važenosti akreditiva, poslednji rok za isporuku robe, dokumenta koja moraju da se prezentiraju, kao što su faktura, transportni dokument, packing lista, polisa o osiguranju, sertifikat o kvalitetu robe itd.

Ugovor o otvaranju dokumentarnog akreditiva je pravno nezavisan, kako od osnovnog posla, tako i od drugih pravnih odnosa u akreditivu. Njegovo dejstvo se isključivo ograničava na nalogodavca i akreditivnu banku.²³ Iz ovog ugovornog odnosa nastaju obaveze za obe ugovorne strane. Osnovna obaveza akreditivne banke sastoji se u tome da otvori akreditiv u korist trećeg lica, u skladu sa ugovorom, i da mu isplati akreditivni iznos i im se za to ispune uslovi predviđeni akreditivom, odnosno prezentiraju dokumenta koja su u potpunosti u skladu sa akreditivnim uslovima i rokovima. S druge strane, osnovna obaveza nalogodavca je da banci plati određenu proviziju i naknadu troškova, za izvršene usluge i preuzeti rizik. Pitanje obezbeđenja pokrića je posebno pitanje i ono se reguliše, po pravilu, prethodnim sporazumom, nalogodavca i banke. Banka može prihvatiti nalog za otvaranje

²³ Ćogorov, S., *Bankarsko pravo*, Poslovni biro SB, Novi Sad, 2005, str. 213.

akreditiva i kada nalogodavac nema pokrića, prihvatajući da ga kreditira do isplate akreditivne sume, ili i duže.²⁴

1.3.3. Pravna osnova između akreditivne banke i korisnika akreditiva

Odnos između akreditivne banke i korisnika akreditiva je najznačajniji odnos iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva. Ovaj odnos se zasniva u trenutku kada banka obavesti korisnika o akreditivu otvorenom u njegovu korist kao i o uslovima iz akreditiva. U pravnoj teoriji ovaj odnos se različito objašnjava i po jednom mišljenju, obaveštenje korisniku treba tretirati kao jednostranu izjavu volje banke (jednostrani pravni posao), dok je prema drugom mišljenju ovaj odnos ugovorne prirode. Bitno je naglasiti da je ovaj odnos samostalan, tj. nezavisan od odnosa banke prema nalogodavcu.

Bez obzira na pravnu klasifikaciju ovog odnosa, neosporno je da od trenutka prijema obaveštenja o otvorenom akreditivu, akreditivna (tj. konfirmirajuća) banka preuzima obavezu da isplati akreditivnu sumu korisniku ukoliko on ispuni svoje obaveze iz akreditiva. Možemo slobodno reći da akreditivna banka (ili neka druga od nje ovlašćena banka) kupuje zahtevana dokumenta od korisnika, nakon što je utvrdila da su u skladu sa uslovima iz akreditiva. Dakle, izvršenje akreditivne obaveze je uslovljeno prezentacijom akreditivnih dokumenata kao i ispunjenjem ostalih uslova predviđenih u akreditivu.

Ukoliko, međutim, prezentovana dokumenta ne odgovaraju uslovima iz akreditiva, ili nisu prezentovana u određenom roku, banka nema obavezu otkupa dokumenata, tj. može odbiti izvršenje svoje obaveze. Drugačije rečeno, banka se obavezala da izvrši otkup takvih određenih dokumenata, pa ako dokumenta nisu prezentirana ili odstupaju od onoga što je predviđeno u akreditivu, banka ne samo što nije dužna da izvrši svoju obavezu, već i kad bi to uradila to bi uradila na sopstveni rizik.

1.3.4. Pravna osnova između korespondentne banke i korisnika akreditiva

Kakav je odnos biti između korespondentne banke i korisnika akreditiva zavisi od uloge u kojoj je se korespondentska banka pojaviti.

Ako se korespondentska banka javlja u ulozi konfirmirajuće (potvrđujuće) banke, tada za odnos između ove banke i korisnika važe ista pravila kao i kod odnosa akreditivna banka-korisnik. *Davanjem obaveštenja korisniku o tome, da je akreditiv otvoren i od nje potvrđen, konfirmirajuća banka preuzima novu, samostalnu i neposrednu obavezu prema korisniku.*²⁵ Pošto je obaveza konfirmirajuće banke samostalna i neposredna, korisnik može da se obrati za isplatu bilo akreditivnoj bilo konfirmirajućoj banci i to po svom izboru. Dakle, akreditivna i konfirmirajuća banka odgovaraju solidarno.

Ukoliko se korespondentska banka javlja u ulozi avizirajuće banke, tada se avizirajuća banka ne nalazi ni u kakvom neposrednom pravnom odnosu sa korisnikom akreditiva. Istupajući kao punomoćnik (zastupnik) akreditivne banke, njena uloga je da obavesti korisnika da je akreditivna banka otvorila dokumentarni akreditiv u njegovo ime. Korisnik može svoj zahtev ostvariti samo prema akreditivnoj banci, što znači da avizirajuća banka ne preuzima nikakvu obavezu u pogledu isplate akreditivne sume. Iako i u slučaju kada se avizirajuća banka javi u ulozi isplatne banke (pored obaveštenja o otvorenom akreditivu, preuzme i posao oko isplate akreditivne sume), ni tada nema obavezu prema korisniku već prema akreditivnoj banci, kao svom nalogodavcu. To znači da u slučaju da ne izvrši isplatu, bila bi odgovorna samo akreditivnoj banci, a ne korisniku.

²⁴ Gogorov, S., *Bankarsko pravo*, Poslovni biro SB, Novi Sad, 2005, str. 214.

²⁵ Gogorov, S., *Bankarsko pravo*, Poslovni biro SB, Novi Sad, 2005, str. 215.

1.4. Tipologija dokumentarnih akreditiva

1.4.1. Nostro i loro akreditivi

Prva i najosnovnija podjela akreditiva je ona koja je vezana za inicijativu uvoza i izvoza. Akreditiv koji se otvara po nalogu domaćeg kupca u korist inostranog prodavca, naziva se nostro akreditiv, a ako akreditiv otvori strani kupac u korist domaćeg prodavca, reč je o loro akreditivu.

1.4.2. Neopozivi i opozivi akreditivi

Prema vrstini obaveze koju preuzima akreditivna banka u odnosu na prodavca i korisnika akreditivi mogu biti opozivi i neopozivi. Kada je u pitanju neopozivi (irrevocable) akreditiv, akreditivna banka ima poseban odnos prema korisniku. Karakteristika ovog akreditiva je u tome što on predstavlja vrstu i neopozivu obavezu banke prema korisniku akreditiva, koja mu garantuje isplatu akreditivne sume ukoliko ispuni predviđene uslove. Ova obaveza banke je striktna i ne može se opozvati bez izričitog pristanka svih zainteresovanih strana. On osigurava izvoznika protiv platežne nesposobnosti i odbijanja plaćanja kupca. *Za prodaju u neke zemlje, međutim, postoji rizik zemlje – obično rizik znatnog kašnjenja transfera, određeno vreme koje može da protekne dok komitent ili njegovi bankari čekaju da budu locirane devize na koje glasi faktura izvoznika. Neopozivi akreditiv ne daje garanciju od takvog rizika zemlje ili kašnjenja u transferu deviza ukoliko nije potvrđen.*²⁶

Za razliku od neopozivog akreditiva koji pruža sigurnost naplate izvozniku, opozivi (revocable) akreditiv banka u svakom trenutku može izmeniti ili povući, i to bez prethodnog obaveštenja korisnika. Opozivi akreditivi se ne mogu potvrđivati. Zbog doze rizika koji nosi sa sobom, ovaj akreditiv se retko koristi, eventualno u situacijama kada se poslovni partneri dobro poznaju i između njih postoji visok nivo poverenja.

U akreditivu se mora jasno naglasiti da li se radi o opozivom ili neopozivom akreditivu da ne bi došlo do zabune. Prema Jedoobraznim pravilima i obilježima za dokumentarne akreditive *u nedostatku takve naznake, akreditiv će se smatrati neopozivim.*²⁷ Međutim, naš Zakon o obilježima odnosima propisuje upravo suprotno: *Član 1077: Ukoliko nije izričito drukčije ugovoreno akreditiv je uvek opoziv, čak i kada je otvoren za određeni period vremena.*²⁸

1.4.3. Potvrđeni i nepotvrđeni akreditivi

Ova podjela određuje i ulogu korespondentske banke u zemlji korisnika, tj. u zavisnosti od toga da li je potvrđen ili ne, korespondentska banka može imati ulogu potvrđujuću ili avizirajuću banke. Pa tako, ukoliko banka potvrdi (potvrđuje) akreditiv ona postaje solidarni dužnik sa akreditivnom bankom. To znači da korisnik akreditiva može birati od koje banke će naplatiti svoje potraživanje, jer obe banke garantuju isplatu akreditivne sume ukoliko korisnik ispuni predviđene uslove. Ovo pruža dodatnu sigurnost korisniku koji posluje sa partnerima iz problematične ili krizne zemlje. Potvrđeni akreditiv je uvek neopozivi akreditiv.

²⁶ Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu i spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 136.

²⁷ Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu i spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 180.

²⁸ Zakon o obilježima odnosima, Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i Sl. list SRJ, br. 31/93

Kod nepotvrđenog akreditiva, korespondentska banka se obavezuje samo na to da korisnika akreditiva obavesti (avizira) da je u njegovu korist otvoren akreditiv pod određenim uslovima, i ništa drugo.

1.4.4. Prenosivi i neprenosivi akreditivi

Prenosivi akreditiv je onaj akreditiv kod koga korisnik ima mogućnost da izda nalog isplatnoj banci da akreditivnu sumu, u celosti ili delimično, stavi na raspolaganje jednom ili nekolicini drugih korisnika. Uslov za ovu mogućnost jeste da je akreditivna banka izričito naglasila da je akreditiv *prenosiv* („transferable“) (bitno je da je upotrebljena upravo reč *prenosiv*, jer reč i kao što su deljiv, podeljiv ili ustupiv biće zanemarene). U odsustvu oznake da je akreditiv prenosiv, smatraće se da je neprenosiv. Ukoliko nije drugačije dogovoreno, troškove isplatne banke, koji uključuju provizije, naknade i stvarne troškove, plaća prvi korisnik akreditiva. Banka nije dužna da izvrši prenos sredstava dokle god joj svi troškovi ne budu plaćeni. *Ukoliko u akreditivu nije drugačije određeno, prenosiv akreditiv može biti prenet samo jedanput. Shodno tome akreditiv ne može biti prenet na zahtev drugog korisnika na nekog sledećeg trećeg korisnika.*²⁹

Akreditiv se prenosi na drugog korisnika koji otkupuje u svoju korist izvozni akreditiv. Znači, ovde se radi o jednom akreditivu, ali o dva ugovora. Kada od banke primi obaveštenje da je akreditiv otvoren u njegovu korist, za drugog korisnika pravi nalogodavac je u anonimnosti, za njega je nalogodavac prvi korisnik.

Ovo praktično znači da je korisnik prenosivog akreditiva ovlašćen da da nalog avizirajućoj banci da stavi na raspolaganje ceo iznos ili deo istoga na raspolaganje drugom korisniku. Prvi korisnik, nalogodavac, u nalogu za otvaranje akreditiva u korist drugog korisnika može da u uslovima snizi cenu, a time i iznos akreditiva. Analogno tome skraćuje se rok za utovar i rok važenosti prenetog akreditiva.

Prenosivi akreditiv je pogodan za trgovačke firme jer za kupovinu robe u ovom slučaju nisu potrebna sopstvena sredstva. Trgovačka firma može preneti akreditiv tako što će ga preneti na prvog prodavca - dobavljača (uz odgovarajuće dozvoljene izmene akreditiva) ili mogu deo akreditiva preneti direktno na proizvođača kao osiguranje plaćanja na osnovu kojeg proizvođač može da poline sa proizvodnjom.

1.4.5. Jednokratni i revolving akreditivi

Jednokratni akreditivi se rješavaju isplatom akreditivne sume korisniku. Međutim, kod poslovnih partnera koji su u stalnoj poslovnoj vezi i koji se bave trgovinom istih artikala, za plaćanja i poslovanje dosta je pogodniji revolving (obnovljivi) akreditiv. Prednost revolving akreditiva je u tome što se posle iscrpljenja prvobitnog akreditivnog iznosa ne mora otvarati novi akreditiv, što dovodi do uštede vremena koje bi zahtevala ponovna procedura za otvaranje novog. Dakle, kod revolving akreditiva suma na koju glasi akreditiv se obnavlja nakon određenog vremena sve dok zbir svih izvršenih isplata ne dostigne određeni maksimum. Maksimum se utvrđuje određenom sumom ili brojem obnavljanja prvobitnog iznosa.

Revolving akreditivi mogu biti kumulativni i nekumulativni. Kumulativni akreditiv pruža mogućnost da se bilo koji deo vrednosti akreditiva koji nije iskorišćen doda narednom iznosu kod obnovljenog akreditiva, dok nekumulativni akreditiv ne pruža ovu mogućnost.

²⁹ Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu i spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 205.

U praksi se često ugovaraju isporuke u tzv. partijama ili tranšama. Ovo je različito od revolving akreditiva i o tome se mora strogo voditi računa. Kada su u pitanju isporuke u tranšama (npr. za 5 meseci 100 tona, svaki mesec po 100 tona počev od januara) Jednoobrazna pravila UCP 500 predviđaju da čim se preskoči jedna tranša (npr. mart), gubi se pravo naplate za sve naredne tranše (april i maj).³⁰

1.4.6. Akceptni akreditivi

Akceptni dokumentarni akreditiv se koristi najčešće kada se ugovori kupoprodaja na kredit. Kod ovog akreditiva, pored svih pratećih dokumenata, javlja se i rolna menica koju korisnik akreditiva podnosi isplatnoj banci na akcept. Akceptirana rolna menica je obezbeđenje da će banka isplatiti iznos naznačen na menici (koji odgovara iznosu naznačenom u akreditivu), kada menica dospe. Ova vrsta akreditiva pruža kupcu-uvozniku kupovinu na kredit a korisniku-izvozniku mogućnost da do sredstava dođe i pre meničnog roka dospela-eskontovanjem.

1.4.7. Akreditivi domicilirani u zemlji ili u inostranstvu

Domicil znači mesto plaćanja uz prezentaciju akreditivnih dokumenata. Akreditiv je domiciliran u zemlji kada se isplata vrši u zemlji domaćeg uvoznika ili izvoznika. Ako se isplata vrši u zemlji inostranog uvoznika ili izvoznika ili u nekoj trećoj zemlji, onda je akreditiv domiciliran u inostranstvu.³¹

1.4.8. Back-to-back akreditivi

Back-to-back akreditiv ostvaruje isti cilj kao i prenosivi akreditiv, s tim što kod ove vrste postoje dva akreditiva koji se koriste u tu svrhu. Prvi akreditiv, koji se otvara po nalogu kupca u korist izvoznika, predstavlja instrument obezbeđenja za izvoznikovu akreditivnu banku, da bi joj se omogućilo da otvori drugi akreditiv, po nalogu izvoznika u korist stvarnog dobavljača (proizvođača). Dakle, razlika između ovog akreditiva i prenosivog akreditiva je u tome što se kod prenosivog sredstva transferiraju (u celosti ili delimično) kod drugog korisnika, i za to se koristi samo jedan akreditiv, a kod back-to-back akreditiva nalogodavac prvog akreditiva ne mora da zna za drugi akreditiv koji korisnik otvara u korist svog dobavljača.

Generalno, može se reći da se banke odnose prema back-to-back akreditivima sa izuzetnom opreznosti i renomirane banke oklevaju da rade sa njima zbog složenosti i izuzetno visokog rizika koji nose u sebi. Ova vrsta akreditiva se otvara samo na zahtev firmi koje uvažavaju veliki ugled u poslovnom svetu.³²

1.4.9. Akreditivi sa crvenom klauzulom

Akreditiv sa crvenom klauzulom omogućuje korisniku akreditiva da bez dokumenata može, u vidu akontacije, dobiti potreban iznos sredstava.³³ I ova vrsta akreditiva ima isti cilj kao prenosivi i back-to-back akreditiv jer se najčešće i upotrebljava kad je potrebno finansirati proizvodnju ili kupovinu robe koja treba da se isporuči. Isplata sredstava se vrši uz potvrdu i obavezu korisnika da će otpremna dokumenta u strogo određenom roku predati. S obzirom da se isplata vrši na račun korespondentske banke, kao garant se javlja akreditivna banka. Ukoliko korisnik ne preda zahtevana dokumenta i sredstva ne vrati, korespondentska banka

³⁰ Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu i spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 138.

³¹ Stakić, B., Barać, S., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str 178

³² Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 140.

³³ Bjelica, V., *Bankarstvo-Teorija i praksa*, Stylos, Novi Sad, 2001, str. 425.

Íe zaduđiti akreditivnu banku u visini svojih potrađivanja sa pripadajućim kamatama. Zaduđenje se dalje prenosi na nalogodavca za otvaranje akreditiva tako da on snosi rizik koji sa sobom nosi ova vrsta akreditiva. Naziv su dobili po klauzuli ispisanoj crvenim mastilom, kojom se dozvoljava isplata sredstava unapred, pre podnođjenja dokumentacije.

*U praksi, akreditivi sa crvenom klauzulom su nastali u australijskoj trgovini vunom i danas se retko koriste ili u malo modifikovanoj formi.*³⁴

1.4.10. Stand-by akreditivi

*Ova specifična vrsta akreditiva je nastala u praksi banaka SAD-a koje, sve do 1999. godine, nisu imale ovalšćenje ni prava da izdaju bankarske garancije plative na poziv. Američki zakon je zabranjivao bankama da izdaju tu vrstu garancije. To stanje je učinilo američke banke nekonkurentnim a njihovi klijenti su bili u nepovoljnom položaju kada je u pitanju učešće na javnim međunarodnim licitacijama.*³⁵ Da bi se nadomestila ova praznina, nastao je stand-by akreditiv koji je veoma sliĉan garanciji za dobro izvršenje posla.

Stand-by akreditiv je takva vrsta akreditiva kod koga banka (na zahtev nalogodavca) otvara akreditiv i preuzima neopozivu obavezu da íe korisniku isplatiti odreĉeni iznos sredstava pod uslovom da joj unutar odreĉenih rokova podnese svoju pismenu izjavu da je duđnik (nalogodavac) propustio da izvrši o roku svoju obavezu. Sliĉnost ovog instrumenta i garancije je u tome ģto oba instrumenta ģtite korisnika od rizika neizvršenja obaveze duđnika iz osnovnog posla. Kod ove vrste akreditiva nema ni robnih ni transportnih dokumenata, po pravilu nema dokumenata o pravu raspolaganja robom, a banka ģak ne sme ulaziti u istinitost korisnikove izjave, već je duđna da isplati sredstva korisniku na njegov zahtev. Dakle, *stand by akreditiv se ne koristi kao instrument za osiguranje izvršenja duđnikove obaveze iz osnovnog ugovora, već obrnuto, kao instrument za osiguranje od rizika neizvršenja duđnikove obaveze iz osnovnog posla.*³⁶

1.4.11. Akreditivi sa odloženim plaćanjem

Osnovna karakteristika dokumentarnih akreditiva je ta da se poslovi predaje zahtevanih dokumenata i isplata sredstava vrše istovremeno. Banka plaća, akceptira ili otkupljuje menicu u trenutku predaje odgovarajućih dokumenata, ģto podrazumeva da se ove vremenski posmatrane radnje ostvaruju istovremeno. Meĉutim, kad je u pitanju akreditiv sa odloženim plaćanjem, vremenski se pomenute radnje ne poklapaju.

Kod akreditiva sa odloženim plaćanjem akreditivna banka (ili druga ovlašćena banka) se obavezuje prema korisniku da íe mu u odreĉeno vreme, posle prezentacije zahtevanih dokumenata, isplatiti akreditivni iznos sredstava. Dakle, jedan od uslova iz samog akreditiva íe oznaĉiti taĉno kada íe biti izvršeno plaćanje po akreditivu. Na ovaj naĉin se kreditira nalogodavac (duđnik) jer íe on, sa preuzetim dokumentima, biti u mogućnosti da doĉe do robe koju íe kroz neki period platiti. Ovom vrstom akreditiva se zapravo finansira nalogodavac za otvaranje akreditiva.

³⁴ Anĉelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke* Institut za poslovna istrađivanja MBA, Beograd, 2004, str. 141.

³⁵ Anĉelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke* Institut za poslovna istrađivanja MBA, Beograd, 2004, str.141.

³⁶ Anĉelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke* Institut za poslovna istrađivanja MBA, Beograd, 2004 str. 142.

1.5. Dokumentarna pokrivenost poslovanja dokumentarnim akreditivom

S obzirom da u akreditivnom poslovanju sve zainteresovane strane posluju sa dokumentima, a ne sa robom ili uslugama, veoma je važno precizirati potrebnu dokumentaciju. Određivanje vrste dokumenata koja se podnose banci vrši se u nalogu za otvaranje akreditiva. Ovo ima veliki značaj jer banka može da isplati akreditivni iznos samo ako su joj podneti tañ no oni dokumenti koji su navedeni u akreditivu. Takoñe je bitno naglasiti da se dokumenta mogu podneti banci najkasnije 21 dan od datuma otpreme robe. S obzirom da pravilima nije propisano koja su to dokumenta koja je neophodno prikupiti, o tome se dogovaraju poslovni partneri. Dokumenti, koje kupac zahteva od izvoznika, mogu se podeliti u četiri grupe: trgovačke fakture, transportna dokumenta, dokumenta o osiguranju i ostala dokumenta. Sva podneta dokumenta moraju biti u skladu sa propisanim zahtevima u akreditivu, jer banka, nakon pregleda dokumenata, može odbiti dokumenta ako utvrdi da postoje neke nepravilnosti.

1.5.1. Trgovačka (komercijalna) faktura

Trgovačka faktura je jedan od neophodnih dokumenata u akreditivnom poslovanju, i najčešće se traži u više kopija. *Fakturu ispostavlja prodavac, odnosno izvoznik, kada je reč o spoljnotrgovinskom poslu, i sadrži sledeće elemente: datum izdavanja, oznaku da je reč o fakturi, ime i adresu kupca, trgovačko ime robe, broj komada, jediničnu cenu i ukupnu cenu, broj ugovora na koji se isporuka odnosi, način plaćanja itd.*³⁷

Ako nije drugačije određeno u akreditivu, trgovačke fakture:

- 1) *moraju po svom izgledu da su izdate od korisnika imenovanog u akreditivu,*
- 2) *moraju biti izdate na ime nalogodavca, i*
- 3) *ne moraju biti potpisane.*³⁸

Takoñe, vrednost komercijalne fakture ne sme prelaziti vrednost akreditiva. Ono što je bitno za izvoznika da zna jeste to da ovaj dokument prolazi kroz veoma detaljnu proveru da bi se utvrdilo da li podaci iz fakture tañ no odgovaraju podacima iz akreditiva.

1.5.2. Transportna dokumenta

Roba, da bi stigla do odredišta može se transportovati pomorskim, rečnim putem, železnicom, drumskim ili vazdušnim saobraćajem, kao i kombinacijom ovih vrsta transporta, te iz tog razloga može postojati dosta transportnih dokumenata. *U otpremna dokumenta spadaju: konosman, železnički ili rečni tovarni list, skladišnica, talon otpremnice, poštanski receptis, poštanska potvrda o odašiljanju, receptis vazdušne pošte, vazdušni tovarni list, kamionski tovarni list, ili bilo koji drugi dokument, koji nosi prijemni žig prevoznika ili izdavaoca ili je na njemu stavljen potpis koji označava prevoznika ili njegovog agenta.*³⁹ Ukoliko se u akreditivu zahteva transportni dokument koji pokriva najmanje dva različita načina prevoza, tada će se koristiti multimodalni transportni dokument.

Od svih prethodno nabrojanih dokumenata, konosman ima najveću važnost. Konosman ili teretnica je isprava pomorskog prevoza, kojom brodar potvrđuje prijem tereta na brod i preuzima obavezu da, po završetku prevoza robu preda određenom licu. Konosman je vrednosni papir. To ima izuzetan značaj jer se predajom ili prenosom konosmana prenose svojina i druga stvarna prava na robu. Sva druga transportna dokumenta, kakav god bio način prevoza, nisu prenosivi, tj, to nisu dokumenti koji daju pravo

³⁷ Marković, M., *Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 244

³⁸ Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 201.

³⁹ Čivković, A., Stankić, R., Krstić, B., *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavanje delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2007, str. 397.

vlasništva nad robom, već samo dokaz o prijemu robe na prevoz. Konosman se najl e g e prenosi prostom predajom, ali se mo e preneti i putem indosamenta. Ovaj dokument mora da pokazuje da je roba ukrcana na imenovani brod, u suprotnom, banka je du gna da odbaci dokument. Isto tako, banke su du gne da, ukoliko akreditivom nije drukl ije odreL eno, odbiju konosman u kojem je naznaL eno da je roba utovarena na palubu.

Bitno je naglasiti da l e banka prihvatiti samo tzv. l ista transportna dokumenta, ukoliko akreditiv izril ito ne odreL uje da se neke klauzule ili napomene mogu prihvatiti. Pod l istim dokumentima podrazumevaju se takva dokumenta koja ne sadr e nikakve dopunske klauzule ili napomene kojima se izril ito utvrL uje da je roba u neispravnom stanju ili o gteL enom pakovanju ili, pak, i jedno i drugo.

1.5.3. Dokumenta o osiguranju

Za kupca robe od velike je va gnosti da roba koju o l ekuje bude osigurana, te se poslovni partneri dogovaraju o opcijama osiguranja, tj. o paritetima isporuke. Ovim paritetima se utvrL uje od kog trenutka i do kada l e tro gkove osiguranja robe snositi odreL ena strana u poslu. O paritetima l e biti vi e re l i u prakti l nom delu ovog rada. Dakle, da bi korisnik akreditiva mogao da naplati od banke svoje potra givanje, pored dokumenata o kojima je bilo re l i, potrebno je da prilo i dokumenta o osiguranju robe. Dokumenta o osiguranju moraju odgovarati opisu u akreditivu i *moraju na izgled biti izdata i potpisana od strane osiguravajućih društava, osiguravaća i njihovih agenata*.⁴⁰ Kao najbolja potvrda o obezbeL enom osiguranju, korisnik mo e podneti polis, mada i sertifikat o osiguranju mo e biti dovoljan, osim ako akreditivom nije druga l ije odreL eno. Jednoobrazna pravila propisuju da ukoliko je dokument o osiguranju izdat u vi e od jednog originala, banci se moraju podneti svi originali. Banka prilikom pregleda ovih dokumenata treba obratiti pa gnju na datum od kada pokr il e robe po l inje da te l e. Dokumenta o osiguranju moraju nositi datum koji je raniji od datuma otpreme unetog u otpremne dokumente. Kasniji datum dokumenta o osiguranju u odnosu na datum otpreme pokazuje da je roba odreL eno vreme putovala neosigurana. Zbog toga banka ne sme da primi takva dokumenta, ako akreditivom nije druga l ije odreL eno.

Prema Jednoobraznim pravilima, minimalni iznos na koji dokument o osiguranju treba da glasi jeste CIF (cena, osiguranje i prevoz) ili CIP (prevoz i osiguranje) vrednost robe plus 10 %, ukoliko se ove vrednosti mogu utvrditi po izgledu dokumenata. Ako to nije slu l aj (CIF i CIP vrednosti se ne mogu odrediti) onda se minimalni iznos mo e utvrditi kao 110% od iznosa plać anja koji se zahteva po akreditivu ili 110% od bruto iznosa fakture, u zavisnosti od toga koji je iznos ve l i. Iznos na koji glasi dokument o osiguranju trebalo bi da je izra en u istoj valuti kao i akreditiv.

Potrebno je naglasiti da je izbor vrste osiguranja su ginsko pitanje, kao i potreba da se preciziraju svi dodatni rizici koji se moraju pokriti, da bi se izbegli svi eventualni problemi. Izraze kao gto je řuobi l ajeni rizici ři sl. treba izbegavati, a kod izraza řosiguranje protiv svih rizika ř treba biti svestan da polisa vrlo l esto ne podrazumeva ba g sve rizike. *Ako nema izrićitih odredaba u akreditivu, banke će prihvatiti dokumenta o osiguranju kakva su podneta, bez odgovornosti za bilo koji rizik koji nije pokriven*.⁴¹

1.5.4. Ostala dokumenta

Pored navedenih u akreditivnom poslovanju se susre l e i niz drugih dokumenata. Naravno, uvek treba imati na umu da l e banke pregledati samo ona dokumenta koja su

⁴⁰ AnLelkovi l , C., Vukovi l , D., *řnstrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u me řunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke ř*. Institut za poslovna istra givanja MBA, Beograd, 2004, str. 199.

⁴¹ AnLelkovi l , C., Vukovi l , D., *řnstrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u me řunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke ř*. Institut za poslovna istra givanja MBA, Beograd, 2004, str. 200.

određena u akreditivu, a ostala podneta dokumenta će se proslediti onakva kakva jesu ili ih vratiti podnosiocu.

Druga dokumenta koja se verovatno mogu zahtevati su:

- *Menica, koja se akceptira kao obećanje da se plati u slučaju akceptnog (ročnog) akreditiva,*
- *certifikat o poreklu,*
- *certifikat o inspekciji i dr.*⁴²

Menica se vuče na avizirajući u/konfirmirajući u banku, ali se može vući i na akreditivnu banku. Bitno je da je menica povezana sa akreditivnom bankom, kao i sa brojem akreditiva i datumom. U slučaju kada se zahteva certifikat o poreklu robe, potrebno je obezbediti izjavu koja potvrđuje da roba na koju se odnose prateći dokumenta ima određeno poreklo. Potrebno je da je izjava potpisana od strane službenika izvozne kompanije. Gde se tiče certifikata o inspekciji, kupac može da insistira da se roba pregleda pre otpreme da bi se proverilo da roba ima odgovarajući kvalitet, da ima odgovarajući cenu i da nije oštećena po zdravlje. S obzirom da se kupac i prodavac nalaze u različitim zemljama, kupac nije uvek siguran da će dobiti robu koju je poručio i za koju je otvorio akreditiv. Zavisno od vrste robe, kontrolu treba izvršiti i u zemlji kupca. Ovu kontrolu vrše specijalizovane organizacije koje izdaju ovaj certifikat.

Dokument koji se takođe vrlo često zahteva jeste packing lista. Ovaj dokument sadrži razne informacije o načinu otpreme i pakovanja robe u kontejnere/sanduke u kojima roba putuje do odredišta, neto i bruto težine sanduka, dimenzije i sadržaj ovih sanduka (opis proizvoda i količina), kao i druge informacije koje mogu biti od koristi špediterima i prevoznicima. Ova dokumenta prate svaki kontejner/sanduk, i postavljena su tako da pri pregledu robe budu lako dostupna. Prilikom kvantitativnog prijema robe, kupcu su ovi dokumenti od velike pomoći.

1.6. Prestanak važenja dokumentarnog akreditiva

Akreditiv prestaje kad je akreditivni iznos isplaćen njegovom korisniku. Već je bilo reči o tome da se akreditivni iznos isplaćuje tek onda kada korisnik akreditiva podnese banci dokumenta koja odgovaraju uslovima koji su predviđeni u akreditivu.

Dokumentarni akreditiv se gasi i protekom određenog vremena njegovog važenja, ali se može ugasiti i pre isteka ovog roka. To se obično događa kada nalogodavac izričito predvidi određene uslove za prevremeno gašenje akreditiva, pa se ti uslovi i ispune.

Dokumentarni akreditiv može prestati i ako je naznačeno da je opoziv. Kao što je već bilo pomenuto, kod ove vrste akreditiva banka je u mogućnosti da ga u svakom trenutku izmeni ili opozove na zahtev nalogodavca ili po sopstvenoj inicijativi, ako je to u interesu nalogodavca.

O načinu funkcionisanja međunarodnog dokumentarnog akreditiva u praksi biće više reči u narednom delu ovog rada. U tom delu biće objašnjen tok akreditivne transakcije, biće priložen primer naloga za otvaranje dokumentarnog akreditiva i detaljno objašnjene stavke iz naloga, a biće i reči o dokumentarnom akreditivu posmatranom iz ugla banke.

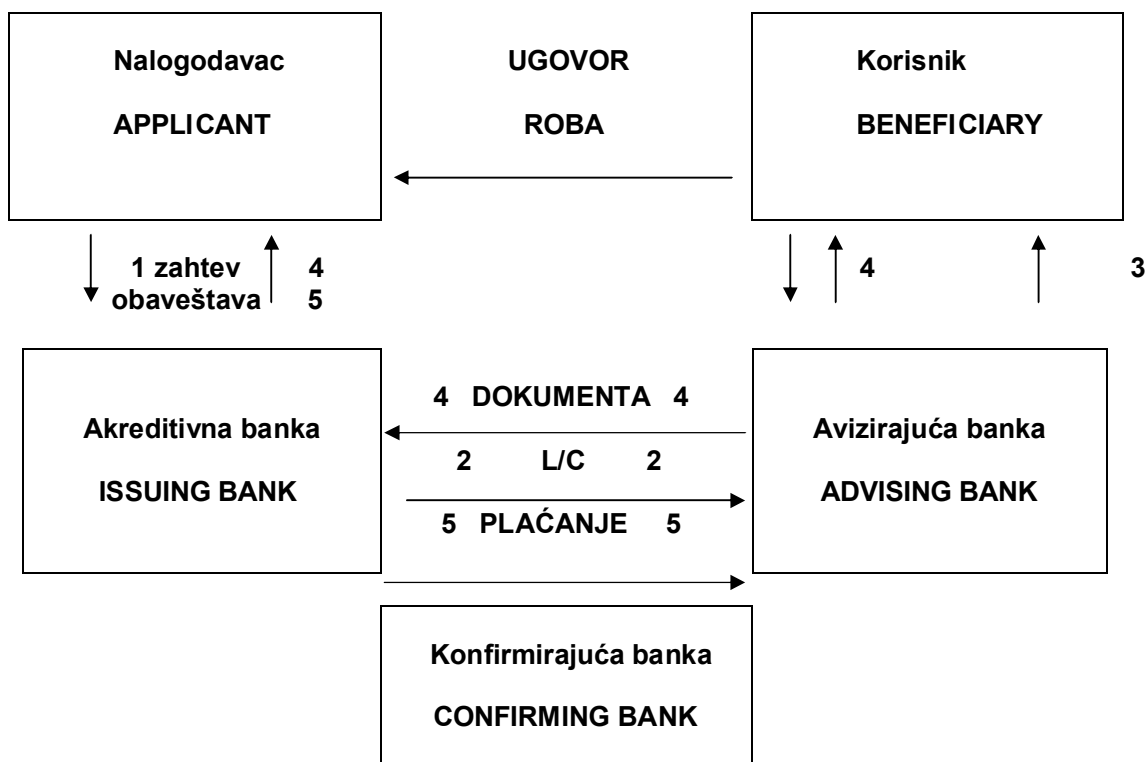
⁴² Anđelković, C., Vuković, D., *Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu – spoljna trgovina i banke*, Institut za poslovna istraživanja MBA, Beograd, 2004, str. 159.

1.7. Primer primene dokumentarnog akreditiva kao instrumenta medjunarodnog platnog prometa

1.7.1. Dokumentarni akreditiv – proces akreditivne transakcije

Za stvaranje jasnije slike o tome kako dokumentarni akreditiv funkcioniše u praksi, najbolje ćemo razumeti iz dijagram koji sledi.

Slika 1: Akreditivna transakcija

Prema navedenom dijagramu, tok akreditivne transakcije bi mogao da se opiše po sledećim tačkama:

- Kupac (uvoznik, nalogodavac) i prodavac (izvoznik, korisnik) zaključuju ugovor o kupoprodaji u kome se, pored svih ostalih bitnih elemenata, naglašava da se plaćanje vrši putem dokumentarnog akreditiva.
- Kupac daje nalog svojoj banci (akreditivnoj banci) da otvori dokumentarni akreditiv u korist prodavca. Kao što smo mogli da vidimo, to je na dijagramu prvi korak. U nastavku rada biće prikazan primer naloga za otvaranje dokumentarnog akreditiva, kao i objašnjenje uz njega.
- Akreditivna banka otvara akreditiv u korist izvoznika i traži od avizirajuće banke (banke izvoznika) da ga obavesti o svim detaljima iz akreditiva. Avizirajuća banka može imati ulogu konfirmirajuće banke, što znači da će ona korisniku isplatiti iznos iz akreditiva nakon podnošenja odgovarajućih dokumenata. Komunikacija između akreditivne i avizirajuće banke obavlja se putem SWIFT poruke koja predstavlja dokaz da je akreditiv zaista otvoren. U SWIFT poruci su sadržani svi bitni podaci koji su prikupljeni

na osnovu profakture i podnetog naloga za otvaranje akreditiva. Na dijagramu ovo su drugi i treći korak.

- Izvoznik, koji je robu već otpremio, prikuplja potrebna dokumenta koja su naznačena u otvorenom akreditivu. Ona obavezno obuhvataju komercijalnu fakturu i packing listu, a u zavisnosti od dogovorenog pariteta i ostala dokumenta. Paritet nam pruža podatke o tome kojom vrstom prevoza se roba otprema, kada nastaju troškovi osiguranja i ko ih i u kom momentu snosi. O paritetu i mogućim varijantama biće više u nastavku rada. Prikupljena dokumenta izvoznik predaje avizirajućoj banci koja detaljno pregleda dokumentaciju. Ukoliko su ispunjeni uslovi u pogledu traženih dokumenata, banka ih šalje akreditivnoj banci, a na osnovu dokumenata ona može izvršiti isplatu, akceptirati ili negocirati, u zavisnosti od uslova iz akreditiva.
- Pošto je akreditivna banka primila dokumenta i izvršila njihovu proveru, prosleđuje ih nalogodavcu. U zavisnosti od dogovora oko pokrivanja i uslova plaćanja, akreditivna banka vrši plaćanje prema avizirajućoj banci (koja je u ovom slučaju i konfirmirajuća banka).
- Kupac, na osnovu primljenih dokumenata može preuzeti robu koja je pristigla na ugovorenu lokaciju.

Ovako, najjednostavnije objašnjeno, izgleda tok akreditivne transakcije. Naravno, u praksi uvek može doći do određenih problema koji mogu nastati u vezi dokumentacije, otpreme robe i njenog preuzimanja, ne poznavanja pravila i procedura vezanih za poslovanje sa dokumentarnim akreditivom i sl.

1.7.2. Postupak otvaranja dokumentarnog akreditiva

Na sledećoj strani biće priložen primer Naloga za otvaranje dokumentarnog akreditiva. Ovaj nalog se vizuelno razlikuje od banke do banke, ali elemente koje sadrži uglavnom su isti. Priložen je nalog iz Societe Generale bank. U nastavku je objašnjen svaki element ovog naloga. Potrebne podatke za popunjavanje naloga, nalogodavac pronalazi u profakturi koju je dobio od korisnika akreditiva.

Kao što možemo videti, nalog sadrži osnovne **podatke o nalogodavcu i korisniku** akreditiva: taj an naziv firme, adresa i broj, zemlja u kojoj se firma nalazi, i za domaću firmu matični broj. Vidimo da je potrebno naglasiti o kojoj **vrsti akreditiva** je reč. U praksi to je najčešće neopozivi akreditiv koji može biti konfirmiran ili nekonfirmiran; ili se možda radi o stand-by akreditivu. Izbor između konfirmiranog i nekonfirmiranog akreditiva utiče na **mesto važnosti** akreditiva, pa će tako mesto važnosti biti zemlja korisnika ukoliko se radi o konfirmiranom akreditivu, a u suprotnom to će biti mesto u kome se nalazi nalogodavac. **Rok važnosti** se određuje tako što se na datum otpremanja robe dodaje najčešće 21 dan (po dogovoru to može biti i manje ili više od 21. dana). Do dobijenog datuma (roka važnosti) korisnik akreditiva mora prikupiti i predati banci traženu dokumentaciju. Ukoliko to ne učini do naznačenog datuma, akreditiv prestaje da važi, tj. akreditivna banka nije u obavezi da izvrši plaćanje. U ovom slučaju plaćanje se vrši doznakom.

U polju u kome treba navesti **preko koje banke** se otvara akreditiv i da li je to korisnikova banka (što je najčešće slučaj) ili korespondentska banka banke nalogodavca i potrebno je navesti pun naziv banke, njenu lokaciju, kao i IBAN i SWIFT kod. IBAN kod predstavlja kombinaciju SWIFT-a i broja računa korisnika akreditiva, a SWIFT je kod za prepoznavanje banke. Putem SWIFT-a se obavlja komunikacija između bankama, i najčešće

je to najin obaveštavanja da je akreditiv otvoren. U polju **iznos** upisuje se suma koja se isplaćuje korisniku akreditiva.

Čto se **delimične isporuke** i **pretovara** robe tiče, oni su u praksi najčešće dozvoljeni. Ovo se naročito podrazumeva ukoliko roba na putu do kupca menja najinog transporta.

U zavisnosti od postignutog dogovora između kupca i prodavca o uslovima plaćanja, **akreditiv** može biti **plativ** po višenju, uz akcept, sa odloženim plaćanjem ili negociranjem. Kod akreditiva po višenju banka isplaćuje korisniku akreditivni iznos odmah po završenom ispitivanju dokumenata. U slučaju akreditiva uz akcept banka vrći akcept menice korisnika akreditiva. Ovaj akreditiv se koristi kada je roba prodana na kredit. Korisnik može da čeka dan dospeća i naplati pun iznos (koji odgovara iznosu naznačenom u akreditivu) ili da izvrši eskont menice i tako dođe do potrebnog novca. Kod akreditiva sa odloženim plaćanjem (obično je odloženo plaćanje 30, 60 ili 90 dana, u zavisnosti kako su se dogovorili izvoznik i uvoznik) plaćanje se vrći u nekom kasnijem periodu koji je naznačen u akreditivu.

Sledeće što je potrebno naglasiti jeste **paritet**, tj. uslove isporuke. Najčešće na nalogu možemo videti razne oznake poput EXW, CIP, CIF, FOB, kao i mesto za unos neponuđene oznake. *Međunarodna trgovinska komora u Parizu je 1936. godine izdala prvu verziju međunarodnih pravila za tumačenje ovih trgovinskih termina, pod nazivom Incoterms. Njima se daje jedinstveno tumačenje ovih termina i izbegava mogućnost različitog tumačenja ovih termina u različitim zemljama, koja dovodi do nesporazuma, sporova i parnica, što sve predstavlja gubitak vremena i novca.*⁴³ Nakon prve izdate verzije ovih pravila, do danas bilo je nekoliko revizija (izmena, dopuna). Verzija koja je trenutno na snazi jeste ona iz 2000. godine.

Poljna slova skraćnice ukazuju na određenu grupu, pa tako skraćnice koje polnju slovom **E** odnose se na polazak robe; ukoliko polnju slovom **F** to znači da je glavni prevoz neplaćen; **C** podrazumeva da je glavni prevoz plaćen; dok skraćnice sa poljnim slovom **D** označavaju prispeće. Na osnovu Incotermsa postoje skraćnice:

EXW (Ex Works); **FCA** (Free Carrier); **FAS** (Free Alongside Ship); **FOB** (Free On Board); **CFR** (Cost and Freight); **CIF** (Cost, Insurance and Freight); **CPT** (Carriage Paid To); **CIP** (Carriage and Insurance Paid To); **DAF** (Delivered to Frontier); **DES** (Delivered Ex Ship); **DEQ** (Delivered Ex Quay i.e. Duty Paid); **DDU** (Delivered Duty Unpaid); **DDP** (Delivered Duty Paid).

Termine možemo grupisati i na osnovu vrste prevoza pa tako ukoliko se prevoz vrći samo pomorskim i rečnim putem onda se koriste: FAS, FOB, CFR, CIF, DES ili DEQ. Ostale oznake možemo koristiti kod bilo koje vrste prevoza.

Evo konkretnog značenja nekih termina:

EXW (Ex Works) – *prodavac je isporučio robu kada ju je stavio na raspolaganje kupcu u svojim prostorijama ili na drugom ugovorenom mestu, neovarujući za izvoz i neovarujući za njeno preuzimanje. Ovaj termin predstavlja minimalnu obavezu prodavca, a troškove i rizike iznošenja robe iz prodavčevih prostorija snosi kupac. Ovaj termin ne bi trebalo upotrebljavati kada kupac ne može, neposredno ili posredno, obaviti izvozne formalnosti.*

FOB (Free On Board) – *prodavac je isporučio robu kada je ona prešla preko ograde broda u ugovorenoj otpremnoj luci. Ovo znači da od tada kupac mora da snosi sve troškove i rizike za gubitak ili oštećenje robe. Prodavac carini robu za izvoz. Može se upotrebljavati samo za pomorski i rečni prevoz.*

⁴³ www.carinskatara.com/pojmovi/incoterms.htm

CIF (Cost, Insurance and Freight) i prodavac je isporučio robu kada je ona prešla brodsku ogradu u otpremnoj luci. Prodavac mora da plati cenu sa vozarinom koja je potrebna za dopremu robe do ugovorene odredišne luke. Rizik od gubitka ili oštećenja robe, kao i svi dopunski troškovi koji su nastali posle isporuke, prenose se sa prodavca na kupca. Prodavac mora da obezbedi pomorsko osiguranje protiv rizika kupca od gubitka ili oštećenja robe za vreme prevoza. Prodavac ugovara osiguranje i plaća premiju osiguranja. Prodavac je dužan da obezbedi samo minimalnu pokrivenost osiguranjem, tako da ukoliko kupac želi veće pokriće mora to izričito da ugovori sa prodavcem ili da sam napravi dopunske aranžmane za osiguranje. Prodavac carini robu za izvoz.

CIP (Carriage and Insurance Paid To) i prodavac isporučuje robu prevozniku koga je on odabrao, s tim što je dužan da plati troškove prevoza za dopremu robe do ugovorenog mesta opredeljenja. Prodavac ugovara osiguranje i plaća premiju osiguranja za rizike kupca od gubitka ili oštećenja robe za sve vreme trajanja prevoza, s tim da je u obavezi da obezbedi samo minimalnu pokrivenost osiguranjem. Ukoliko kupac želi veći stepen osiguranja mora to izričito ugovoriti sa prodavcem ili da napravi dopunski aranžman za osiguranje. Može se koristiti za sve vrste prevoza, uključujući i multimodalni prevoz (podrazumeva najmanje dva različita načina prevoza).⁴⁴

Uvoznik i izvoznik se dogovaraju o načinu transporta robe, a to ujedno utiče i na set **potrebnih dokumenata**. Kao što možemo videti u nalogu, potrebno je označiti koja dokumenta korisnik akreditiva mora dostaviti banci, kao i u koliko primeraka. **Komercijalna faktura** je obavezan dokument i obično se zahteva u 3 originalna primerka i 3 kopije. **Konosman** (Bill of Lading) se zahteva kada roba ide pomorskim putem. Ukoliko je dogovoreno osiguranje onda i se, svakako, zahtevati i **certifikat o osiguranju**. Ako roba stiže najmanje sa dva različita prevoza, onda je potrebno zahtevati i **multimodalni transportni dokument**. Ukoliko označimo ovaj dokument, on automatski uključuje i **paking listu** tako da je nije potrebno označavati. U svim ostalim slučajevima potrebno je i nju označiti kao i broj primeraka. Što se ostalih navedenih dokumenata tiče, u zavisnosti od načina transporta potrebno je i njih naznačiti (**kamionski, avionski, železnički ili rečni tovarni list**). Ukoliko je zahtevano **uverenje o poreklu i kvalitetu** robe, onda je potrebno označiti i ova dva dokumenta kao i broj originalnih i kopiranih primeraka. Svu zahtevanu dokumentaciju izvoznik mora predati banci u roku od **21 dan** od dana otpreme robe, ukoliko nije drugačije dogovoreno i naznačeno u akreditivu.

U delu ostale instrukcije, akreditivna banka može predložiti neke zahteve ili ista i ponoviti neke bitne detalje akreditiva.

Pre otvaranja akreditiva za svog komitenta, banka vrši ocenu boniteta i proveru finansijske stabilnosti klijenta (analiza kao kod odobravanja kredita). Iz tog razloga **pokriće** za akreditiv se najčešće obezbeđuje putem kreditne linije. Ovo se naročito odnosi na velike firme koje se bave uvozom i prodajom uvezene robe.

Što se **provizija i troškova** u inostranstvu tiče, obično se podrazumeva da ih snosi korisnik akreditiva, a proviziju i troškove nalogodavca snosi, naravno, nalogodavac-uvoznik.

U delu koji se odnosi **samo na rezidente**, unose se neki interni podaci nalogodavca radi lakšeg vođenja otvorenih akreditiva. Ovi podaci su bitni i za banku i obavezno ih treba popuniti jer ih zahteva NBS.

Ovako popunjen nalog, sa potpisom ovlašćenog lica i pečatom, vraća se akreditivnoj banci (u našem primeru Societe Generale bank). Na osnovu dobijenih podataka, banka šalje SWIFT poruku avizirajući banci kao i nalogodavcu, što predstavlja dokaz o otvorenom

⁴⁴ www.carinskatarifa.com/pojmovi/incoterms.htm

akreditivu. Nalogodavac ovu poruku može proslediti korisniku (iako će ga obavestiti i avizirajuća banka), tako da može da priprema potrebnu dokumentaciju. Nastavak akreditivnog posla se odvija prema koracima koji su prikazani na dijagramu.

1.7.3. Akreditivna transakcija sa aspekta banke

- Kao što je već rečeno, prvi korak u poslovanju sa dokumentarnim akreditivom jeste iniciranje otvaranja akreditiva od strane nalogodavca i klijenta banke, u korist trećeg lica. Ovaj korak povlači sa sobom pitanje finansiranja posla po kome se akreditiv otvara. Najlaka je, uz sam zahtev za otvaranje akreditiva, potrebno je nalogodavcu odobriti i neku vrstu kredita kojim bi se finansirao posao iz osnovnog ugovora. To znači da banka pre donošenja odluke o otvaranju određenog akreditiva vrši kompletnu procenu finansijske sposobnosti nalogodavca. Dakle, potrebno je izvršiti sve poslove vezane za analizu finansijskih izveštaja i ocenu boniteta klijenta-nalogodavca. Firmama koje često posluju sa akreditivima najlakše se odobravaju sredstva u vidu kreditne linije koja su posebno namenjena u ovu svrhu. Ukoliko klijent ima obezbeđena sredstva na svom računu, nije potrebno vršiti ove analize.

- Nakon prihvatanja zahteva za otvaranje dokumentarnog akreditiva, sklapa se ugovor između banke i nalogodavca. Radi daljeg realizovanja akreditivnog posla, banka nalogodavcu dostavlja prethodno objašnjeni nalog za otvaranje akreditiva, kako bi došla do svih potrebnih podataka. Kao što je već ranije rečeno, uz sve popunjene podatke, nalog mora biti potpisan i pečatiran od strane ovlašćenog lica nalogodavca. Pored ovog zahteva, nalogodavac ima obavezu da banci dostavi i fotokopiju profakture iz osnovnog posla radi upoređivanja i provere podataka.

- Sledeći korak u akreditivnom poslu jeste stupanje u kontakt sa ino bankom (bankom korisnika) preko koje će se odvijati dalji tok akreditivne transakcije. Ona je navedena u samom nalogu za otvaranje akreditiva. Već je pomenuto da se komunikacija između banaka vrši putem SWIFT poruka, za šta je potrebno da banke međusobno imaju razmenjene SWIFT ključeve. Poruka (tzv. MT 700), koja sadrži sve bitne podatke iz konkretnog akreditiva, preko avizirajuće banke prosleđuje se do korisnika akreditiva. Ona služi kao dokaz da je akreditiv otvoren, a primer ove poruke po određenom akreditivu biće priložen na strani 43 ovog rada.

- Ukoliko je korisnik akreditiva - izvoznik saglasan sa uslovima iz SWIFT poruke, u obavezi je da ugovorenu robu otpremi, a avizirajućoj banci u dogovorenom roku od dana isporuke da prikupi svu dokumentaciju koju je nalogodavac - uvoznik zahtevao u akreditivu. Avizirajuća banka je dužna da svu dokumentaciju sa razumnom pažnjom pregleda i to u roku od pet dana od dana prijema. Usaglašenost predatih dokumenata sa zahtevanim od velikog je značaja jer može doći do odbijanja isplate sredstava od strane akreditivne/konfirmirajuće banke ukoliko se primete odstupanja. Ovo iz razloga što posao dokumentarnog akreditiva i jeste upravo otkup zahtevanih dokumenata. Pregledu dokumentacije se pridaje velika pažnja, a podatke koje banka naročito proverava jesu podaci vezani za rokove isporuke robe i predaje zahtevane dokumentacije, rok i mesto važenosti akreditiva, opis robe i iznos na koji glasi akreditiv i sl. Pored ovoga banka proverava da li su podaci na predatim dokumentima usaglašeni međusobno. Ukoliko je prezentacija dokumenata usklađena, tj. dokumenta ispunjavaju zahtevane uslove, avizirajuća banka ih prosleđuje akreditivnoj banci na proveru. Nakon izvršene provere, akreditivna banka obaveštava nalogodavca o primljenim dokumentima i eventualnim odstupanjima. U slučaju da odstupanja od ugovorenih uslova postoje, nalogodavac se pismenim putem mora izjasniti da li će prihvatiti ili odbiti dokumenta. U praksi to su najlakše zanemarljiva odstupanja, pa ih banka prosleđuje nalogodavcu. Ovde je zanimljivo istaći da ukoliko postoje određena odstupanja od uslova, banka naplaćuje

ugovoreni novčani iznos po setu dokumenata tako što umanjuju iznos sredstava koja će uplatiti korisniku akreditiva za pomenutu svotu.

- U zavisnosti od načina plaćanja po akreditivu (da li je to po višenju, na odloženo plaćanje ili se radi o akceptu menica) i uloge koju ima avizirajuća banka (da li je samo avizirajuća ili i konfirmirajuća), vrši se isplata sredstava korisniku akreditiva. O načinima plaćanja po akreditivu i ulozi avizirajućih banke već je bilo reči. Ono što je ovde bitno naglasiti jeste mogućnost pojave još jedne banke – rambursne banke. Rambursna banka se javlja u slučaju da avizirajuća banka, u ovom slučaju konfirmirajuća, nema dovoljno poverenja u akreditivnu banku, pa kao garanciju da će joj sredstva biti uplaćena zahteva da joj plaćanje izvrši neka jaka banka, banka koja uvađava veliki ugled. Dakle, potrebno je da akreditivna banka obezbedi neopozivo rambursno jemstvo konfirmirajućoj banci da će se po dospeću u naplatiti. Rambursna banka, kao što je već ranije rečeno, nema uvid u dokumentaciju, ona je zadužena da akreditivni iznos isplati konfirmirajućoj banci, a svoje potraživanje naplatiće od akreditivne banke.

U završnici ovog dela rada potrebno je skrenuti pažnju čitaocu na još jednu bitnu stavku kod poslovanja sa dokumentarnim akreditivom. Ta stavka se odnosi na naknade i troškove koje akreditivna banka zarađunava nalogodavcu, kao inicijatoru akreditivnog posla. Ove naknade i troškovi se, između ostalog, preciziraju ugovorom o izdavanju dokumentarnog akreditiva koji zaključuju akreditivna banka i nalogodavac. Banke obično imaju tarifu kojom su propisani minimalni iznosi ovih izdataka. Oni najčešće podrazumevaju:

- ✓ naknadu za izdavanje akreditiva, koja se obračunava kvartalno;
- ✓ naknadu za obradu zahteva;
- ✓ naknadu za pregled i rukovanje dokumentima;
- ✓ troškove SWIFT-a;
- ✓ troškove koje zarađunavaju druge banke u zemlji i inostranstvu, a koje ulaze u izvršenje poslova;
- ✓ troškovi kod odobravanja kredita;
- ✓ troškovi upita kod Kreditnog biroa
- ✓ i drugi stvarni troškovi.

Naknade za izvršene usluge, kao i stvarne i posebne troškove, akreditivna banka naplaćuje po pravilu od nalogodavca, osim ako nije drugačije određeno. Obračun naknada po izdatim akreditivima vrši se u trenutku izdavanja i kvartalno unapred sve do isteka preuzete obaveze. Svaki započeti kvartal (tromesečje) računa se kao ceo.

Na narednoj strani, kao što je već ranije pomenuto, dat je primer SWIFT poruke MT 700 po konkretnom akreditivu. Već je rečeno da ovakav tip poruke akreditivna banka šalje avizirajućoj/konfirmirajućoj banci nakon otvaranja akreditiva. Možemo videti da sadrži sve bitne podatke koji su neophodni za dalji tok akreditivne transakcije. Polja koja je neophodno popuniti (prilikom šaljanja ove poruke) strogo su propisana, što olakšava komunikaciju banaka iz različitih delova sveta i otklanja mnoge nedoumice.

Correspondent Output Reference :091105PBBUGRGAXFX

Receiver : TGBATRIS

TURKIYE GARANTI BANKASI A.S.
GENEL MUDURLUK NISPE
ISTANBUL TURKEY

MT 700 ISSUE OF A DOCUMENTARY CREDIT

Date:05.11.2009

:27: Sequence of Total:

1/1

:40A: Form of Documentary Credit:

IRREVOCABLE

:20: Documentary Credit Number:

70071-000317/DN

:31C: Date of Issue:

05.11.2009

:40E: Applicable rules:

UCP LATEST VERSION

:31D: Date and Place of Expiry:

091204ISTANBUL

:50: Applicant:

ABC AD BEOGRAD

BULEVAR REVOLUCIJE 35

11000 BEOGRAD

SERBIA

:59: Beneficiary:

XYZ A.S.

ZORLU PLAZA 34310 AVCILAR

ISTANBUL, TURKEY

:32B: Currency Code, Amount

Currency : USD

Amount : 36500,

:39A: Percentage Credit Amount Tolerance:

10/10

:41A: Availabe With ... By ...:

TGBATRIS

-TURKIYE GARANTI BANKASI A.S.

-ISTANBUL

-TURKEY

BY DEF PAYMENT

:42P: Deferred Payment Details:

120 DAYS FROM INVOICE DATE

:43P: Partial Shipments:

NOT ALLOWED

:43T: Transshipment:

NOT ALLOWED

:44A: Place of Taking in Charge/Dispatch/Place of...:

TURKEY

:44B: Place of Final Dest.../For Transport.../Delivery:

BELGARDE, SERBIA

:44C: Latest Date of Shipment:

091113

:45A: Description of Goods and/or Services:

+100 POLYESTER POY FINAL DTEX 83/36F ROUND SD RAW WHITE - 4.000
KG (+/- 10PCT)

+100 POLYESTER POY FINAL DTEX 110/36F ROUND SD RAW WHITE -
2.000 KG (+/- 10PCT)
+100 POLYESTER POY FINAL DTEX 167/36F ROUND SD RAW WHITE -
CIP BELGARDE, SERBIA, INCOTERMS 2000

:46A: Document Required:
+SIGNED COMMERCIAL INVOICE INDICATING NUMBER OF LOT, ONE ORIGINAL
AND TWO COPIES
+ROAD TRANSPORT DOCUMENT (CMR) ADDRESSED TO: ABC A.D. BEOGRAD,
11000 BEOGRAD, BULEVAR REVOLUCIJE 35, SERBIA AND INDICATING IN
FIELD 13 - CLEARANCE THOROUGH FERSPED SMEDEREVO, ORIGINAL COPY FOR
SENDER
+TECHNICAL SPECIFICATION OF THE YARN
+INSURANCE POLICY ISSUED FOR 110 PCT OF VALUE OF THE GOODS
COVERING ALL RISKS FROM SELLER'S WAREHOUSE TO BUYER'S WAREHOUSE
+DETAILED PACKING LIST
+CERTIFICATE OF ORIGIN OF THE GOODS
+CERTIFICATE OF QUALITY ISSUED BY THE PRODUCER

:47A: Additional Conditions:
+IF DOCUMENTS PRESENTED UNDER THIS L/C ARE FOUND TO BE
DISCREPANT, WE SHALL GIVE ITS NOTICE OF REFUSAL AND SHALL HOLD
DOCUMENTS.
HOWEVER SHOULD WE RECEIVE APPLICANTS APPROVAL
OF DISCREPANCIES PRIOR TO YOUR INSTUCTION ON DISPOSAL OF
DOCUMENTS, WE WILL BE ALLOWED TO RELEASE THE SAID DOCUMENTS TO
APPLICANT.
+IF DISCREPANT DOCUMENTS ARE PRESENTED, WE WILL CHARGE USD 70,00
AS OUR DISCREPANCY FEE
+TOLERANCE OF +/- 10 PCT ON THE VALUE AND QUANTITY OF THE GOODS
ACCEPTABLE

:71B: Charges:
ALL CHARGES AND COMMISSIONS OUTSIDE
TURKEY ARE FOR APPLICANT'S ACCOUNT

:48: Period for Presentation:
21 DAYS

:49: Confirmation Instructions:
CONFIRM

:53A: Reimbursing Bank:
LHBIFHMGX
-LHB INTERNATIONALE HANDELSBANK AG
-FRANKFURT AM MAIN
-GERMANY

:78: Instructions to the Paying/Accepting/Negotiation Ba:
UPON RECEIPT OF DOCUMENTS IN STRICT COMPLIANCE WITH L/C CREDIT
TERMS AND CONDITIONS, YOU ARE AUTHORIZED TO EFFECT PAYMENT
REIMBURSING YOURSELVES ON OUR ACCOUNT WITH LHBIFHMGX
AT MATURITY DATE. REIMBURSEMENT UNDER
RESERVE IS PROHIBITET. ADDING OF YOUR CONFIRMATION IS BASED
ON IRREVOCABLE REIMBURSEMENT UNDERTAKING ISSUED BY LHBIFHMGX FOR
USD 40 150,00 VALID UNTIL 08 APRIL 2010.
THIS REIMBURSEMENT AUTHORISATION IS SUBJECT TO THE ICC URR
PUBLICATION NO.725

:72: Sender to Receiver Information:
DOCUMENTS SHOULD BE SENT BY FAST COURIER TO OUR ADDRESS:
PRIVREDNA BANKA BEOGRAD AD
BULEVAR KRALJA ALEKSANDRA 70
11000 BEOGRAD, SERBIA

2. BANKARSKA GARANCIJA

2.1. Pojava bankarske garancije

Pojaва bankarske garancije se objađnjava povećanom razmenom dobara na meĽunarodnom planu izmeĽu subjekata koji se najl eđđ e ne poznaju. Ľeste monetarne krize, kakve su bile u Americi i u NemaĽ koj 30-ih godina, pojava socijalistiĽkih zemalja, Ľest drđavni intervencionizam kojim se ograniĽava spoljnotrgovinski promet i sve to je dovelo do pronalađenja sredstava obezbeĽenja koje Ľe biti dovoljno sigurno i efikansno da, u sluĽaju da duđnik ne ispuni svoje obaveze iz bilo kojih razloga, tu obavezu ispuni treće lice, kao garant.

ZnaĽaj bankarske garancije porastao je nakon II svetskog rata i dobio znaĽajno mesto u poslovima medjunarodne trgovine. Kao razlozi se navode: prvo, *usled uspostavljanja administrativnih zabrana u cilju zaštite domaćih ekonomija ino partneri nisu mogli da ispunjavaju ranije preuzete ugovorne obaveze, pa su domaći izvoznici zahtevali da im partneri obezbede bankarsku garanciju kako bi se zaštitili od raznih vrsta rizika.* Drugo, *poslovi se zakljuĽuju izmedju partnera koji se veoma često medjusobno ne poznaju i prvi put posluju medjusobno.* Treće, *bankarska garancija ima odredjene prednosti u odnosu na ostale vrste obezbedjenja.* Ľetvrto, *bankarske garancije omogućavaju da korisnik brzo i bez spora realizuje svoje potraživanje.*⁴⁵

Nema spoljnotrgovinskog ugovora a da u njemu ne postoji klauzula o uslovljavanju izvrđenja ugovora prethodnim dobijanjem bankarske garancije. S obzirom na sve veći broj raznih spoljnotrgovinskih ugovora, pravne odnose u svetu nije moguće zamisliti bez bankarske garancije koja se danas veoma Ľiroko primenjuje. Gledano kroz istoriju, dugo godina se bankarska garancija borila za svoj prestiđ. Prvo se ta borba vodila izmeĽu banka i osiguravajućih organizacija oko prava za izdavanje garancija i ona u nekim zemljama jođ nije zavrđena. Smatralo se da garancija predstavlja sredstvo pokrĩa rizika, te osiguravajuće organizacije jedine mogu izdavati garanciju. Vremenom je izmenjen stav da je garancija pokrĩe rizika, nego da je ona sredstvo obezbeĽenja nekih potraživanja, te je dođlo do toga da banka kao struĽna institucija preuzme izdavanje bankarskih garancija koje predstavljaju samostalnu obavezu banke prema poveriocu.

U uporednim pravima donedavno garancija nije imala oformljeno znaĽenje u nekim pravnim sistemima, kao đto su nemaĽko, francusko, anglo-saksonsko. Kod nas donedavno, do donođenja Zakona o obligacionim odnosima, takodje, nije bilo izdiferencirano znaĽenje bankarske garancije. Naime, *pod terminom bankarska garancija su se podrazumevali različiti oblici obezbedjenja, kao što su aval, akcept, zalaganje itd.*⁴⁶

*Prema Zakonu o obligacionim odnosima, bankarska garancija predstavlja pismenu ispravu kojom se banka obavezuje prema primaocu garancije (korisniku) da će mu za sluĽaj da mu treće lice ne ispuni obavezu o dospelosti izmiriti obavezu ako budu ispunjeni uslovi navedeni u garanciji.*⁴⁷ *Iako je pravna teorija ovoj definiciji stavila odredjene primedbe,*⁴⁸ Ľini se da ona svojom fleksibilnođću mođe da odrazi bit ovog instituta, a sa druge strane, bogatstvo njegovih raznovrsnih oblika znaĽajno oteđava pronalađenje jedne definicije koja bi u potpunijoj meri odrazila njihove zajedniĽke odrednice. Istini na volju, mora se priznati da ova definicija u izvesnoj meri řvuĽećna akcesorni i kauzalni karakter bankarske garancije, đto mođe voditi izvesnoj podređenosti njene samostalne pravne prirode i njene apstraktnosti.

⁴⁵ BaraĽ, S., Hadđić, M., Stakić, B., IvaniĽ, M., Poslovno bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005, str. 211.

⁴⁶ BaraĽ, S., Hadđić, M., Stakić, B., IvaniĽ, M., Poslovno bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005, str. 211.

⁴⁷ ZOO, Ľlan 1083. (ĽSl. list SFRJĽ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, ĽSl. list SRJĽ br. 31/93 i ĽSl. list SCGĽ br. 1/2003 - Ustavna povelja)

⁴⁸ Ľogorov, S., Bankarska garancija, NauĽna knjiga, Beograd, 1985 str. 69

*Izdavanje bankarske garancije jeste teretni pravni posao, te banka ima pravo na odgovarajuću proviziju.*⁴⁹ Izdavanje bankarske garancije ne znači novaciju osnovnog posla i banka kao garant i dužnik iz osnovnog posla odgovaraju po različitim pravnim osnovima.

2.2. Pravna priroda bankarske garancije

2.2.1. Jednostrano obavezni ugovor

Ako posmatramo bankarsku garanciju u girem smislu, dolazimo do zaključka da je ona složen pravni odnos u kojem se pojavljuje više potpuno nezavisnih pravnih nalagodavaca i taj odnos se po pravilu reguliše ugovorom. Taj ugovor je dvostrano teretni ugovor i između njega i bankarske garancije ne postoji nikakva pravna veza. Ovaj odnos prethodi pravnom odnosu koji se uspostavlja između banke garanta i korisnika garancije.

Drugi odnos u tom girem posmatranju bankarske garancije je odnos između banke garanta i korisnika garancije, koji predstavlja potpuno nezavisan i samostalni odnos.

*Ugovor je saglasna izjava volja najmanje dve strane da se među njima zasnuje određeni obligacioni odnos.*⁵⁰ Prema tome volja je neminovna pretpostavka svakog ugovora. Volja mora biti ozbiljna, stvarna i slobodna.

U slučaju, stranke su slobodne da izaberu na koji način će izraziti svoju volju. Korisnik bankarske garancije uslovljava izvršenje ugovora dobijanjem bankarske garancije. Ovim svojim uslovljavanjem, korisnik jasno izražava volju da dobije bankarsku garanciju, odnosno da zaključi ugovor o bankarskoj garanciji. Veoma je isto korisnik bankarske garancije svoju volju izražava i na taj način što traži da dobije bankarsku garanciju od tačno određene banke. Korisnik garancije dobija od banke pismenu garanciju i zadržava je ili dalje prenosi, tj. izražava svoju volju za zaključenje ugovora.

Iz činjenice da je korisnik bankarske garancije izrazio svoju volju za dobijanje bankarske garancije, kao i iz činjenice što dobijenu bankarsku garanciju nije vratio, nego ju je zadržao, ili eventualno dalje preneo, proizilazi da je ovim radnjama on indirektno i na siguran način, prećutno izrazio svoju volju. *Pristalice ugovornog shvatanja navode da je prihvatanje garancije na prećutan način-konkludentim radnjama toliko rasprostranjeno u poslovnoj praksi da se može smatrati međunarodnim običajem u bankarskom poslovanju.*⁵¹ *Iz ponašanja korisnika bankarske garancije prema okolnostima, sa sigurnošću se može zaključiti da se izražava volja radi postizanja određene pravne svrhe.*⁵²

*Pored saglasnosti volja za postojanje ugovora, mora da postoji dopušten osnov – kauza ugovora. Pretpostavlja se da obaveza ima osnov, iako taj osnov nije izražen u ugovoru.*⁵³

Postavlja se pitanje da li bankarska garancija ima kauzu, te da li je ispunjen i drugi bitan uslov za postojanje ugovora. Odgovor na ovo pitanje zahteva da se prethodno odgovori

⁴⁹ 90-tih godina u našoj zemlji su bile uvedene sankcije i zbog toga Banka ne može tražiti naplatu bankarske provizije ako zbog uvedenih sankcija UN nad našom zemljom nije obavljala nikakve radnje u vezi sa plaćanjem po izdatoj bankarskoj garanciji. Presuda Višeg privrednog suda, PG 10728/97, u Kozar, Sudska..., str. 857-858.

⁵⁰ Radić, J., Obligaciono pravo, Nomos, Beograd, 2004, str. 68

⁵¹ Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 25

⁵² Član 28. Zakona o obligacionim odnosima, (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

⁵³ Član 51. Zakona o obligacionim odnosima, (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

da li kod jednostrano obaveznih ugovora uopšte ima kauze, da li se kauza vidi ili se pretpostavlja, što je dozvoljno u smislu člana 51. Zakona o obligacionim odnosima.

Banke preuzimaju niz neutralnih bankarskih poslova o kojima zaključuju ugovore, a u istim se ne spominje kauza, ali se ona pretpostavlja. Postoje jednostrano obavezni ugovori, kao što je ugovor o poklonu, gde se kauza pretpostavlja.

Za korisnika bankarske garancije, osnov ugovora je prihvatanje bankarske garancije kao sredstva obezbeđenja, a za razliku od banke garanta osnov zaključenja ugovora je izdavanje bankarske garancije, tj. obavljanje neutralnog bankarskog posla i njene nadležnosti. Osnov u odnosu na banku granta se pretpostavlja i u ovom slučaju se izjednačava sa dozvoljenim motivom da se ili pomogne svom komitentu i nalogodavcu, uz mogućnost naplate kamata, ukoliko dodje do kredita, ili da se zbog ugovora o bankarskoj garanciji zaključeno sa korisnikom bankarske garancije, od trećeg lica nalogodavca ostvari neka dobit.

Prema tome, kod ugovora o bankarskoj garanciji osnov se pretpostavlja i ne treba da se dokazuje, osim ako osnov nije dopušten, što je u ovom slučaju nemoguće. Stoga je i odgovor na pitanje i da li bankarska garancija ili kauza, te da li se može smatrati ugovorom, isti je kao i na pitanje da li jednostrano obavezni ugovori imaju kauzu.

Kod jednostrano obaveznih ugovora kauza se pretpostavlja, što znači da kauza postoji, te i jednostrano davanje bankarske garancije predstavlja jednostrano obavezni ugovor i li se kauza pretpostavlja. U razmišljanju da li je bankarska garancija ugovor, ne može se zanemariti činjenica da nigde u glavi XXXVIII Zakona o obligacionim odnosima nije upotrebljen termin Ugovor o bankarskoj garanciji. Posao oko bankarske garancije je složen i sadrži osnovni ugovor između nalogodavca i korisnika bankarske garancije, tj. ugovor o izdavanju bankarske garancije i ugovor o bankarskoj garanciji, koji se zaključuje između banke garanta i korisnika garancije.

Upravo zbog toga što postoji ugovor o izdavanju bankarske garancije, izbegnuto je davanje termina Ugovor o bankarskoj garanciji jer bi u pravnom obraćanju moglo doći do zabuna. Mnogo je jasnije ovako, kada se ugovoru o izdavanju bankarske garancije daje termin Ugovor, dok bankarska garancija ostaje bez termina Ugovor ali se to pretpostavlja iz navedenih razloga.

2.2.2. Samostalnost bankarske garancije

*Osnovna karakteristika bankarske garancije u užem smislu reči je samostalnost, odnosno pravna odvojenost od osnovnog posla i ugovora o izdavanju garancije.*⁵⁴

Samostalnost se sastoji u potpunoj odvojenosti od osnovnog posla. To znači da je bankarska garancija odvojena od odnosa po ugovoru o izdavanju bankarske garancije, koji je zaključen između banke garanta i nalogodavca, kao i od odnosa po osnovnom ugovoru koji je zaključen između nalogodavca i korisnika garancije.

Prema tome, iz pravne prirode bankarske garancije proizilazi da je banka garant ličena mogućnosti da ističe peremptorne i dilatorne prigovore koji potiču iz osnovnog posla. Banka može da ističe samo one prigovore koji se odnose na samu garanciju, recimo da je garancija nevažeća jer nema bitne elemente, da ju je potpisalo neovlašćeno lice. Samostalnost garancije podrazumeva takodje ovlašćenje korisnika garancije odmah, kada nastupi garantovani slučaj, bez pokušaja naplate od glavnog dužnika, traži izvršenje obaveze koja je predmet garantovanja.

⁵⁴ Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 27.

Dakle, kod bankarske garancije nisu dozvoljeni prigovori iz osnovnog posla, jer ukoliko bi bili dozvoljeni, bilo bi to u suprotnosti sa svrhom koju bankarska garancija ima u pravnom prometu.

2.2.3. Neopozivost bankarske garancije

Kod pravne prirode bankarske garancije, kao njena vrlina mora se istaći i neopozivost. Neopozivost znači da garant ne može odustati od veći date garancije, niti je povući u roku važenosti, bez prethodne saglasnosti korisnika bankarske garancije.

Kada banka garant izda bankarsku garanciju i dostavi je korisniku garancije i korisnik je primi, smatra se da je zaključen ugovor o bankarskoj garanciji. Ovaj ugovor ima stroge kriterijume za prestanak ugovora opozivom, odnosno jednostranom izjavom volje banke garanta. Banka garant ne može povući datu bankarsku garanciju, jer se ona nalazi kod korisnika. Takođe, banka garant ne može jednostrano obavestiti korisnika garancije da više nije obavezna prema toj garanciji zbog nekih razloga koji se tiču u odnosa između banke garanta i njegovog nalogodavca. Prema tome, jednom zaključen ugovor o bankarskoj garanciji se ne može raskinuti ni iz jednog drugog razloga, nego samo saglasnom izjavom volja banke garanta i korisnika bankarske garancije.

Stoga i ova pravna priroda garancije upućuje da se radi o ugovoru, jer se on može raskinuti (opozvati) samo ako se o tome usaglase i banka garant i korisnik garancije, što znači da volju u odnosu na sudbinu garancije izražavaju obe ugovorene stranke.

2.2.4. Bezuslovnost bankarske garancije

Bankarska garancija je безусловna. Postavlja se pitanje kako u pravnoj prirodi garancije može da se kaže da je bankarska garancija безусловna kada ima i uslovnih bankarskih garancija. Iako i kada se radi o uslovnoj garanciji, bankarska garancija je безусловna, jer je banka dužna da postupi безусловno po garanciji gde je uslov ispunjen. Kada se kaže безусловna, misli se na izostanak prava da banka kao garant stavlja neke primedbe koje se odnose na osnovni posao.

Prema tome, kada se korisnik garancije obrati banci za izvršenje obaveze iz garancije, banka garant će безусловno postupiti po garanciji, ako je garancija безусловna i to odmah. A ako je uslovna, onda nakon utvrđivanja da je uslov ispunjen. Bezuslovnost garancije se takođe odnosi na korisnika garancije koji nije dužan da se prvo obrati glavnom dužniku za isplatu garantne obaveze, pa tek posle banci. Po pravnoj prirodi garancije, korisnik garancije može da postavi zahtev za naplatu svog potraživanja po garanciji u odnosu na banku garant, bez uslova da je prvo naplatu tražio od glavnog dužnika.

2.3. Sadržaj bankarskih garancija

*Garancija mora biti data u pismenoj formi.*⁵⁵ Najčešće se bankarska garancija izdaje u vidu pisma koje mora imati sve bitne elemente garancije. Pismena forma omogućava da garancijska obaveza bude precizno formulisana, jasna, tako da se otklanja svaka sumnja u sadržaj garancije, a budući da bankarska garancija ima pismenu formu, ona mora da ima sve bitne elemente garancije.

Sadržaj bankarske garancije mora biti ugovoren već u klauzuli osnovnog ugovora. Ta klauzula u potpunosti mora biti određena, kako se kasnije ne bi pojavio spor oko tumačenja i

⁵⁵ Član 1083. Zakona o obligacionim odnosima, (ŽSl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, ŽSl. list SRJ br. 31/93 i ŽSl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

izdavanja bankarske garancije. Kakav íe sadržaj bankarska garancija imati, zavisi u prvom redu od volje stranaka iz osnovnog ugovora , premda je ponekad moguće da se i zakonom odnosno podzakonskim propisom u određenoj meri propiše sadržaj pojedinih garancija. Međutim, ako banka izda garanciju u skladu s zakonskom procedurom, a protivno ugovoru sklopljenim sa nalogodavcem, tada sama snosi rizik takvog svog postupanja.

Bitni elementi bankarske garancije su:

- *naziv (firma) i sedište davaoca garancije;*
- *naziv (firma) i sedište primaoca garancije;*
- *navodjenje podataka o osnovnom poslu,*
- *novčani iznos na koji garancija glasi;*
- *mesto i datum izdavanja garancije;*
- *rok važenja bankarske garancije (obično 15 i 30 dana duži od roka izvršenja obaveze za koju se daje garancija);*
- *potpisi ovlašćenih lica i*
- *forma bankarske garancije*⁵⁶.

U nastavku je prikazan primer domaće bankarske garancije Izdate jednoj Srpskoj firmi.

⁵⁶ Barać , S., Hadžić , M., Stakić , B., Ivanić, M., Poslovno bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005, str.213

KORISNIK:

NACRT

.....
.....
.....

GARANCIJA PLAĆANJA BR. 04060.....

OBAVEŠTENI SMO DA JE DOGOVORENA IZMEĐU VAS I GOSPODE INTERSPEED, BEOGRAD, SRBIJA (U DALJEM TEKSTU NAZVAN PODNOSILAC), NABAVKA ROBE OZNAČENE U UGOVORU BR./ PROFAKTURI BR/.... DD...UZ PLAĆANJE 60 DANA NAKON DATUMA ISPORUKE I OSIGURANJE PUTEM BANKARSKE GARANCIJE.

OVIM SE UTVRĐUJE DA, MI, NLB LHB BANKA BEOGRAD A.D., ULICA KRALJA PETRA 9, 11000 BEOGRAD, SRBIJA OVIM NEOPOZIVO I BEZUSLOVNO GARANTUJEMO DA ĆEMO VAM PLATITI SVAKI IZNOS ALI KOJI NE PRELAZI

EVRA....

(REČIMA: EVRA.....)

U ROKU OD 10/DESET/ DANA NAKON VAŠEG PRVOG ZAHTEVA, NA BILO KOJI RAČUN KOJI VI NAZNAČITE.

VAŠ PISANI ZAHTEV ZA PLAĆANJE TREBA DA BUDE PROPRAĆEN SLEDEĆIM DOKUMENTIMA:

1. VAŠA PRAVILNO POTPISANA DEKLARACIJA/IZJAVA DA STE IZVRŠILI ISPORUKU KAO PO GORE NAVEDENOJ PROFAKTURI I DA PODNOSILAC NIJE ISPUNIO PLAĆANJE SVOJIH OBAVEZA.
 2. KOPIJA NEPLAĆENIH FAKTURA,
 3. KOPIJA RELEVANTNIH ŠPEDITERSKIH DOKUMENATA.
- SVA A/M DOKUMENTA MORAJU NAM BITI POSLATA PUTEM OBIČNE POŠTE I/ILI SVIFTA, TAKOĐE SE PODNOSIOCU ŠALJE KOPIJA YR PISANOG ZAHTEVA ZA PLAĆANJE.

U CILJU IDENTIFIKACIJE, VAŠ ZAHTEV ZA PLAĆANJE I VAŠA POTVRDA TREBA DA BUDU PREDSTAVLJENI/PODNETI PREKO VAŠE BANKE, POTVRĐUJUĆI DA SU POTPISI PRAVNO OBAVEZUJUĆI POSREDSTVOM VAŠE FIRME. UKOLIKO, U VEZI SA TIM, TAKVA BANKA KORISTI PROVERENI TELEKS ILI SVIFT, TREBAĆE DA U BILO KOM SLUČAJU PRENESE KOMPLETAN TEKST VAŠEG ZAHTEVA ZA PLAĆANJE I VAŠE A/M PISANE POTVRDE I DA ISTOVREMENO POTVRDI DA JE ORIGINAL TIH DOKUMENATA, PROSLEĐEN NAMA.

OVA GARANCIJA ĆE POSTATI DELOTVORNA JEDINO DO IZNOSA IZVRŠENIH ISPORUKA T.J. SRAZMERNO VREDNOSTI SVAKE IZVRŠENE ISPORUKE DOK IZVRŠENE ISPORUKE NE NAČINE UKUPAN IZNOS GARANCIJE.

-Nacrt bankarke garancije 1.deo-

SA SVAKIM OVDE NAVEDENIM IZVRŠENIM PLAĆANJEM NAŠA OBAVEZA
POD OVOM GARANCIJOM ĆE BITI SRAZMERNO SMANJENA.

·
OVA GARANCIJA JE PRENOSIVA I PRIPISIVA JEDINO UZ NAŠU
PRETHODNU PISANU SAGLASNOST.

·
NAŠA GARANCIJA JE VALIDNA DO I UKLJUČUJUĆI.....I ISTIČE U
POTPUNOSTI I AUTOMATSKI NA TAJ DAN, BEZ OBZIRA NA TO DA LI JE
OVAJ DOKUMENT NAMA VRAĆEN ILI NE, UKOLIKO VAŠ PISANI ZAHTEV
ZA PLAĆANJE I VAŠA A/M PISANA POTVRDA, ILI GORE OPISANI
PROVERENI TELEKS ILI SWIFT POSLATI OD STRANE BANKE NE STIGNU
DO NAS, NA NAŠE ŠALTERE TOKOM RADNIH SATI TOGA DANA.

·
SVI BANKARSKI TROŠKOVI U INOSTRANSTVU PADAJU NA RAČUN
KORISNIKA

·
S POŠTOVANJEM

NLB LHB BANKA BEOGRAD A.D.
L/G DEPT.

DRAFT

-Nacrt bankarske garancije 2.deo-

2.3.1. Bitni elementi garancije

Bitni elementi garancije su svi oni za koje se stranke u osnovnom poslu dogovore da predstavljaju bitne elemente. Međutim, ukoliko se stranke nisu dogovorile koji elementi predstavljaju bitne elemente garancije, uvek će se smatrati da garancija, da bi bila garancija mora da sadrži: uvodni deo; garantnu klauzulu koja sadrži rok važenosti i iznos garancije; potpis garancije.

2.3.1.1. Uvodni deo garancije

Uvodno zvuk i da u nekoj obavezi uvodni deo predstavlja bitan element obavezivanja. Međutim, kod bankarske garancije uvodni deo mora biti bitan element, jer se u njemu upravo poziva na osnovni posao. To je deo u kojem banka garant daje osnovne elemente posla, iz kojeg se vidi koji osnovni posao prati bankarska garancija. U uvodni deo se unose: podaci o ugovorenim strankama, predmetu ugovora, roku ispunjenja,...

Sve ovo se unosi u uvodni deo, radi identifikacije i eventualne pomoći u tumačenju nekih nedorečenih elemenata garancije.

2.3.1.1.1. Naziv korisnika garancije

Uobičajeno je da se u uvodu garancije prvo navodi tačan naziv korisnika garancije, koji može biti fizičko ili pravno lice. Bankarska garancija nije hartija od vrednosti, te uvek mora da ima tačne podatke o korisniku garancije, jer garancija ne može da glasi na donosioca. Zbog toga je tačan naziv korisnika garancije njen bitan deo.

2.3.1.1.2. Naziv garanta

Garant je pravno ili fizičko lice koje je izdalo garanciju. Iako je uobičajeno da garancije izdaju banke, na osnovu tačnog i naziv bankarske garancije, pojam garanta nije nužno ograničen samo na banke. Otuda je pod uticajem američke prakse, u kojoj je domaćim bankama zabranjeno da preuzimaju apstraktne obaveze i izdaju apstraktne garancije, već u članu 2. Jednobraznih pravila određeno da garancije mogu izdavati banke, osiguravajuće kompanije, i druga pravna i fizička lica. Kako bankarske garancije spadaju u tipična personalna sredstva obezbeđenja u praksi je od prvorazrednog značaja bonitet garanta. Budući da garanta određuje budućeg korisnika već u osnovnom poslu, prilikom izbora mora voditi računa da to bude poznata i renomirana banka ili druga institucija, pošto nije redak slučaj bankrotstva čak i nekih poznatih banaka. Individualizacija garanta se vrši unoženjem punog naziva i adrese, odnosno sedišta i potpisom ovlašćenog lica na samoj garanciji. *Adresa i sedište su od značaja i kao odlučujuće činjenice na osnovu kojih se određuje merodavno pravo i nadležni sud u slučaju spora.*⁵⁷

2.3.1.1.3. Opis osnovnog posla

U ovom delu garancije daju se osnovni podaci o osnovnom poslu. To su uvek podaci o *ugovornim strankama, predmetu ugovora, ceni, roku ispunjenja*,⁵⁸ kao i drugi podaci za koje stranke nadju da su bitni elementi garancije. Međutim, sama činjenica da se vidi veza između osnovnog posla i garancije, ne znači da se može zaključiti da garancija ima akcesornu prirodu, o čemu je već bilo reči. Opis osnovnog posla mora biti precizan i jasan, te ne treba da ostavlja mogućnost za sumnju. Ovaj deo garancije služi za razjašnjavanje, ukoliko ima nepotpunosti u garantnoj klauzuli u odnosu na određivost visine garantne obaveze i slično.

2.3.1.2. Garantna obaveza

U svakom ugovoru o bankarskoj garanciji moraju biti naznačene pretpostavke (uslovi) odgovornosti banke, tj. činjenice od čijeg nastupanja zavisi ispunjenje bančine obaveze po

⁵⁷ Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 33

⁵⁸ Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauka na knjiga, 1985, str.109

*garanciji. Tek nastupanjem određene okolnosti, obaveza iz potencijalne prelazi u stvarnu obavezu. Zbog toga određivanje te okolnosti od čijeg nastupanja zavisi ispunjenje bančine obaveze, mora biti predviđeno u ugovoru o bankarskoj garanciji.*⁵⁹

Garantna obaveza može biti sopstvena obaveza. Kada garant preuzme obavezu da isplati neki iznos i ukoliko od korisnika garancije dobije izjavu da nalogodavac taj iznos nije platio, postavlja se pitanje da li je banka, kada dobije nalog za isplatu, izvršiti konsultaciju sa nalogodavcem i kakva je svrha te konsultacije. Takođe, da li banka garant može ista i prigovor da je glavni dužnik izvršio isplatu.

Ukoliko nalogodavac obavesti banku da je izvršio isplatu i dostavi dokaz, taj prigovor (ukoliko je taj an) banka garant može sa uspehom da ista korisniku garancije, jer je uobičajeno da u svakoj garanciji stoji obaveza garanta, ukoliko glavni dužnik ne izvrši plaćanje. Prema tome, taj no je da se radi o sopstvenoj obavezi banke. Međutim, banka, da bi štitiila svoje interese, treba da konsultuje nalogodavca i ostavljena joj je mogućnost da može isticati samo jedan prigovor iz osnovnog posla, a to je prigovor da je plaćanje izvršeno.

Bankarska garancija nije apstraktna hartija od vrednosti i njena samostalnost ne treba da se shvata tako kao da banka ne može da istakne ni jedan prigovor koji može da istakne glavni dužnik. U svakoj garantnoj klauzuli stoji obaveza banke garanta da izvrši garantnu obavezu, ukoliko dužnik, odnosno nalogodavac, ne izvrši plaćanje. Otuda proizilazi da korisnik garancije može naplatiti svoje potraživanje samo ako glavni dužnik nije izvršio plaćanje u roku. Ukoliko bi glavni dužnik izvršio uredno plaćanje, a korisnik garancije i pored toga postavio zahtev za isplatu garancije, bila bi to zloupotreba prava iz garancije. Banka zbog toga nije dužna da izvrši ponovnu isplatu.

Međutim, ukoliko bi banka izvršila isplatu po garanciji, iako je nalogodavac predhodno uredno izvršio svoju obavezu, a za to banka garant nije znala, ona se ne bi mogla regresirati od nalogodavca za isplaćeni iznos. Ukoliko bi se zauzeo suprotan stav i da je za isplatu po garanciji dovoljno da korisnik garancije obavesti banku garanta o tome da glavni dužnik nije izvršio svoju obavezu i da je banka garant dužna da odmah izvrši isplatu po garanciji, iako zna da je nalogodavac i dužnik uredno izvršio svoju obavezu (jer je uobičajeno da kod garantnih poslova plaćanja idu preko banke garanta) i to bi značilo da banka svesno omogućava korisniku garancije da se bogati bez osnova. Ukoliko bi korisnik garancije otišao u stečaj i nalogodavac taj iznos ne bi mogao da povрати, banka garant bi odgovarala za štetu nalogodavcu.

Postavilo se i pitanje da li odredba u garanciji - da li je garant izvršiti plaćanje ukoliko glavni dužnik to ne izvrši, znači da se radi o supsidijarnosti garantne obaveze. Garantna obaveza je samostalna obaveza, te ovakva odredba u garanciji ne znači da li je korisnik garancije morati prvo da traži naplatu svim sredstvima od glavnog dužnika. To samo znači da li je korisnik garancije, nakon isteka roka plaćanja, ukoliko u tom roku dužnik nije ispunio svoju obavezu, moći da postavi zahtev garantu za isplatu.

Garantna obaveza može biti solidarana obaveza. Banka se garancijom može pridružiti obavezi dužnika i nalogodavca kao solidarni jemac. Na ovu vrstu garantne obaveze primenjuju se pravila koja se odnose na solidarnu odgovornost, što znači da korisnik garancije može odmah da aktivira garanciju prema banci posle isteka roka za izvršenje obaveze, a do isteka roka važenosti garancije.

Garantna obaveza može biti supsidijarna obaveza. Banka može preduzeti supsidijarnu obavezu da li je isplatu izvršiti ako dužnik, odnosno nalogodavac, da isplati određeni iznos. Za razliku od solidarne obaveze kada korisnik može odmah tražiti isplatu po

⁵⁹ Ćogorov, S., Bankarska garancija, Nauka knjiga, 1985, str.108

garanciji od banke, pre zahteva prema glavnom dužniku, kod supsidijarne obaveze korisnik garancije mora prvo tražiti naplatu - i to svim raspoloživim sredstvima i od glavnog dužnika, pa tek ako ne uspe sa svojim zahtevom, može se obratiti banci garantu za ispunjenje garantne obaveze. Ukoliko se radi o supsidijarnoj garantnoj obavezi, to se u njoj mora izriči to naglasiti.

Ako u garantnoj obavezi supsidijarnost nije izriči to naglašena, smatra se da se radi o garanciji kod koje postoji sopstvena obaveza banke garanta, te korisnik garancije nije dužan da na bilo koji način traži naplatu od nalogodavca- dužnika, nego je dovoljno da dužnik nije u roku izvršio svoju obavezu, pa da korisnik postavi zahtev za isplatu po garanciji.

Garantna klauzula sadrži novi aniznos na koji garancija važi i rok važnosti garancije.

2.3.1.2.1. Maksimalni iznos, valuta plaćanja i uslovi za naplatu

Bankarskom garancijom se banka uvek obavezuje na plaćanje određene sume novca koja se najčešće naziva garantnom sumom ili garantnim iznosom. Sadržina bančine obaveze o garanciji ne može biti nenovčanog karaktera, i kada bankarska garancija služi za obezbeđenje nenovčanog potraživanja.⁶⁰ Osnovna svrha garancije je obeštelenje njenog korisnika od štete uzrokovane nastankom pokrivenog rizika. To mogu biti različiti rizici, pa se garancijom pokrivaju štete zbog nevratanja dospelog duga, neplatanja dospelog potraživanja, neizvršenja ili neurednog izvršenja ugovornih obaveza ili zbog neopravdanog odbijanja da se zaključi posao dobijen na licitaciji i slično. Međutim, izdavanjem garancije garant ne stupa na mesto svog nalogodavca niti ispunjava njegovu obavezu, već isplatom garantnog iznosa nadoknađuje nastalu štetu. Otuda garant ne preuzima obavezu da zaključi ugovor ili ga ispuni, već uvek isplaćuje određeni iznos novca pa obaveza mora uvek glasiti na određeni iznos novca. Iznos koji garant dužuje po garanciji može biti preciziran u fiksnom iznosu u samoj garanciji ili biti odrediv. Jednoobrazna pravila dozvoljavaju da se obaveza po garanciji isplati i u nekoj drugoj valuti različitoj od valute u samoj garanciji, što će često biti u međunarodnom prometu. U tom smislu se može razlikovati valuta garancije i valuta plaćanja.⁶¹

Radi lakšeg utvrđivanja visine garantnog iznosa preporučljivo je, u odnosu sa inostranstvom, iznos garancije iskazivati u fiksnim iznosima, kako glavnog duga, tako i kamata, ili davati parametre na osnovu kojih se ti iznosi mogu jednostavno utvrditi. Posebno je kod kamata potrebno označiti po kojem sistemu ih treba obračunati, tj. da li po sistemu 365 dana ili po sistemu 360 dana, što kod velikih iznosa nije zanemarljivo, kao i po kojoj stopi treba obračunati kamatu.

Garant je obavezan da ispuni svoju obavezu po garanciji samo i isključivo prema uslovima koji su navedeni u samoj garanciji ili prema kasnijim izmenama, ako ih je bilo (1.16. Jednoobraznih pravila). Osnovna karakteristika garancija po pozivu jeste maksimalna uprošćenost uslova koje treba da ispuni korisnik takve garancije da bi mogao da zahteva isplatu garantnog iznosa. *Najčešće se od korisnika jedino zahteva da podnese pismeni zahtev za naplatu,*⁶² bez bilo kakvih drugih dokumenata. *Pismeni zahtev za naplatu mora biti sastavljen u skladu sa uslovima garancije i podnet u roku važnosti garancije i podnet u mestu izdanja garancije, odnosno u sedištu garanta.⁶³*

2.3.1.2.2. Rok važnosti bankarske garancije

Bitan element garancije je unapred određeno vreme do kojeg korisnik garancije ima pravo da dostavi banci garantu svoj zahtev za isplatu iznosa naznačenog u garanciji. Rok

⁶⁰ Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauka knjiga, 1985, str.108

⁶¹ Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 33

⁶² Prema pravu Saudijske Arabije banke su obavezne da isplate garancije i na prost usmeni zahtev.

⁶³ Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 34

važnosti može biti unapred određen fiksnim terminom, ali može biti i opisno dat, može biti označen do izvršenja određene radnje, nastupanja određenog događaja itd. Za stranke u garancijskom poslu rok važnosti garancije znači da korisnik garancije mora tražiti u tom roku isplatu po garanciji, odnosno da svoj zahtev za isplatu mora podneti u roku važnosti garancije. Dilema postoji u određivanju da li korisnik garancije svoj zahtev mora podneti u roku važnosti garancije, ili je potrebno da je zahtev za isplatu po garanciji stigao kod banke garanta do roka važnosti garancije.

Uobičajen način predaje zahteva po garanciji je predaja putem pošte. Banka garant mora biti sigurna da li je u roku važnosti podnet zahtev za naplatu, a korisnik garancije mora biti siguran da je zahtev za naplatu garancije dao blagovremeno. Ako se zahtev za naplatu garancije daje neposredno, onda nema nesporazuma. Blagovremeno je dat onaj zahtev koji je predat garantu do poslednjeg dana roka važnosti.

Problem je ako se zahtev za isplatu garancije predaje putem pošte. Pre svega, predaja zahteva da mora da bude u vidu preporučenog poštovanja. Ovo je potrebno da bi korisnik garancije imao dokaz da je zahtev predat određenog dana pošti, kao i da bi se onemogućilo gubljenje poštovanja.

U praksi je zauzet stav da se smatra da je zahtev za isplatu garancije blagovremeno podnet ukoliko je predat kao preporučena pošiljka pošti do poslednjeg dana roka važnosti garancije. *Očigledno je da je praksa zauzela ovaj stav analognom primenom odredaba ZPP-a koji regulišu dostavu pisama u parničnom postupku putem pošte.*⁶⁴

Pored blagovremenosti zahteva za isplatu garancije, on mora biti pismen. Prema tome, usmeno dat zahtev za isplatu garancije ne proizvodi pravno dejstvo. U odnosu na pitanja pismenosti zahteva za isplatu po garanciji, postavljaju se ista kao i u odnosu na formu garancije, te ih treba identifikovati i sagledavati.

Nakon isteka roka važnosti, garancija više ne proizvodi pravno dejstvo, što znači da nakon isteka tog roka korisnik garancije više ne može sa uspehom tražiti naplatu garantovanog iznosa. U praksi je sporno da li je korisnik garancije dužan da nakon isteka roka važnosti vrati garanciju banci garantu.

Radi sigurnosti u pravnim odnosima poželjno je da korisnik garancije odmah nakon isteka roka važnosti nju vrati banci. Međutim, u praksi je primećeno da korisnici uglavnom ne vraćaju garanciju, iako je veoma često već u samom tekstu garancije predviđena obaveza vraćanja nakon isteka roka važnosti. Kako je ta odredba ugovora bez sankcija, pa zbog toga dodje do neke štete za banku garanta (falsifikat garancije), traži naknadu štete od korisnika garancije.

Za razliku od HoV kod kojih postoji pravo na hartiju i pravo iz hartije, i gde se može tražiti povraćaj hartije od vrednosti kao povraćaj stvari, kod bankarske garancije postoji samo pravo iz hartije, te se ne može sa uspehom preko suda tražiti povraćaj. Kako su prava iz hartije, odnosno garancije, protekom roka važnosti prestala da postoje, nije bitno gde se garancija nalazi, jer se na osnovu nje ne može ostvariti nikakvo pravo i ona predstavlja običan papir.

Za regulisanje forme i sadržine bankarske garancije primenile se zakon zemlje u kojoj se nalazi sedišta davaoca garancije, ako se o merodavnom pravu nisu izjasnili učesnici u garancijskom poslu. *Preporučuje se da se u tekst garancije unese klauzula o pravu koje će se primenjivati na bankarsku garanciju i pravne odnose koji iz nje nastaju.*⁶⁵ U članu 11.

⁶⁴ Član 113. Zakona o parničnom postupku. (Sl. glasnik RS br. 125/2004)

⁶⁵ Barać, S., Hadžić, M., Stakić, B., Ivanić, M., Poslovno bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005, str. 215

Jednoobraznih pravila navodi se pre svega arbitraža prema pravilima Medjunarodne trgovinske komore u Parizu. Međutim, mogu se izabrati i neki drugi institucionalni ili ad hoc sistemi arbitraže.⁶⁶

2.3.1.3. Potpis bankarske garancije

Svaku garanciju mora da potpiše ovlašćeno lice. Potpis mora da bude potpun i ne može biti dat pritiskom mehanik ili izradjenog potpisa. Uz potpis mora da stoji pečat. Sve ono što predstavlja garantnu obavezu, mora da potpiše garant.

2.4. Pravni odnosi i učesnici u garancijskom poslu

Svi ekonomski odnosi u poslu izdavanja bankarske garancije su međusobno ekonomsko-finansijski povezani, dok su svi pravni odnosi koji nastaju u vezi sa izdavanjem bankarske garancije apsolutno pravno samostalni. Imajući u vidu da je osnovna karakteristika spoljne trgovine nepoverenje, skoro kompletno, koje postoji između isporučilaca, izvođača i njihovih partnera, potrebno je detaljno razdvojiti sve pravne odnose koji se javljaju kod složenog sklopa poslova oko izdavanja i delovanja bankarske garancije.

Kada se kaže složen sklop poslova, misli se na pojavu više subjekata i odnosa koji se pojavljuju oko izdavanja, delovanja i korišćenja bankarske garancije. Pravo su ti odnosi između dužnika (koji je uvek nalogodavac banci za izdavanje garancije), i poverioca (koji je uvek korisnik garancije). Ovi odnosi mogu biti komplikovani zbog veoma velikog postavljanja zahteva korisnika garancije da garanciju izda banka u koju poverilac ima dovoljno poverenja. Zbog toga dolazi do interpoliranja drugih banaka, koje mogu da nostrifikuju garanciju, konfirmuju garanciju ili izdaju super garanciju.

Kako se radi uglavnom o spoljnotrgovinskom odnosu na strani i dužnika i poverioca, u realizaciji posla između njih, može biti više subjekata.

Iz pravne prirode garancije proizilazi da se u garantnom poslu pojavljuju najmanje tri subjekta: dužnik, koji je uvek i nalogodavac za izdavanje garancije; poverilac, koji je uvek korisnik garancije; banka garant. Između ovih subjekata uspostavljaju se najmanje tri pravna odnosa koji su pravno potpuno odvojeni i samostalni, iako su ekonomski povezani.

2.4.1. Pravni odnos između dužnika i poverioca

Po pravnoj prirodi garancije, prvo nastaje odnos između dužnika i poverioca, te izdavanju garancije uvek predhodi pravni odnos između dužnika, kao nalogodavca i poverioca kao korisnika garancije. *Osnovni ugovor može biti ugovor o kupovini i prodaji robe, ugovor o delu, ugovor o novčanom kreditu ili bilo koji drugi ugovor sa odloženim rokom plaćanja ili trajnim izvršenjem činidbe.*⁶⁷

Uobičajeno je da ovi ugovori uvek sadrže klauzulu o obavezi dužnika *da bi obezbedio sebe od mogućnosti da neispunjenjem ugovorne činidbe pretrpi određenu imovinsku štetu, poverilac traži da za ispunjenje činidbe, pored dužnika, odgovara i njegova banka.*⁶⁸ Iako se u ugovor unosi obaveza dužnika da pribavi garanciju određene banke u koju poverilac ima poverenja. Klauzula o pribavljanju garancije je ultimativna, te ukoliko dužnik ne pribavi garanciju upravo te banke, ti ugovori ostaju bez pravnog dejstva.

U ovom odnosu određuje se rok do kojeg je dužnik dužan da pribavi garanciju, određuju se i bitni elementi garancije. Ukoliko dužnik ne pribavi garanciju od ugovorene

⁶⁶ Grupa autora, Garancije-jednoobrazna pravila za ugovorne garancije, Džepna biblioteka Merkur, Beograd, 1986, str. 104

⁶⁷ Stakić, B., Baral, S., Medjunarodne finansije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 224

⁶⁸ Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauka na knjiga, 1985, str. 74

banke ili garanciju ne pribavi u određenom roku, ili pribavi garanciju sa nešto izmenjenim bitnim elementima, poverilac može odbiti ispunjenje ugovora, zbog neispunjenja ugovora od strane dužnika. U tom slučaju poveriocu ostaje pravo na naknadu eventualne štete.

2.4.2. Pravni odnos između nalogodavca i banke garanta

Ovaj odnos polinje *prihvatanjem nalogodavčevog naloga od strane banke, zaključuje se ugovor o davanju garancije*.⁶⁹ U današnjoj praksi primenjeno je da dužnik skoro uvek podnosi nalog svojoj poslovnoj banci. Iako je ugovor između dužnika u poverioca eventualno ušla obaveza da banka garant bude banka u koju poverilac ima poverenja, nalog za izdavanje garancije dužnik uvek podnosi svojoj poslovnoj banci koja ima podatke o poslovanju dužnika, naročito ukoliko se radi o izdavanju nepokrivene garancije, a ta banka kasnije interpolira druge banke.

Medjutim, ne postoji propis koji obavezuje dužnika da se mora obratiti za izdavanje garancije svojoj banci. On takav nalog može uputiti i drugim bankama, naročito onoj banci koja je u ugovoru određena kao banka garant. Međutim, malo je verovatno da će banka izdati garanciju dužniku i je poslovanje ne zna, naročito ukoliko se traži izdavanje nepokrivene garancije.

Prema tome, dužnik daje nalog banci da za njegov račun, a u svoje ime, izda garanciju trećem licu tj. korisniku garancije. Veoma je važno da nalog bude jasan, da sadrži sve elemente za sagledavanje posla u celini. Nalog naročito mora da sadrži elemente garancije koji su ugovoreni između dužnika i poverioca, a to su: podaci o samom poslu; koja vrsta garancije se traži; podaci o novčanom iznosu; o roku za izdavanje garancije; podaci o sredstvima pokriva. Prema tome samo potpun i jasan nalog nalogodavca može da bude predmet odlučivanja banke (da li će prihvatiti da izda garanciju). Uobičajeno je da nalogodavac banci uz nalog dostavlja određena dokumenta iz kojih proizilaze navodi u nalogu.

Nakon prijema naloga koji sadrži sve navedene elemente, banka analizira finansijsko poslovanje nalogodavca, ako je njen komitent; analizira posao u celini, što je bitno za buduć i odnos banke garanta i nalogodavca, odnosno da li će posao doneti dobit ili gubitak, jer nalogodavac neće moći da izrži svoje obaveze ukoliko se radi o nepokrivenoj garanciji; analizira rizik banke u tom poslu, jer je banci garantu jasno da se ne sme zanemariti rizik koji za nju proizilazi iz bankarske garancije. Veoma je isto, već u pregovorima između poverioca i dužnika ul estvuje i banka koja je iskazala spremnost da izda bankarsku garanciju.

Pravna priroda ugovora o izdavanju bankarske garancije- Nakon sagledavanja rizika, banka odlučuje da li će izdati garanciju po nalogu nalogodavca, ili će odbiti da izda garanciju. Ukoliko banka prihvati nalog nalogodavca, dolazi do zaključenja ugovora o izdavanju bankarske garancije, jer je došlo do saglasnih izjava volja stranaka.

Međutim postavlja se pitanje : kada nalogodavac da nalog za izdavanje bankarske garancije, a banka ne postupi po nalogu i luti, da li se to lutanje može smatrati prihvatom naloga. Kada banka primi nalog i ne izda bankarsku garanciju u roku, niti se jasno izjasni da prihvata nalog, odgovor na gore postavljeno pitanje mora biti negativan. Nema zaključenog ugovora o izdavanju garancije, ako banka ne izrazi svoju volju prihvatanjem ponude (ni svojim aktivnim prel utnim radnjama, niti pasivnim radnjama koje po uobičajenom toku stvari znač e izražavanje saglasne volje, i ak i onda kada je banka ul estvovala u razgovorima između poverioca i dužnika prilikom zaključenja ugovora). Ugovor o izdavanju garancije je dvostrano teretni ugovor, jer u sebi sadrži i prava i obaveze. Kako nalogodavca tako i banke.

⁶⁹ Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauk na knjiga, 1985, str.73

Neki teoretičari smatraju da se radi o ugovoru o komisionu, jer banka garant preuzima obavezu prema korisniku garancije u svoje ime a za račun nalogodavca, kao i da svaki ugovor o komisionom poslu samo ima elemente ugovora o mandatu, a ne predstavlja ugovor o nalogu.⁷⁰

Međutim, ne može se pravna priroda ugovora o izdavanju bankarske garancije tako pojednostaviti i izjednačiti sa ugovorom o komisionu, jer se radi o složenom ugovoru koji sadrži i elemente ugovora o kreditu.

Ugovorom o komisionu obavezuje se komisionar da za naknadu obavi, u svoje ime i za račun komitenta, jedan ili više poslova koje mu poverava komitent.⁷¹

U oblasti bankarskog poslovanja postoji su slučajevi da bankarska organizacija u domaćem i inostranom robno-novčanom prometu istupa u svoje ime a za račun svojih komitenata. Naročiti oblik komisionog poslovanja je kod emitovanja hartija od vrednosti. Između komisionog ugovora i ugovora o izdavanju bankarske garancije ima dodirnih elemenata, a to je nalog komitenata banci koja, postupajući po tom nalogu, izdaje bankarsku garanciju u svoje ime a za račun komitenta. Međutim, u pojedinostima postoje velike razlike, tako da se bankarska garancija ne može poistovetiti sa ugovorom o komisionu. *Pre svega kod izdavanja bankarske garancije ne pretpostavlja se da banka ima pravo na naknadu i kada naknada nije ugovorena, što je slučaj sa ugovorom o komisionu.⁷²*

Kako naknada za obavljeni komisioni posao kod komisionog ugovora predstavlja bitan element ugovora o komisionu, što kod ugovora o izdavanju bankarske garancije nije slučaj, jer se naknada za izdavanje bankarske garancije može potpuno izostaviti i ne smatra se da postoji obaveza za naknadu (jasno je da se bankarska garancija ne može izjednačiti sa ugovorom o komisionu).

Ugovorom o nalogu obavezuje se nalogoprimac prema nalogodavcu da će za njegov račun preduzeti određene poslove. *Istovremeno se nalogoprimac ovlašćuje na preduzimanje tih poslova.⁷³* Suština ugovora o nalogu je da nalogoprimac treba da obavi određene pravne radnje za račun nalogodavca, s tim da nije bitno da li nalogoprimac ispunjava ugovor u svoje ili u tuđe ime, ali je bitno da je za tuđe račun. Nalogoprimac je uobičajeno specijalizovana organizacija za pružanje takvog određene vrste usluga. Nalogoprimac nema pravo na naknadu, osim ako je ona ugovorena. *Visina provizije obično zavisi od vrste garancije, uslova bančine odgovornosti, visine garantne sume, kao i od toga da li je banci dato određeno sredstvo obezbeđenja ili nije.⁷⁴*

Ko se bavi vršenjem tuđih poslova kao zanimanjem (što je upravo slučaj kod banaka u odnosu na izdavanje garancija) dužan je, ako neće da prihvati ponuđeni nalog koji se odnosi na te poslove, da o tome bez odlaganja obavesti drugu stranu, inače odgovara za štetu koju bi druga strana pretrpela zbog toga.⁷⁵

Iz ove odredbe jasno proizlazi: ako banka kao nalogoprimac, po dobijanju naloga ne preduzme radnje u vezi sa izdavanjem garancije, nego ćuti, ne smatra se da je ugovor o izdavanju bankarske garancije između nalogodavca i banke zaključen. Međutim, banka je

⁷⁰ Pavlićević, B., Bankarska garancija, Nauka knjiga, Beograd, 1989, str.15

⁷¹ Član 771. Zakona o obligacionim odnosima. (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

⁷² Član 771. st. 2 Zakona o obligacionim odnosima. (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

⁷³ Član 749. Zakona o obligacionim odnosima. (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

⁷⁴ Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauka knjiga, 1985, str.74

⁷⁵ Član 750. Zakona o obligacionim odnosima. (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja).

dužna da obavesti nalogodavca da ne prihvata nalog, jer se radi o organizaciji koja je specijalizovana za izdavanje garancija. Ukoliko banka ne obavesti nalogodavca da ne prihvata nalog o izdavanju, pa nalogodavac u dobroj veri, verujući da će banka prihvatiti njegov nalog, pretrpi neku štetu, kao što je nemogućnost da održi rok za dostavu garancije, onda nalogodavac ima pravo na odštetu.

Prema tome nalogoprimac je dužan da naknadi štetu ukoliko propusti svoju obavezu obavežavanja. Nalogoprimac je dužan da izvrši nalog prema primljenim uputstvima i to ostajući u njegovim granicama. Kad nalogoprimac smatra da bi izvršenje naloga po dobijenim uputstvima bilo od štete za nalogodavca, on je kao stručna organizacija dužan da na to skrene pažnju nalogodavcu.

Upravo sve odredbe Zakona o obligacionim odnosima se primenjuju kod ugovora o izdavanju bankarske garancije, a iste odredbe su iz ugovora o nalogu. Banka je dužna da izda garanciju onakvog teksta i sa onim elementima kako je naložio nalogodavac i ne može odstupiti od tih elemenata. Već smo rekli da veoma često u momentu zaključenja ugovora između nalogodavca i dužnika i poverioca i korisnika garancije, banka učestvuje na način što upozorava nalogodavca na štetne posledice nekih njegovih radnji, u odnosu na osnovni posao i u odnosu na nalog za izdavanje garancije.

Veoma često ugovor o izdavanju bankarske garancije ima elemente ugovora o kreditu i to u svim onim slučajevima kada nalogodavac nalaže izdavanje bankarske garancije, a da predhodno nije dao novčano pokrivenje u visini garantovanog iznosa. Na naredbe ugovora o izdavanju garancije koje imaju elemente ugovora o kreditu, primenjuju se odredbe glave XXXV Zakona o obligacionim odnosima i Ugovor o kreditu. *Domaća praksa pokazuje da najveći broj sporova potiče upravo iz odnosa između nalogodavca i banke garanta.*⁷⁶

2.4.3. Prava i obaveze iz ugovora o izdavanju bankarske garancije

Iz samog teksta ugovora o izdavanju bankarske garancije, kao i svih ugovora o nalogu, proizilaze prava i obaveze i nalogodavca i nalogoprimca. Osnovna obaveza banke je da izda bankarsku garanciju trećem licu, u svemu prema uputstvima koja je dao nalogodavac u nalogu.

Ugovorom o izdavanju bankarske garancije uvek se za banku stvara obaveza da, pored izdavanja garancije, održi rok do kojega je dužna da izda garanciju. Takođe, banka garant veoma često preuzima obavezu da izvrši dostavu bankarske garancije na način kako je to naložio nalogodavac.

Ukoliko banka ne izvrši ugovor o izdavanju garancije, tj. ne izda garanciju; ili ako odstupi od uputstava nalogodavca u vezi sa tekstom garancije, sume osiguranja, ili rokova važenosti garancije; ili garanciju ne izda u ugovorenom roku; ili je ne dostavi na ugovoreni ili na uobičajen način korisniku garancije ili nalogodavcu (ona odgovara za svu štetu koja iz takvih radnji proizilazi za nalogodavca).

Na pitanje da li banka garant u ugovoru o izdavanju garancije može isključiti odgovornost za gornje propuste, odnosno štetu koja može nastati iz tih propusta, mora se odgovoriti negativno, jer ukoliko bi u ugovor ušle takve odredbe, značilo bi da se unapred ugovara neodgovornost za štetu, što je protivno načelu poštenja i savesnosti. Takođe, kao interesantno postavlja se pitanje da li banka može svoju obavezu izdavanja garancije preneti

⁷⁶ Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 31

na neku drugu banku. Odgovor mora biti negativan, jer se ovaj ugovor zaključuje s obzirom na personalitet banke garanta.

Nalogodavac ima obaveze da nadoknadi banci garantu sve troškove koje je imala u poslu izdavanja garancije, bez obzira na to da li su oni bili nužni ili ne. Pošto se radi o ugovoru o nalogu, nalogodavac je dužan da plati naknadu za izdavanje bankarske garancije ako je ta naknada (provizija) ugovorena.

Glavne obaveze nalogodavca nastaju onda kada banka izvrši obavezu iz garancije, a radi se o nepokrivenoj garanciji. Nalogodavac je dužan da vrati banci naplaćenu sumu iz garancije, odnosno ugovora o garanciji, da plati kamate, jer je poslovna delatnost bankarske organizacije davanje novca na kredit u vidu zanimanja, kao i da plati sve troškove koje je banka imala u vezi sa plaćanjem po garanciji.

Kada banka garant izvrši plaćanje, nalogodavac ne može prema banci isticati nikakve prigovore iz osnovnog posla, kao recimo da korisnik garancije nije izvršio svoje ugovorene obaveze, te da zbog toga ni nalogodavac nije izvršio svoje obaveze prema korisniku garancije. Banku garanta se ne tiče ti prigovori, jer ukoliko je banka garant po nalogu izdala bankarsku garanciju iz tog teksta garancije je proizšla obaveza banke, onda nalogodavac ne može sa uspehom istaći i prema poveriocu ni jedan prigovor iz osnovnog posla.

Prema tome, kod ovoga odnosa se radi o pooštrenoј odgovornosti nalogodavca, ali takođe i o pooštrenoј odgovornosti banke. To se sve objašnjava i injenicom da je bankarska garancija strogo formalni akt, što je moralo biti poznato kako nalogodavcu tako i banci koja raspolaže visoko kvalifikovanim stručnim kadrom i iskustvom.

2.4.4. Odnos između banke garanta i korisnika bankarske garancije

Govoreći o pravnoj prirodi bankarske garancije, već smo dali osnovne attribute garancije. *Radi lakšeg sagledavanja odnos između banke garanta i korisnika garancije, ponovićemo samo da je bankarska garancija obaveza banke prema korisniku garancije, da će mu za slučaj da mu treće lice ne ispuní obavezu o dospelosti – izmiriti obavezu ako budu ispunjeni uslovi navedeni u garanciji.*⁷⁷

Bankarska garancija je oblik ličnog jemstva banke, gde se obezbedjenje ne ograničava na neku stvar, nego obuhvata celokupnu imovinu; to je jednostrano obavezni ugovor u kojem korisnik garancije nema obaveza, već samo prava po garanciji, a samostalna, neopoziva, bezuslovna obaveza banke garanta. Iz navedenih osobina proizilaze i prava korisnika garancije, kojima odgovaraju obaveze banke garanta.

U momentu izdavanja garancije korisnik i banka garant su došli u pravni odnos i to je na neki način mirujući pravni odnos, što znači da je ispunjenje obaveze po garanciji u stanju mirovanja. Da li će doći do ispunjenja obaveze, zavisi od ponašanja glavnog dužnika, odnosno - zavisi od nekih događaja na koje ne može da utiče banka garant. Prema tome u momentu izdavanja garancije, nastala je obaveza banke garanta prema korisniku.

Medjutim, da li će se ta obaveza izvršiti, zavisi od nastupanja određenog događaja. Taj događaj je uvek neispunjenje ili neuredno ispunjenje obaveze od strane dužnika prema korisniku garancije. Sve dok ne nastupi taj događaj, banka garant nije dužna da izvrši isplatu po garanciji. Ukoliko bi banka izvršila isplatu, a da nije nastupio navedeni događaj i pre poziva korisnika garancije, takva isplata ide na rizik banke garanta i za nju se banka ne može regresirati od nalogodavca.

⁷⁷ Član 1083. Zakona o obligacionim odnosima. (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja)

Kada se stekne navedeni događaj, odnosno kada dužnik ne izvrši, ili neuredno izvrši svoju obavezu, korisnik garancije može da se obrati banci garantu za isplatu. Tek nakon zahteva korisnika, banka je dužna da izvrši svoje garantovane obaveze, ako su ispunjeni uslovi iz garancije. *Kada se ispune uslovi, korisnik može garanciju realizovati uglavnom na dva osnovna načina-dobrovoljnom isplatom garantne sume od strane banke garanta i prinudnom naplatom preko suda.*⁷⁸

Prema tome, pošto korisnik garancije dostavi zahtev za isplatu garancije, banka garant je dužna da izvrši isplatu odmah, naravno, prethodno kontrolišući da li su ispunjeni uslovi iz garancije.

U praksi nalogodavac veoma često raznim sredstvima pokušava da zaustavi isplatu garancije, obaveštavajući banku garanta o neispunjenju obaveze korisnika garancije iz osnovnog posla. Ovaj pokušaj da se zaustavi isplata garancije, uvek ide u vidu privremene mere (da se banci garantu zabrani isplata) jer se radi o veoma hitnom postupku. Zbog toga se uvek iznova postavlja pitanje i da li nalogodavac može, istući i prigovore iz osnovnog posla, naterati banku garanta da ne izvrši svoje obaveze iz garancije. Na ovo pitanje odgovor uvek mora biti negativan.

Obaveza banke garanta po bankarskoj garanciji je samostalna i potpuno nezavisna iz osnovnog posla, te prema tome može biti takva da korisnik garancije iz osnovnog posla nije izvršio sve svoje obaveze. Međutim, ukoliko su ispunjeni uslovi iz garancije i korisnik se obrati garantu za isplatu, banka garant je dužna da odmah i bez odlaganja izvrši svoju obavezu iz garancije.

Iz gornjeg teksta bi se mogao izvesti pogrešan zaključak da je bankarska garancija apstraktna hartija od vrednosti. Odgovor na pitanje da li je bankarska garancija HoV, zavisi od toga da li je bankarska garancija jednostran pravni posao, jer su sve HoV jednostran pravni posao; ili se radi o dvostranom pravnom poslu sa jednostranom obavezom.

Postoji sličnost između bankarske garancije i HoV: i jednom i drugom hartijom se izdavaoci obavezuju da će platiti određenu sumu korisniku, odnosno drugom licu. I jedna i druga hartija imaju istu strogu formu, samostalne su i odvojene od osnovnog posla.

Međutim, njihove razlike su tako velike, da se bankarska garancija apsolutno ne može svrstati u hartije od vrednosti. Razlika između hartije od vrednosti i bankarske garancije se sastoji upravo u tome što je hartija od vrednosti jednostran pravni posao, a bankarska garancija dvostran pravni posao sa jednostranom obavezom. Iz ove razlike proističu dalje razlike: kod hartije od vrednosti imamo dva prava i to pravo na hartiju i pravo iz hartije, dok kod bankarske garancije postoji samo pravo iz hartije, odnosno garantnog pisma.

Najveća razlika između jednostranog pravnog posla - hartije od vrednosti, i jednostrano obaveznog ugovora i bankarske garancije, odnosi se na način prenosa kao promene i prestanka prava na hartiju od vrednosti i kod bankarske garancije. Hartija od vrednosti se prenosi veoma jednostavno, običnom predajom uz navođenje na samoj poleđini hartije (menica) kome se prenosi.

*Svoja prava iz bankarske garancije korisnik može ustupiti trećem licu ustupanjem potraživanja koje je obezbeđeno garancijom prenosom svojih obaveza u vezi sa obezbeđenim potraživanjem.*⁷⁹

⁷⁸ Ćogorov, S., Bankarska garancija, Nauk na knjiga, 1985, str.74

⁷⁹ Član 1086. Zakona o obligacionim odnosima. (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ br. 31/93 i Sl. list SCG br. 1/2003 - Ustavna povelja)

Banka izdavanjem garancije preuzima odgovornost ispunjenja određene ugovorene obaveze i zato korisnik garancije može preneti prava iz garancije smo uz prava i obaveze iz osnovnog posla, i je obezbeđenje garantovano.

Saglasnost za prenos nije potrebna, ali je korisnik garancije dužan da obavesti banku garanta o izvršenom ustupanju.

Bankarska garancija nije jednostran pravni posao, jer kod jednostranog pravnog posla nema nikakve veze između vršioca jednostranog pravnog posla i korisnika tog posla, tj. one se apsolutno i ne poznaju i ne kontaktiraju. Ovo proizilazi i iz mogućnosti da se vrge izmene uslova u garanciji, kao i da prestanu prava iz garancije.

Banka garant poznaje drugu stranu sa kojom je zaključila ugovor o bankarskoj garanciji i u svakom momentu može toj drugoj strani da predloži promenu ugovora o bankarskoj garanciji, kao i prestanak prava iz garancije. Taj predlog korisnik garancije može da prihvati, što znači i može se doći do saglasnosti volja u odnosu na promenu ugovora o garanciji, ili do raskida ugovora.

Prema tome, posle izdavanja bankarske garancije, odnosno posle njene dostave korisniku, može doći do izmene garancije ako se stranke o tome usaglasu. Sve ovo ukazuje na bitne razlike između jednostranog pravnog posla, gde se ni na koji način ne iskazuje volja korisnika tog jednostranog pravnog posla i garancije gde ta volja može da se iskazuje, prvo za dobijanje bankarske garancije, zatim u promeni bitnih elemenata garancije kao i prestanka prava iz garancije i pre ispunjenja obaveze. Sve ovo upravo ukazuje da je odnos između banke garanta i korisnika garancije i odnos iz jednostrano obaveznih ugovora, a ne odnos iz jednostranog pravnog posla.

Pravu korisnika garancije da traži isplatu po garanciji, odgovara obaveza banke garanta da svoju garancijsku obavezu ispuni odmah pošto je korisnik garancije podneo zahtev za isplatu. Ukoliko korisnik garancije postavi zahtev za isplatu pre nastupanja uslova iz garancije, banka garant nije dužna da isplati svoju garantnu obavezu. *Bez obzira za kakvu se činidbu garantuje, obaveza banke je uvek izražena u novcu.*⁸⁰ Ukoliko bi banka garant izvršila isplatu pre nastanka uslova, ulinila bi to na svoj rizik i nalogodavcu bi stajali na raspolaganju i ak i prigovori iz osnovnog posla.

2.4.5. Pravni odnos između banaka

*Do učešća više banaka u poslu garancije dolazi u slučajevima kada poverilac zahteva da mu domaća banka izda garanciju na bazi kontragarancije inostrane banke ili kada u zemlji poverioca prinudnim propisima naredjeno da garanciju mora da izda domaća banka.*⁸¹

2.5. Vrste garancija

Bankarske garancije mogu da se razvrstavaju prema različitim kriterijumima tako da se na bazi tih kriterijuma dobijaju odgovarajuće vrste garancije koje, opet, mogu da se dalje klasifikuju, odnosno dele.

U bankarskoj praksi se kao kriterijumi za podelu garancije najčešće uzimaju:

- vrsta ugovora ili drugog pravnog posla čije se izvršenje obezbeđuje garancijom,
- uslov koji mora da bude ispunjen da bi se isplatio garantni iznos,
- odnos bankarske garancije prema osnovnom poslu.

⁸⁰ Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauka knjiga, 1985, str.74

⁸¹ Stakić, B., Barać, S., Međunarodne finansije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 224

2.5.1. Podela prema vrsti ugovora ili drugog pravnog posla čije se izvršenje obezbeđuje

Prema vrsti ugovora ili drugog pravnog posla čije se izvršenje obezbeđuje garancije mogu biti licitacione, za dobro izvršenje posla i garancije za vraćanje avansa.⁸³

2.5.1.1. Licitaciona garancija

Licitaciona garancija ili, što je isto, garancija za učešće na licitaciji, predstavlja takvu garanciju kojom se banka obavezuje da će korisniku garancije (kupcu, naručiocu, investitoru) isplatiti garantu sumu za slučaj da učesnik na licitaciji čija je ponuda prihvaćena ne ispuni one obaveze koje su predviđene u licitacionim uslovima.

Ovakav oblik garancije koristi se kad se licitacija raspisuje za izvođenje investicionih radova u inostranstvu, isporuku opreme i kompletnih industrijskih objekata i uređaja. Pri raspisivanju licitacije inostrani investitor najčešće angažuje neku specijalizovanu inženjering organizaciju koja mu priprema tzv. „tender dokumentaciju“ u koju spada i model (obrazac) bankarske garancije koju je ponudjatelj dužan prema uslovima licitacije da podnese investitoru, odnosno organu koji sprovodi licitacioni postupak. Svrha ove garancije je da pokrije sve štete koje bi investitor imao za slučaj da učesnik čija je ponuda prihvaćena ne zaključi ugovor ili ne pribavi bankarsku garanciju za dobro izvršenje posla.

Za razliku od drugih vrsta garancija, licitacionom garancijom se pokriva rizik povrede licitacionih uslova od strane onog učesnika na licitaciji čija je ponuda prihvaćena kao najpovoljnija. Ova ponuda licitacionih uslova sastoji se u tome što ponudjatelj kome je posao ustupljen odbije da zaključi ugovor o odredjenom roku sa investitorom (naručiocem) ili odbije da pribavi garanciju za dobro izvršenje posla. Ugovor o izvođenju investicionih radova ili isporuci opreme ili bilo koji drugi ugovor u vezi sa kim se raspisuje licitacija ne nastaje u momentu kad je ponuda prihvaćena, već u nekom kasnijem momentu kako je to predviđeno licitacionim uslovima. U momentu kad je ponuda prihvaćena nastaje predugovor kojim se ponudjatelj obavezuje da će do roka odredjenog u licitacionim uslovima zaključi ugovor sa naručiocem (investitorom).

U poslovnoj i bankarskoj praksi najčešće su licitacione garancije bezuslovne, tj. takve garancije kod kojih se ne traži da korisnik garancije podnosi dokaze o tome da učesnik na licitaciji nije postupio prema licitacionim uslovima, nego je dovoljno da banci garantu podnese samo zahtev za isplatu, sa izjavom iz koje se vidi da je principalova ponuda prihvaćena i da ovaj nije potpisao ugovor ili pribavio garanciju za dobro izvršenje posla.

Kod licitacione garancije visina garantnog iznosa može da bude odredjena u fiksnom iznosu ili u odredjenom procentu od ukupne predračunske vrednosti robe ili usluga koje treba da budu izvršene. Visina garantnog iznosa podrazumeva da se njome mogu pokriti troškovi, izdaci i štete koje bi mogle da nastanu kao posledica povrede licitacionih uslova, pri čemu visina garantnog iznosa mora biti realno procenjena (*5-10% predračunske vrednosti posla⁸⁴*), jer bi u suprotnom odziv zainteresovanih lica mogao biti loš. S druge strane, nivo troškova učesnika na licitaciji uz stalno prisustvo konkurencije, ipak je dovoljna barijera koja bi sprečila avala podnoženje neprihvatljivih ili nerealnih ponuda.

⁸² Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.379

⁸³ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.379

⁸⁴ Marković, M., Spoljnotrgovinsko poslovanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.249

Rok važenja licitacione garancije poklapa se sa rokom da kada je investitor (naručilac) prema licitacionim uslovima dužan da se izjasni o prihvatanju ili odbijanju ponuda koje su mu nakon raspisivanja licitacije prispele. Međutim, ako rok važenja licitacione garancije nije određen u samoj garanciji, u tom slučaju je rok važenja ove garancije šest meseci, računajući od dana kada je ova garancija izdata. Licitaciona garancija može da prestane i iz drugih razloga. Tako je licitaciona garancija prestati kada investitor (naručilac) prihvati ponudu i dodeli ucesniku na licitaciji posao u vezi sa kojim je licitacija raspisana i sproveden licitacioni postupak. Licitaciona garancija prestaje kad ponudjatelj je ponuda prihvaćena pribavi bankarsku garanciju za dobro izvršenje posla ili kada se posao dodeli drugom ponudjalu. Garancija za dobro izvršenje posla može prestati i onda kad investitor izjavi da namerava da zaključi ugovor u vezi sa kojim je bila raspisana licitacija ili kad ponudjatelj izmeni prvobitnu ponudu a banka ne obavesti investitora da ostaje u garancijskoj obavezi. U licitacionim uslovima mogu biti predviđeni i drugi razlozi za prestanak garancije.

Ukoliko najpovoljniji ponudjač odustane od posla garanciju tj. uplaćeni iznos zadržava investitor, a ukoliko preuzme posao garancija se vraća ponudjaču.⁸⁵

2.5.1.2. Garancija za dobro izvršenje posla

Garancija za dobro izvršenje posla je takva garancija kojom se banka obavezuje da je korisniku garancije (investitoru, naručiocu, kupcu) isplatiti određenu novčanu sumu ako dužnik iz osnove posla (prodavac, davalac usluga) ne ispunji ili ne ispunji kako valja svoje ugovorne obaveze. Pomoć u garancije za dobro izvršenje posla obezbeđuje se izvršenje bilo kog ugovora, uključujući i tu i ugovor o kupovini i prodaji robe. Ako se ovom garancijom obezbeđuje ispunjenje ugovora iz oblasti investicione izgradnje, rizik koji preuzima banka daleko je veći nego što je to slučaj sa ugovorom o kupovini i prodaji robe. Kao što je poznato, mane na nekom objektu mogu da potiču od lošeg kvaliteta materijala koji je ugrađen, rđave izrade ili greške u projektu. Pored toga, mane mogu biti prouzrokovane usled lošeg pakovanja opreme i uređaja, uskladištenja, prevoza, nestručnog rukovanja kao i loše izvedenih montažnih radova. Povećanom riziku doprinosi i situacija kad se u eksploataciju uvode nova tehnika sredstva i uređaji koje se mane mogu opaziti u toku trajanja garantnog roka. Tako, na primer, u fazi puštanja objekta u probni pogon utvrđuje se da li je isporučena i montirana oprema kompletna i da li ispravno funkcioniše, dok se u fazi puštanja objekta u probni pogon radi preuzimanja utvrđuju garantovani proizvodni učinci, kvalitet proizvoda i stepen utroška pogonskog goriva. Prema tome, garancijom za dobro izvršenje posla pokriva se ne samo rizik neizvršenja ugovora, nego i rizik neurednog izvršenja, pod kojim se podrazumeva: neizvršenje ugovora o roku, neizvršenje ugovora sa stanovišta kompletnosti i funkcionalnosti objekta ili opreme, kao i neizvršenje u pogledu izostanka obećanog proizvodnog učinka.

Kao što smo videli, u garanciji mora biti naveden iznos na koji garancija glasi, ili određeni elementi pomoću kojih se određuje. Visina garantnog iznosa najčešće se određuje u fiksnom iznosu ili u najvećem iznosu (tzv. plafonirana garancija). *Ova garancija obično iznosi 5-10% od ugovornog iznosa i važi u punom iznosu dok ugovor ne bude izvršen.⁸⁶* U prvom slučaju banka je dužna da u celini isplati garantni iznos nezavisno od toga u kojoj je meri dužnik iz osnovnog ugovora ispunio svoju obavezu, a u drugom obaveza banke se proporcionalno smanjuje u meri u kojoj je obaveza iz osnovnog ugovora ispunjena, s tim što to mora biti izričito navedeno u samoj garanciji.

Garancija za dobro izvršenje posla pre svega po isteku roka njene važenosti. Međutim, postavlja se pitanje kako je se rok važenja odrediti ako o tome nije ništa rečeno u samoj

⁸⁵ Marković, M., Spoljnotrgovinsko poslovanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.249

⁸⁶ Andjelković, C., Vuković, D., Instrumenti finansiranja u spoljnoj trgovini sa praktičnim primerima, Proinkom, Beograd, 2000, str.41

garanciji. U članku 4. Podložno jednoobraznih pravila za ugovorne garancije predviđeno je da ova garancija prestaje po isteku roka od šest meseci, računajući od datuma koji je određen u osnovnom ugovoru ili od datuma predviđenog za izvršenje ugovora. Ukoliko se garancijom za dobro izvršenje posla pokriva i garantni period, odnosno period održavanja, tada garancija prestaje u roku od mesec dana, računajući od dana isteka garantnog roka ali samo ako garantni period izričito pokriva garancija.

Garancija za dobro izvršenje posla može prestati i u svim onim slučajevima kad se korisnik garancije jednostrano odrekne prava iz garancije, ili kad su ova potraživanja iz garancije u celini izmirena, kao i u drugim slučajevima navedenim u garanciji.

Međutim, garancija za dobro izvršenje posla može biti produžena naročito kad se ovom garancijom obezbeđuje izvršenje ugovora iz oblasti investicione izgradnje i to onda kad rok izvršenja ugovora nije fiksno određen, već orijentaciono.

2.5.1.3. Garancije za vraćanje avansa

Pod garancijom za vraćanje avansa podrazumeva se takva garancija kojom banka preuzima obavezu da će korisniku garancije isplatiti garantnu sumu za slučaj da isporučilac (izvođač radova, prodavac, poslanik) ne ispuní svoje ugovorne obaveze za koje je položen avans ili ne vrati avans na drugi način.

Garancija za vraćanje avansa daje se kod onih ugovora gde je uobičajeno da se polaže izvesna suma na ime avansa, a to su najčešće ugovori iz oblasti investicione izgradnje, kao i ugovori koji je predmet neka individualno određena stvar koja ima posebna svojstva i specijalne namene.

U stvari, davanjem avansa naručava se ravnoteža između ugovornih strana na taj način što naručilac polinje da ispunjava svoju obavezu u pogledu plaćanja kupovne cene (naknade) dok se ispunjenje obaveze od strane isporučioca ili izvođača radova odlaže za vreme koje je potrebno da se proizvede oprema, odnosno izvedu predviđeni radovi. Za to vreme može se desiti da isporučilac opreme ili izvođač radova ne izvrši svoju ugovornu obavezu ili je ne izvrši onako kako je to predviđeno ugovorom. Zbog toga naručilac zahteva da mu isporučilac opreme ili izvođač radova pribavi avansnu garanciju kojom se pokriva rizik nevraćanja avansa.

Kod avansne garancije visina garantnog iznosa jednaka je primljenom avansu, ali to ne mora uvek da bude tako. Banka može da preduzme obavezu koja je po svom obimu manja ili veća od primljenog avansa. Obaveza banke biće veća ako je u garanciji navedeno da se pored garantnog iznosa plaća i kamata sa troškovima. Naprotiv, ova će obaveza biti manja od primljenog avansa u svim slučajevima kad je u garanciji predviđeno da se obaveza smanjuje srazmerno izvršenju obaveze iz osnovnog ugovora, ukoliko je takva mogućnost izričito navedena u samoj garanciji.

I garancija za vraćanje avansa prestaje nakon isteka određenog roka važenja. U pogledu roka važenja ove garancije u pravnoj teoriji i poslovnoj praksi postoje različita gledišta. Prema jednom gledištu rok važenja avansne garancije trebalo bi da bude svega nekoliko dana od dana kada je obaveza osnovnog ugovora dospela za izvršenje. Po drugom, ovaj rok ne bi trebalo da bude duži od mesec dana, a po trećem gledištu rok važenja avansne garancije kretao bi se od jednog do dva meseca. U članku 4. Podložno jednoobraznih pravila za ugovorne garancije određen je rok važenja avansne garancije u trajanju od šest meseci koji se računa od datuma koji je naznačen u osnovnom ugovoru ili od datuma predviđenog za okončanje predviđenih radova ili nakon bilo kog produženja pomenutih rokova.

2.5.2. Podela prema uslovu koja mora biti ispunjen da bi se isplatio garantni iznos

Prema uslovu koji mora biti ispunjen da bi se isplatio garantni iznos možemo ih podeliti na uslovne i безусловne garancije.⁸⁷

2.5.2.1. Uslovna garancija

Pod uslovnom garancijom podrazumeva se takva garancija u kojoj je naveden uslov koja mora da bude ispunjen da bi korisnik garancije stekao pravo da se obrati banci sa zahtevom za isplatu garantnog iznosa. Pri tome treba imati u vidu da ovaj uslov nema karakter uslova u pravnotehničkom smislu, tj. U smislu budućeg i neizvesnog događaja od kojeg nastupanja zavisi nastanak promena ili nprestanak nekog pravnog odnosa, nego uslova u smislu pretpostavke (*conditio iuris*) koja mora biti ostvarena da bi došlo do isplate garantnog iznosa. Ako takav uslov nije naveden u garanciji, smatra se da je to безусловna garancija.

Postavljanje uslova za isplatu garancije dokazuje se, po pravilu, robnim dokumentima koje podnose korisnik garancije prilikom postavljanja zahteva za isplatu garantnog iznos. Međutim, postojanje uslova za isplatu može biti dokazivano i na drugi način. Tako, na primer, korisnik garancije može dokazivati postojanje uslova za isplatu ponoženjem nalaza nekog inženjering biroa kojim se utvrđuje da isporučena oprema nije bez nedostataka ili da građevinski radovi nisu izvedeni onako kako je to predviđeno ugovorom i tehničkom dokumentacijom. To znači da se postojanje uslova za isplatu garantnog iznosa dokazuju na dva načina: prvo, da je korisnik garancije ispunio svoje obaveze iz osnovnog ugovora ili, drugo, da je izostalo ispunjenje obaveze dužnika iz ovog ugovora.

Uslovna garancija značajno doprinosi većjoj sigurnosti u pravnom prometu pošto se isplata garantnog iznosa uslovljava podnoženjem odgovarajućih dokaza. S druge strane, ova garancija je nepovoljna za korisnike jer se usporava naplata garantnog iznosa.

2.5.2.2. Bezuslovna garancija

Za razliku od uslovne, kod безусловne garancije ne traži se da korisnik garancije podnosi dokaze kojima se potvrđuje da je ispunjen uslov za isplatu garantnog iznosa. Dovoljno je samo da korisnik garancije podnese banci zahtev za isplatu sa izjavom da dužnik iz osnovnog ugovora nije o roku ispunio svoje ugovorne obaveze. Banka je u ovom slučaju obavezna da izvrši plaćanje jer će u suprotnom biti odgovorna i dužna da korisniku garancije naknadi celokupnu štetu koju je ovaj zbog toga imao, pri čemu se ta šteta ne može prevaliti na nalogodavca.

Bezuslovna garancija se obično prepoznaje po tome što je u njoj sadržana klauzula koja prvi poziv ili neka druga klauzula koja ima isto značenje. Ali to ne znači da garancija može biti безусловna i bez postojanja ovakve klauzule, o čemu se ponekad u praksi ne vodi dovoljno računa. Klauzula koja prvi poziv predstavlja samo indiciju koja ukazuje na to da je u pitanju безусловna garancija.

Bezuslovna garancija ima izvesne prednosti u odnosu na uslovnu, ali i određene nedostatke. Osnovni nedostatak ove garancije sastoji se u tome što može biti lako zloupotrebljena. Tako, na primer, korisnik garancije može naplatiti garantni iznos a da prethodno nije ispunio svoje obaveze iz osnovnog ugovora. Međutim, banka može odbiti isplatu garantnog iznosa ako je zahtev za isplatu očigledno neosnovan.

⁸⁷ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.385

2.5.3. Podela prema broju banaka koje učestvuju u garancijskom poslu

Bankarske garancije prema broju banaka u garancijskom poslu mogu da se podele na supergarancije i kontragarancije.⁸⁸

2.5.3.1. Supergarancija

Poverilac iz osnovnog ugovora može zahtevati da mu dužnik, pored garancije, pribavi i supergaranciju od neke treće banke. U praksi, do izdavanja supergarancije dolazi onda kad poverilac nema dovoljno poverenja u banku koja je prvobitno dala garanciju, pa zahteva da mu dužnik pribavi i supergaranciju neke sigurnije i poznatije banke. Pored toga, supergarancija se daje i u onim slučajevima kad se obezbeđuje izvršenje neke značajnije poslovne operacije. U nekim zemljama je prinudnim propisima određeno da inostrani poslovni partner mora da pribavi supergaranciju od neke prvoklasne domaće ili strane banke radi obezbeđenja poslova iz oblasti investicija.

2.5.3.2. Kontragarancija

Do izdavanja kontragarancije najčešće dolazi onda kad propisi zemlje korisnika naredjuju da garanciju izda banka koja ima sedište u zemlji korisnika, dok se nalogodavac za izdavanje garancije nalazi u drugoj zemlji. U tom slučaju angažuje svoju banku da ona stupi u vezu sa bankom u zemlji korisnika i da joj izda nalog za davanje garancije inostranom korisniku. Razume se, banka u zemlji korisnika izdaje kontragaranciju pod istim uslovima pod kojima je ova izdala svoju garanciju korisniku, isplatom garantnog iznosa korisniku garancije banka u zemlji korisnika stiče pravo da se za isplaćeno regresira od inostrane banke (banke u zemlji nalogodavca) po osnovu izdate kontragarancije.

U praksi se događa da više banaka garantuju izvršenje neke obaveze, osobito kad je u pitanju obezbeđenje neke krupnije poslovne operacije. Svaka od tih banaka garantuje da će izvršiti obavezu u onom delu koji pada na nju.

2.5.4. Podela prema zavisnosti garancije od osnovnog ugovora

Prema zavisnosti garancije od osnovnog posla garancija može biti samostalna ili akcesorna bankarska garancija.⁸⁹

2.5.4.1. Samostalna garancija

Samostalna bankarska garancija ili, što je isto, garancija sa klauzulom *à l'aveu* prigovora ili drugom klauzulom koja ima isto značenje, predstavlja *à priori* oblik garancije kakav se masovno koristi u poslovima međunarodne trgovine. Ovom se garancijom pokriva ne samo rizik neispunjenja obaveze iz osnovnog ugovora, nego i rizik nepunovažnosti jedne takve obaveze. Po tome se samostalna garancija suštinski razlikuje ne samo od jemstva građanskog prava, nego i akcesorne bankarske garancije.

Pošto je samostalna garancija pravno odvojena kako od osnovnog ugovora, tako i od ugovora o izdavanju bankarske garancije, banka može prema korisniku da istu u samo

⁸⁸ Bjelica, V., *Bankarstvo-teorija i praksa*, Stylos, Novi Sad, 2001, str. 444

⁸⁹ Baral, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.386

prigovore koji se tiu samo garancije kao što su: prigovor u pogledu punovažnosti i sadržine garancije, prigovor kompenzacije i sl. Zahvaljujući takvoj osobini samostalne garancije, korisnik garancije ne mora da dokazuje postojanje kaluze garancije, a prekid ili zastoj zastarelosti prema nekom od učesnika u garancijskom posluje bez uticaja na preuzetu garancijsku obavezu.

Dakle, samostalna garancija je daleko sigurnije i pouzdanije sredstvo obezbeđenja od akcesorne garancije, jer kod akcesorne garancije banka može da istu e pregovore iz osnovnog ugovora, i da na taj način osujeti ili uspori isplatu garantnog iznosa.

Kad se uzmu u obzir navedene osobine samostalne bankarske garancije, može se zaključiti da je ova garancija jedan poseban oblik garancije. Tako, na primer, u garancijskom poslu učestvuje najmanje tri lica (nalogodavac, banka i korisnik garancije) između kojih se zasnivaju tri pravna odnosa, od kojih je svaki pravno samostalan (*res inter alios acta*). Isto tako, i kod asignacije učestvuje tri lica (asignant, asignat i asignator) između kojih se, takođe, zasnivaju tri pravna odnosa, koja su međusobno pravno odvojena. Zbog toga ni banka, ni asignat ne mogu prema korisniku garancije, odnosno asignatu da istu u pregovore koji potu u od osnovnog posla.

Imajući u vidu činjenicu da se samostalnom bankarskom garancijom pokriva i rizik nepunovažnosti osnovnog ugovora, takva garancija može biti korišćena jedni za obezbeđenje potraživanja u međunarodnom prometu.

2.5.4.2. Akcesorna bankarska garancija

Kao što je ranije govoreno, akcesorna bankarska garancija je takav oblik personalnog obezbeđenja kod koga banka može premo korisniku garancije da istu e sve prigovore koje može da istu e jemac prema glavnom dužniku. Zbog svoje akcesornosti ovakav oblik garancije retko se koristi u poslovima međunarodne trgovine.

2.5.5. Podela prema ostalim kriterijumima

Pored navedenih klasifikacija bankarskih garancija, bankarske garancije mogu da se dele i prema drugim kriterijumima.

*Tako na primer, bankarske garancije mogu da se dele na konzorcijske i individualne garancije.*⁹⁰ Po konzorcijskim garancijama podrazumevaju se bankarske garancije kod kojih više banaka (konzorcijum banka) daju garanciju, dok se, nasuprot tome pod individualnim garancijama podrazumeva garancija koju daje jedna banka. Konzorcijskim garancijama pokrivaju se rizici u složenijim poduhvatima, naročito kad je reč o investicionim ulaganjima u mirnodopskom iskorištavanju atomske energije.

Dalje, *bankarske garancije mogu da se dele na „pokrivene“ i „nepokrivene“ garancije*⁹¹, s tim što kod pokrivenih garancija nalogodavac polaže pokriće kod banke iz koga banka isplaćuje garantni iznos korisniku garancije. Nasuprot tome, kod nepokrivenih garancija banka isplaćuje garanciju iz sopstvenih sredstava, a za račun nalogodavca. Ova podela je značajna što se kod nepokrivenih garancija uspostavlja kreditni odnos između banke garanta i nalogodavca u trenutku kad je izvršena isplata garantnog iznosa.

Isto tako, *garancije se dele na neposredne i posredne garancije*⁹², itd.

⁹⁰ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.387

⁹¹ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.387

⁹² Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.387

*Garancija može biti za plaćanje avansa, po kreditnom poslu, fabrički atest proizvođača, garancija učinka, utroška i kvaliteta funkcionisanja, za koladuacioni iznos i u korist inostranog ulagača.*⁹³

Garancija za plaćanje avansa kod poslova veće vrednosti, ukoliko postoji avansno plaćanje, da bi se kupac obezbedio u pogledu izvršenja ugovornih obaveza prodavca, može zahtevati garanciju za vraćanje avansa. Ovu garanciju izdaje banka prodavca i ukoliko prodavac ne izvrši svoju ugovornu obavezu kupac može, na prvi poziv, da naplati od banke iznos koji je dostavio prodavcu na ime garancije.

Garancija po kreditnom poslu. Garanciju izdaje kupac, ukoliko kupuje robu na kredit. Garancijom se obavezuje banka kupca da isplati kreditni iznos na ugovoreni način ukoliko to kupac ne učini. Tekst garancije se utičuje pri zaključenju kupoprodajnog ugovora.

Fabrički atest proizvođača. Ovom garancijom prodavac preuzima odgovornost da roba odgovara ugovorenom kvalitetu u pogledu upotrebljenog materijala, izrade i konstrukcije. Atest proizvođača prati robu i predaje se krajnjem korisniku koji se robom koristi.

Garancija učinka, utroška i kvaliteta funkcionisanja se pojavljuje kod isporuke kompletnih fabričkih postrojenja a njom prodavac preuzima na sebe garanciju za uredno funkcionisanje postrojenja, utrošak sirovina i pogonske energije.

Garancija za koladuacioni iznos. Ukoliko je isporuka isporučeno postrojenje plaćena akreditivom, jedan deo akreditiva, najviše 5-15%, kupac može staviti pod rezervu, kao garanciju da će isporučeno postrojenje funkcionisati u skladu sa ugovorom u pogledu učinka i utroška kao i u slučaju manjkavosti na postrojenju. Ukoliko nema nikakvih mana i ukoliko je postrojenje u svemu u skladu sa tehničkim delom ugovora, kupac izdaje dokumentacijom prezentacijom prodavac može naplatiti i sa akreditiva i deo pod rezervom.

Garancija u korist inostranog ulagača. Kod zajedničkih ulaganja ino partner zahteva od domaćeg partnera izdavanje bankarske garancije koja pokriva sve obaveze domaćeg partnera u pogledu isplate ostvarenog profita iz zajedničkog poslovanja, povraćaja vrednosti uložених sredstava itd.

2.6. Primer primene bankarske garancije kao instrumenta međunarodnog platnog prometa

2.6.1. Postupak otvaranja bankarske garancije

- Nalogodavac (uvoznik, kupac) i korisnik (izvoznik, prodavac) zapolnju neku vrstu poslovnog odnosa: ugovor, profakturu, fakturu, narudžbenicu itd.
- Nalogodavac se obrać a, najviše svojoj, poslovnoj banci sa zahtevom za izdavanje bankarske garancije.
- Banka prvo donosi odluku da li će da izda garanciju, jer prvo procenjuje nalogodavca kao klijenta. Kada banka donese odluku da se izda garancija, u zavisnosti da li je domaća ili strana sastavlja se određena forma. U inostranoj-SWIFT poruci su sadržani svi bitni podaci koji su prikupljeni na osnovu podnetog naloga za otvaranje garancije, dok je kod domaće na memorandumu. Momentom izdavanja garancije se uključuje banka i postaje učesnik ukupnog posla.
- Garancija ima rok važenosti i za vreme dok ona traje, do tog datuma, korisnik ima mogućnost da je protestuje, odnosno da se naplati po njoj. Danom isticanja postaje nevažeća i ništavna.

⁹³ Marković, M., Spoljnotrgovinsko poslovanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.248

Na kraju poglavlja će biti priložen primer Naloga za otvaranje inostrane bankarske garancije, kao i domaće. Ovaj nalog se vizuelno razlikuje od banke do banke, ali elementi koje sadrži uglavnom su isti. Priloženi su nalozi iz Societe Generale bank. Potrebne podatke za popunjavanje naloga, banka pronalazi u pravnom odnosu (osnovnom poslu) koji je dobila od nalogodavca garancije.

Putem SWIFT-a se obavlja komunikacija među bankama, i koristi se kod međunarodne garancije. Kod domaće garancije se koristi memorandum i daje se u papirnoj formi.

Što se isporuke i pretovara robe tiče, to je dogovor između firmi u osnovnom poslu.

2.6.2. Procedura izdavanja garancije sa aspekta banke

Procedura izdavanja garancije podrazumeva: podnošenje zahteva, obradu zahteva, donošenje odluke po određenom zahtevu, zaključenje ugovora o izdavanju garancije, operativno izdavanje garancije sa ostalim pratećim radnjama i likvidaciju garancije.

Podnošenje zahteva

U praksi je uobičajeno da preduzeće podnosi zahtev za izdavanje garancije ovlašćenjima banci ili je komitent. Međutim, preduzeće može podneti zahtev i nekoj drugoj ovlašćenjima banci, ukoliko njegova banka nije u situaciji da postupi po zahtevu.

Svaki zahtev mora da sadrži podatke koji će omogućiti da se sagleda ceo posao i da banka donese punovažnu odluku na osnovu neophodnih elemenata. Ovi elementi mogu biti različitih od slučajaja do slučajaja, ali svima je zajedničko sledeće: tačan naziv kupca robe i/ili usluga, tačan naziv prodavca robe i/ili usluga, predmet posla, rokovi izvršenja, vrsta garantovane obaveze, korisnik po garanciji, iznos i vrsta valute, rok važenosti, vrsta garancije u pogledu pokrivenosti (pokrivena, nepokrivena), da li je direktna, kontragarancija ili supergarancija.

Uz zahtev se obično prilaže nalog za izdavanje garancije, popunjen na odgovarajućem obrascu, uredno potpisan od ovlašćenih lica preduzeća (nalogodavca).

Najčešće se u praksi zaključuju posebni ugovori o izdavanju garancije kojima se regulišu svi relevantni elementi kao i iznos provizije i ostali troškovi, obezbeđenje. Ovi ugovori regulišu odnose između banke garanta i nalogodavca.

2.6.2.1. Analiza posla i rizika

Da bi ovlašćena banka izdala određenu garanciju dužna je da detaljno ispita i proceni sve ono što je bitno da bi donela pozitivnu odluku o preuzimanju obaveze po konkretnom poslu.

Nadležna služba mora sagledati celovitu konstrukciju posla, uslove plaćanja, podobnost proizvođača, odnosno izvođača radova da udovolji ugovorenim rokovima i ugovorenoj ceni, da li je sve uskladjeno sa pozitivnim propisima zemlje nalogodavca i korisnika ili Jednoobraznim pravilima, ranija iskustva sa učesnicima u poslu, ukoliko ih je bilo, i druge činjenice za koje banka proceni da su značajne za konkretan posao.

Posebnu pažnju u svim ovim ispitivanjima, služba u banci mora obratiti analizi rizika, jer je uvek potencijalni platalac po garanciji onaj ko garantuje.

U poslovanju sa garancijama, davalac garancije se uvek nada da neće doći do plaćanja po istoj. Međutim, kada se sagledava rizik izdavanja određene garancije, mora se polako uvek od toga da će banka biti pozvana da plati. Ako se utvrdi da postoji povećan rizik, banka može zatražiti od nalogodavca polaganje pokrivenosti (ceo iznos ili deo iznosa) da bi se obezbedila za eventualna buduća plaćanja.

U određenim slučajevima značajno je da banka obezbedi i podatke o bonitetu korisnika garancije, kao i propise zemlje korisnika garancije.

2.6.2.2. Analiza finansijskog stanja

Prilikom podnoženja zahteva za izdavanje garancije, nalogodavac je u obavezi da banci dostavi i određenu dokumentaciju. U toj dokumentaciji je i završni račun za prethodnu godinu, periodični obračun, na osnovu kojih je moguće sagledati finansijsku situaciju nalogodavca i njegovu kreditnu sposobnost. Ovo je izuzetno važan segment ispitivanja i donošenja zaključaka pre odluke o angažovanju banke.

Na osnovu knjigovodstvenih podataka dobija se slika finansijske moći i nalogodavca, ali to mora biti praćeno i podacima o njegovom poslovnom moralu, stručnosti, kadrovima kojima raspolaže. Sve su to činjenice koji doprinose podobnosti nalogodavca za realizaciju određenog ugovorenog posla.

Imajući u vidu svu složenost ove analize, kao i specifičnost garancijskih poslova, podrazumeva se da će banka garantovati za preduzeće sa kojim dugo radi, jer je u tom slučaju u prednosti pošto je upoznata sa svim uspesima i eventualnim negativnim trendovima u odnosnom preduzeću.

Sve ove analize čini banka na svoj sopstveni rizik i dobra banka ne sme dozvoliti da pristupi davanju garancije bez sveobuhvatne analize. Ukoliko u ovom delu učini neki propust, rizici se uveličavaju.

2.6.2.3. Donošenje odluke

Kada se uradi sveobuhvatna analiza, proceni ispravnost dokumentacije i njena usaglašenost sa pozitivnim propisima, pristupa se izradi referata i predloga odluke. Određeni organizacioni deo u banci šalje referat i na osnovu zaključaka do kojih je došao u prethodnim fazama, predlaže nadležnom organu banke da donese određenu odluku, pozitivnu ili negativnu, koja mora biti obrazložena.

Nadležni organ u banci može ili prihvatiti predlog organizacionog dela ili isti izmeniti, odnosno dopuniti, a može ga i odbiti u slučaju da oceni da su u analizi učinjeni određeni propusti.

Imajući u vidu Jednobrazna pravila, ako se u garanciji poziva na njih, garancija ima određenu formu-SWIFT.

2.6.2.4. Zaključenje ugovora o izdavanju bankarske garancije

Za banku je ovaj ugovor od velikog značaja, jer tim ugovorom banka nastoji da se obezbedi od poslovnog rizika koji nastaje izdavanjem garancije korisniku garancije. Rizik za banku je da bude primorana da plati po garanciji usled neizvršenja ili neurednog izvršenja obaveza nalogodavca iz ugovora o osnovnom poslu.

Ugovorom o izdavanju bankarske garancije banka može da predvidi određene instrumente obezbeđenja koje nalogodavac podnosi banci, kao što su menica, akceptni nalog, cesija potraživanja po osnovnom ugovoru sa inopartnerom ili pokrivena računom.

2.6.2.5. Postupak u službi platnog prometa sa inostranstvom

Kada se primi sva potrebna dokumentacija, operativno izdavanje garancije vrši nadležna služba za platni promet sa inostranstvom. Po prijemu dokumentacije vrši se provera ispravnosti iste, a posebno treba proveriti da li je tekst garancije u skladu sa odlukom nadležnog organa banke i nalogom za izdavanje garancije.

Posle ispitivanja tačnosti dokumentacije, garancija se zavodi u određeni registar i formira se njen dosije sa brojem. Izbor strane banke od koje ćemo zatražiti uslugu za sprovođenje bankarske garancije do korisnika, zavisi pre svega od toga da li je u pitanju direktna ili kontragarancija. Ukoliko se radi o kontragaranciji na osnovu koje će strana banka dati svoju garanciju, onda to mora biti korespondent sa kojim banka ima zaključen aranžman za uzajamno konformiranje ili izdavanje garancija. Može se dogoditi u praksi da inobanka na zahtev ovlašćene banke prihvati izdavanje garancije i bez posebnog aranžmana posebno ako se radi o manjim iznosima.

Garancija se izdaje na jeziku koji je zvaničnog dogovoren za korespondenciju sa zemljom korisnika bankarske garancije, a može i drugačije ako je to zahtev nalogodavca.

Zavisno od zahteva nalogodavca, garancija se šalje poštom, faksom ili SWIFT-om.

U dosije se odlaže sva dokumentacija i korespondencija koja se odnosi na određenu garanciju.

U završnici ovog dela rada potrebno je skrenuti pažnju čitaocu na još jednu bitnu stavku kod poslovanja sa bankarskom garancijom. Ta stavka se odnosi na naknade i troškove koje garantna banka zarađuje unavremeno nalogodavcu, kao inicijatoru garancijskog posla. Ove naknade i troškovi se, između ostalog, preciziraju ugovorom o izdavanju bankarske garancije koji zaključuju garantna banka i nalogodavac. Banke obično imaju tarifu kojom su propisani minimalni iznosi ovih izdataka. Oni najčešće podrazumevaju:

- ✓ naknadu za izdavanje akreditiva, koja se obrađuje unavremeno kvartalno;
- ✓ naknadu za obradu zahteva;
- ✓ troškove SWIFT-a;
- ✓ troškove koje zarađuju unavremeno druge banke u zemlji i inostranstvu, a koje ulaze u izvršenje poslova;
- ✓ i drugi stvarni troškovi (PTT).

Naknade za izvršene usluge, kao i stvarne i posebne troškove, garantna banka naplaćuje po pravilu od nalogodavca, osim ako nije drugačije određeno. Obratna naknada po izdatim garancijama vrši se u trenutku izdavanja (jednokratno) i kvartalno unapred sve do isteka preuzete obaveze. Svaki započeti kvartal (tromesečje) računa se kao ceo. Jednokratna provizija po tarifi Societe Generale bank iznosi 0.8%, a kvartalna 0.5%. Banka sa određenim komitentom može dogovoriti i drugačije tarifne stavove u odnosu na one predviđene u tarifi, što zavisi pre svega od obima poslova koje taj komitent kanališe na banku.

2.6.2.6. Knjigovodstvena evidencija

Bankarske garancije se evidentiraju na vanbilansnim računima, jer samim davanjem garancije banka nema obavezu da obezbedi sredstva u iznosu garancije i to sve do likvidacije same garancije. Ovo se podrazumeva ako ne dodje do aktiviranja garancije.

Nalozi za knjiženje se daju u momentu izdavanja garancije, a nalozi za likvidaciju u momentu stavljanja garancije van evidencije bilo zbog toga što joj je istekao rok važenosti ili se pre vremena stavlja van evidencije.

2.6.2.7. Izmene po garanciji

Izdane garancije u toku roka važenosti mogu biti izmenjena i to najčešće produženje roka, povećanje ili smanjenje iznosa garancije, izmene pojedinih odredbi i dr.

2.6.2.8. Plaćanje po garanciji

Plaćanje po garanciji se vrši na zahtev korisnika. Banka garant ima razumno vreme da ispita poziv za plaćanje po garanciji i da odluči da li da plati ili da odbije poziv.

Zahtev za plaćanje se mora uložiti u skladu sa odredbama i uslovima garancije i to pre isteka roka važenosti i moraju se podneti sva predviđena dokumenta banci garantu. Svaki zahtev mora biti u pismenoj formi u kome se navode razlozi za nastupanje garantovane obaveze.

2.6.2.9. Likvidacija garancije

Kada istekne rok važenosti garancije, ili je uz saglasnost korisnika i nalogodavca ista pre roka stavljena van snage, vrši se isknjiženje.

Na narednoj strani, kao što je već ranije pomenuto, dat je primer SWIFT poruke FIN 760 po konkretnoj garanciji, kao i njen prevod, a nakon toga primer domaće garancije. Možemo videti da sadrže sve bitne podatke koji su neophodni za dalji tok bankarske garancije, odnosno osnovnog posla vezanog za dobijanje bankarske garancije. Polja koja je neophodno popuniti (prilikom šaljanja ove poruke) strogo su propisana, što olakšava komunikaciju banaka iz različitih delova sveta i otklanja mnoge nedoumice.

----- Instance Type and Transmission -----
 Notification (Transmission) of Original sent to SWIFT (ACK)
 Network Delivery Status : Network Ack
 Priority/Delivery : Normal
 Message Input Reference : 1311 110530SOCYRSBGAXXX1687035942

----- Message Header -----
 Swift Input : FIN 760 Guarantee/Stdby Letter Credit
 Sender : SOCYRSBGXXX
 SOCIETE GENERALE BANKA SRBIJA AD BEOGRAD
 BEOGRAD RS
 Receiver : BCLLLULLXXX
 BCL BNP PARIBAS
 LUXFMAOURG LU

----- Message Text -----
 27: Sequence of Total
 1/1
 20: Transaction Reference Number
 L/C 8055/11
 23: Further Identification
 ISSUE
 30: Date
 110530
 40C: Applicable Rules
 URDG
 77C: Details of Guarantee
 Without any obligation for your bank and charges for us, please
 advise the following guarantee to beneficiary ARCELOMITTAL
 COMMERCIAL SECTIONS S.A., 66, RUE DE LUXEMBOURG, L-4221
 ESCH-SUR-ALZETTE, R.C. LUXEMBOURG SECTION B 36.177. Please refer
 to the commission clause stated in the guarantee text.
 .
 QUOTE
 .
 TYPE OF GUARANTEE: PAYMENT GUARANTEE
 .
 GUARANTEE No.: L/C 8055/11
 (ISSUED UNDER GENERAL AGREEMENT FOR ISSUANCE OF BANK'S GUARANTEE
 NO. OUG 1287/10 DATED OCTOBER 13, 2010 AND THE RELATIVE ANNEXES
 TO THE SAME AGREEMENT CONCLUDED BETWEEN THE GUARANTOR AND THE
 APPLICANT)
 .
 THE GUARANTOR:
 SOCIETE GENERALE BANKA SRBIJA AD BEOGRAD,
 BULEVAR ZORANA DJINDJICA 50A/B,
 11070 NOVI BEOGRAD, REPUBLIC OF SERBIA
 .
 THE BENEFICIARY:
 ARCELOMITTAL COMMERCIAL SECTIONS S.A.
 66, RUE DE LUXEMBOURG, L-4221 ESCH-SUR-ALZETTE
 R.C. LUXEMBOURG SECTION B 36.177
 .
 THE APPLICANT:
 DOO METALING VRSAC
 2 OKTOBRA 105, 26300 VRSAC, REPUBLIC OF SERBIA
 .
 THE UNDERLYING RELATIONSHIP:
 ORDER CONFIRMATION NO. 1100220961 DATED MAY 27, 2011 AND
 NO. 1100220677 DATED MAY 25, 2011 CONCERNING SUPPLY OF STEEL
 PROFILES UPN 220, UPN 240, IPN 180, IPN 200 AND IPN 240 ACCORDING
 TO EN 10025-2/2004 (HEREINAFTER CALLED: THE GOODS)
 .
 GUARANTEE AMOUNT AND CURRENCY:
 EUR 49.200,00

(SAY: EURO FORTY NINE THOUSAND TWO HUNDRED AND 00/100, ONLY)

DEFERRED PAYMENT DETAILS:

60 DAYS AFTER THE DATE OF COMMERCIAL INVOICE

ANY DOCUMENT REQUIRED IN SUPPORT OF THE DEMAND FOR PAYMENT, APART FROM THE SUPPORTING STATEMENT THAT IS EXPLICITLY REQUIRED IN THE TEXT BELOW:

1) UNPAID INVOICE(S) IN READABLE PHOTO-COPY, STAMPED AND MANUALLY SIGNED BY THE BENEFICIARY, CONTAINING THE SAME DESCRIPTION OF GOODS AS STATED IN ABOVE-MENTIONED UNDERLYING RELATIONSHIP, ISSUED BY BENEFICIARY, ADDRESSED TO APPLICANT, STATING DUE DATE FOR PAYMENT (AS DESCRIBED ABOVE) AND REFERRING TO THE SAID UNDERLYING RELATIONSHIP AND GUARANTEE REFERENCE NUMBER.

2) RELEVANT TRANSPORT DOCUMENT(S) IN READABLE PHOTO-COPY, RELATED TO AND SHOWING THE SAME DESCRIPTION OF GOODS AS IN UNPAID INVOICE, TRANSPORT OF GOODS TO VRSAC, REPUBLIC OF SERBIA, BENEFICIARY AS SENDER OF GOODS, APPLICANT AS RECEIVER, BEARING READABLE DATE OF ISSUANCE.

ABOVE MENTIONED DOCUMENTS, INCLUDING BENEFICIARY'S DEMAND FOR PAYMENT AND ITS SUPPORTING STATEMENT, MUST BEAR DATE OF ISSUANCE SAME OR LATER THAN DATE OF GUARANTEE ISSUANCE AND MUST NOT BE PRESENTED PRIOR TO DUE DATE, FOR THE AMOUNT CLAIMED UNDER THIS GUARANTEE. ADDITIONALLY INVOICE (S) MUST NOT BE ISSUED PRIOR SHIPMENT DATE.

LANGUAGE OF ANY REQUIRED DOCUMENTS:

BENEFICIARY'S DEMAND FOR PAYMENT AND ITS SUPPORTING STATEMENT, MUST BE IN ENGLISH. UNPAID INVOICE(S) AND RELATED TRANSPORT DOCUMENT(S), MUST BE FILLED AT LEAST IN ENGLISH.

FORM OF PRESENTATION:

PAPER FORM, PROVIDED THAT ALL DATA ARE READABLE.

PLACE OF PRESENTATION:

AT THE GUARANTOR'S PREMISES, ON BULEVAR ZORANA DJINDJICA 50A/4, 11070 BEOGRAD, REPUBLIC OF SERBIA, ATTN.: TRADE SERVICES

EXPIRY:

THE GUARANTEE SHALL TERMINATE AUTOMATICALLY:

1. WHEN NO AMOUNT REMAINS PAYABLE UNDER IT /EXPIRY EVENT NR.1/, OR

2. ON PRESENTATION OF INSTRUCTIONS FOR ENTIRE RELEASE OF THE OBLIGATIONS ARISING FROM THE GUARANTEE, SENT BY THE BENEFICIARY TO THE GUARANTOR, THROUGH BENEFICIARY BANK, BY AN AUTHENTICATED SWIFT MESSAGE (MT799 OR MT769) /EXPIRY EVENT NR.2/, OR

3. ON GUARANTEE EXPIRY DATE, BEING AUGUST 30, 2011 /EXPIRY DATE/. BENEFICIARY'S DEMAND FOR PAYMENT, ITS SUPPORTING STATEMENT AND REQUIRED DOCUMENTS MUST BE RECEIVED BY THE GUARANTOR ON OR BEFORE GUARANTEE EXPIRY DATE, UNTIL 16:00 H. LOCAL TIME IN SERBIA, AT THE LATEST. THE GUARANTEE TERMINATES ON WHICHEVER OF THE ABOVE EXPIRY EVENTS OR EXPIRY DATE OCCURS FIRST.

REDUCTION CLAUSE:

THE AMOUNT PAYABLE UNDER THE GUARANTEE SHALL BE REDUCED:

1) UPON RECEIPT OF INSTRUCTIONS FOR PARTIAL RELEASE OF THE OBLIGATIONS AGAINST THE GUARANTEE, SENT FROM BENEFICIARY TO THE GUARANTOR, TRANSMITTED THROUGH BENEFICIARY'S BANK, BY AN AUTHENTICATED SWIFT MESSAGE (MT799 OR MT769), OR

2) BY ANY AMOUNT PAID BY THE GUARANTOR, AGAINST A PRESENTED DEMAND FOR PAYMENT, RECEIVED BY THE BENEFICIARY.

ADDITIONAL CONDITIONS:

1. THIS GUARANTEE IS GOVERNED BY THE LAWS IN REPUBLIC OF SERBIA AND PLACE OF JURISDICTION IS COURT IN BELGRADE, REPUBLIC OF SERBIA.

2. THIS GUARANTEE IS SUBJECT TO THE UNIFORM RULES FOR DEMAND GUARANTEES (URDG) 2010 REVISION, ICC PUBLICATION NO. 758, WHERE SECOND SENTENCE FROM SUBARTICLE 14C, SUBARTICLES 19C AND 19F, ARTICLES 32 AND 33, ARE HEREBY EXCLUDED.

3. BENEFICIARY'S INVOICE, DEMAND FOR PAYMENT AND SUPPORTING STATEMENT MUST BE MANUALLY SIGNED BY THE BENEFICIARY'S AUTHORIZED PERSON(S).

4. FOR THE PURPOSE OF IDENTIFICATION REQUESTED DOCUMENTS MUST BE PRESENTED TO THE GUARANTOR THROUGH BENEFICIARY'S BANK, WHICH WILL CONFIRM AT THE SAME TIME, THAT THE SIGNATURES APPEARING ON BENEFICIARY'S REQUEST FOR PAYMENT AND ITS SUPPORTING STATEMENT BELONG TO THE PERSONS LEGALLY BINDING UPON BENEFICIARY.

5. THE GUARANTEE IS NOT TRANSFERABLE AND IS NOT ASSIGNABLE.

THE PARTY LIABLE FOR THE PAYMENT OF ANY CHARGES:

ALL COMMISSION, CHARGES AND OTHER FEES RELATED TO THIS GUARANTEE OUTSIDE GUARANTOR ARE FOR BENEFICIARY'S ACCOUNT AND BENEFICIARY HAS TO PAY/ACCEPT THEM IMMEDIATELY OR TO ADVISE THE REFUSAL THROUGH ITS BANK, WITHOUT DELAY. THIS INFORMATION MUST BE SENT TO THE GUARANTOR BY AN AUTHENTICATED SWIFT MESSAGE, BY BENEFICIARY'S BANK WITHIN PERIOD OF 3 (THREE) BANKING DAYS AFTER THE DATE OF GUARANTEE ISSUANCE. OTHERWISE, THE APPLICANT AND THE GUARANTOR ARE ENTITLED TO WAIVE THE CLAIM FOR PAYMENT OF THOSE CHARGES.

GUARANTOR'S UNDERTAKING:

AS GUARANTOR, WE HEREBY IRREVOCABLY UNDERTAKE TO PAY, TO THE BENEFICIARY ANY AMOUNT UP TO THE GUARANTEE AMOUNT STATED ABOVE, UPON PRESENTATION OF:

1) ORIGINAL OF THE BENEFICIARY'S COMPLYING DEMAND, IN THE FORM OF PRESENTATION INDICATED ABOVE,

2) ORIGINAL OF THE BENEFICIARY'S SUPPORTING STATEMENT (WHETHER IN THE DEMAND ITSELF OR IN A SEPARATE SIGNED DOCUMENT ACCOMPANYING OR IDENTIFYING THE DEMAND AND THIS GUARANTEE), STATING:

+THAT THE BENEFICIARY HAS DISPATCHED GOODS TO APPLICANT AS PER TERMS OF THE UNDERLYING RELATIONSHIP AND THAT THE APPLICANT HAS NOT EFFECTED THE PAYMENT TO BENEFICIARY ON DUE DATE AND

+THE LIST OF UNPAID INVOICE(S), WITH FOLLOWING DETAILS: INVOICE NUMBER, DATE OF ISSUANCE, INVOICE AMOUNT AND AMOUNT NOT PAID BY THE APPLICANT.

3/4) THE AFORESAID REQUESTED DOCUMENTS (I.E. UNPAID INVOICE AND RELATED TRANSPORT DOCUMENT(S)).

THE GUARANTOR WILL EFFECT THE PAYMENT EXCLUSIVELY IN EURO (EUR). THE GUARANTOR WILL NOT HONOUR DOCUMENTS PRIOR THE DUE DATE AND ON IF THE DUE DATE IS AFTER GUARANTEE EXPIRY.

UNQUOTE

BEST REGARDS/TRADE SERVICES

----- Message Trailer -----

{CHK:4D9E8D9F585A}

PKI Signature: MAC-Equivalent

----- Interventions -----

Category : Network Report
 Creation Time : 30/05/11 13:10:57
 Application : SWIFT Interface
 Operator : SYSTEM
 Text

{1:F21SOGYRSBGAXXX1687035942}{4:{177:1105301311}{451:0}}

Prevod SWIFT poruke inostrane garancije:

Obaveštenje (o transakciji) originala poslat SWIFT-om (ACK)

Status mrežne isporuke: Mreža ACK

Prioritet/ Isporuka: regularna

Standardizovana poruka: 1311 110530SOGZRSBGAXXX1687035942

Brzi unos: FIN 760 Garancija/ Na | ekanju Kreditno Pismo

Pogiljalac: SOGZRSBGXXX

SOCIETE GENERALE BANKA SRBIJA AD BEOGRAD

BEOGRAD RS

Primalac: BGLLLULLXXX

BGL BNP PARIBAS

LUXEMBOURG LU

Niz od ukupnog broja:

1/1

Referentni broj transakcije

L/G 8055/11

Dalja identifikacija

IZDAVANJE

Datum

110530

Pravila koja se primenjuju

URDG

Detalji garancije

Bez bilo kakve obaveze za njih i troškova za nas obavestite korisnika garancije o prispeu u garancije u njihovu korist, ARCELORMITTAL COMMERCIAL SECTIONS. Pogledati komisionu klauzulu navedenu u tekstu garancije.

CITAT

Tip garancije: Plativa garancija

Garancija br.: L/G 8055/11

(Izdato po opgteprihvaenim uslovima izdavanje bankarskih garancija br. OUG 1287/10 koja datira od 13. Oktobra 2010. i mogu e anekse tog istog ugovora izmedju izdavaoca i korisnika garancije)

Izdavalac garancije:

SOCIETE GENERAL BANKA SRBIJA AD BEOGRAD,

BULEVAR ZORANA DJINDJIĆA 50A/B,

11070 NOVI BEOGRAD, REPUBLIC OF SERBIA

Korisnik garancije:

ARCELORMITTAL COMMERCIAL SECTIONS S.A.

66, RUE DE LUXEMBOURG, L-4221 ESCH-SUR-ALZETTE

R.C. LUXEMBOURG SECTION B 36.177

Nalogodavac:

DOO METALING VRĀC

2. OKTOBRA 105, 26300 VRĀC, REPUBLIC OF SERBIA

Pravni osnov za davanje garancije:

Narudbenica br. 1100220961 koje datira od 27.maja 2011. i br.1100220671 koje datira od 25.maja 2011., a ti e se isporuke aluminijumskih profila UPN 220 , UPN 240, IPN 180, IPN 200 I IPN 240po EN (ne znam sta je EN) 10025é (od sada pa nadalje í e biti oslovljavani kao: ROBA)

Iznos garancije i valuta:

49.200,00 E

(slovima: cetrdeset devet hiljada i dve stotine eura)

Detalji odloženog plaćanja:
60 dana od datuma izdavanja fakture

Dokumenta potrebna kao podrška zahtevu za plaćanje, uz izjavu da mora da se dostavi:

1. Neplaćena faktura u itljivoj fotokopiji, overena i sa svojeružnim potpisom korisnika garancije, koja sadrži isti opis robe kao što je navedeno u gore-spomenutom pravnom osnovu za davanje garancije, izdatom od strane korisnika, adresirano na nalogodavnca, navodeći datum isplate (kako je već navedeno gore) i da se odnosi na isti pravni osnov i broj garancije.
2. Relevantni transportni dokument(a) u itljivoj fotokopiji, koji se odnosi i ukazuje na isti opis robe kao u neplaćenoj fakturi, transport robe za Vrgac, Republika Srbija, korisnika garancije kao pošiljaoca robe, nalogodavnca kao primaoca, sa itljivim datumom izdavanja.

Gorenavedeni dokumenti, uključujući i korisnički zahtev za isplatu i izjavu podrške, moraju imati datum izdavanja koji je isti ili posle datuma izdavanja garancije i ne smeju se predati (prezentovati) pre krajnjeg roka, koji je naveden u ovoj garanciji. Dodatne fakture ne smeju se izdavati pre datuma isporuke.

Jezik potrebnih dokumenata:

Korisnički zahtev za isplatu i izjave podrške, moraju biti na engleskom. Neplaćena faktura(e) i transportni dokument(a), moraju biti popunjeni na engleskom.

Forma prezenovanja:

Papirna forma, pod uslovom da su svi podaci itljivi.

Mesto prezentovanja:

U prostorijama garanta, u Bulevaru Z. Djindjića a 50A/B, ATTN: Trgovinske usluge

Istek:

Garancija će se automatski ukinuti:

1. Kada ne ostane nikakav iznos za plaćanje
2. Na prezentovanju instrukcija za potpuno oslobađanje od obaveza koje proilaze iz garancije, poslate od strane korisnika garantu, kroz korisničku banku putem autentinih standardizovane poruke.
3. Na datum isteka garancije, 30.avgusta 2011.korisnički zahtev za isplatu, izjava podrške i potrebna dokumenta moraju biti primljena od strane garanta na dan isteka ili pre, do 16:00h. Lokalno vreme u Srbiji, najkasnije.

Garancija ističe u zavisnosti od toga da li se datum isteka ili gore navedeni uslovi dese prvi.

Klauza o smanjenju garancije:

Iznos za plaćanje pod garancijom će biti smanjen:

I Po primanju instrukcija za parcijalno oslobađanje obaveza, protivno garanciji, poslato od korisnika garantu, preneseno kroz korisničku banku putem autentinih standardizovane poruke. Ili:

II Za bilo koji iznos plaćen od strane garanta korisniku, protivno prezentovanom zahtevu za isplatom.

Dodatni uslovi:

1. Ova garancija je u skladu sa zakonima Republike Srbije, i mesto jurisdikcije je sud u Beogradu, Republika Srbija.
2. Ova garancija je predmet pravilnika URDG, 2010 revizija, ICC publikacija br.758, gde se druga rešenika tačke 14 G, tačka 19 B i 19 F, članova 32 i 33, ovim isključuje
3. Korisnička faktura, zahtev za isplatu i izjava podrške moraju da budu svojeružno potpisani od strane odgovornog (ih) lica korisnika.
4. U svrhu identifikacije zahtevana dokumenta moraju biti prezentovana (predate) garantu kroz korisnikovu banku, koja će istovremeno potvrditi da potpisi koji se

pojavljaju na korisnikovom zahtevu za isplatu i izjavi podrške pripadaju osobama koje su ovlaštene za potpis od strane korisnika.

5. Garancija nije prenosiva niti deljiva.

Strana odgovorna za plaćanje bilo kakvih troškova:

Sve komisije, naplate i druge provizije koje se tiču ove garancije van garantane sume idu na račun korisnika i korisnik je obavezan da ih plati/prihvati ili da predloži odbijanje preko svoje banke, bez odlaganja. Ovu informaciju korisnikova banka mora poslati garantu preko standardizovane poruke u periodu od tri bankovna dana od datuma izdavanja garancije. U suprotnom, nalogodavac i garant imaju pravo da se odreknu potraživanja naplate za ove troškove.

Obaveza garanta:

Kao garanti, mi se ovim neopozivo obavezujemo da ćemo isplatiti korisniku bilo koji iznos do iznosa navedenog u garanciji, po prezentovanju:

1. Original korisnikovog ispunjenog zahteva u formi gorenavedene prezentacije.
2. Original korisnikove izjave podrške (bilo kao sam zahtev ili kao zaseban dokument koji prati i identifikuje zahtev i ovu garanciju) koja izjavljuje:

+ da je korisnik poslao robu nalogodavcu gde uslovi i oni koje ima nalogodavac ne utiču na isplatu korisnika u krajnjem roku i

+ spisak neplaćenih faktura, sa pratećim detaljima: broj fakture, datum izdavanja, iznos na fakturi i iznos koji nije isplaćen nalogodavcu.

3/4. Gore pomenuta potrebna dokumenata (odnosno neplaćenu fakturu i relevantni transportni dokument)

Garant će izvršiti plaćanje isključivo u evrima.

Garant neće uvažiti dokumenta pre krajnjeg roka ili ako je krajnji rok posle isteka garancije.

KRAJ CITATA

Pozdrav/Trgovinske usluge

PRIMER DOMAĆE GARANCIJE

PRIMER DOMAĆE GARANCIJE

3. JEMSTVO

3.1. Pojam jemstva

U savremenom međunarodnom platnom prometu jemstvo zauzima značajno mesto kao sredstvo za obezbedjenje plaćanja.⁹⁴

Jemstvo spada u red ličnih obezbedjenja, tj. takvih obezbedjenja kod kojih treće lice odgovara poveriocu celom svojom imovinom u slučaju da dužnik iz osnovnog posla ne ispunji ili ne ispunji kako valja svoju punovažnu ili dospelu obavezu. Davanjem izjave o jemstvu jemac pristupa već postojećem dugu glavnog dužnika, međutim, i dalje ostaje u obavezi da ispunji ono na šta se obavezao ugovorom ili drugim pravnim poslom. Jemstvo zauzima važno mesto kao sredstvo za obezbedjenje plaćanja. Jemstvo daju banke, druge finansijske organizacije, pravna lica i pojedinci.

Jemstvo je po svom karakteru i pravnim dejstvima akcesorni, sporedni ili zavisni pravni posao koji samim tim nema niti može da ima svoju samostalnu pravnu egzistenciju, nego je zavistan ili uslovljen postojanjem nekog drugog ugovora ili drugog pravnog posla.⁹⁵ To za posledicu ima da jemstvo ima vremenski ograničeno dejstvo, koje se obično poklapa sa rokom dospelosti glavnog duga. Zato poverilac nema pravo da od jemca zahteva isplatu dok obaveza glavnog dužnika nije dospela za isplatu, izuzev kada je protiv glavnog dužnika otvoren stečaj, kada se sva potraživanja smatraju dospelim.

Jemstvo je supsidijarno obezbedjenje, jer poverilac ne može da se obraća jemcu za isplatu, ako se prethodno sa zahtevom ne obrati dužniku. U slučaju da ispunjenje glavne obaveze nije više moguće ili se radi o specifičnoj obavezi vezano za ličnost dužnika, u tom slučaju se obaveza jemca svodi na naknadu štete.

Pored običnog jemstva, postoje zakonsko jemstvo, jemstvo za gubitke, solidarno jemstvo, sajemstvo, jemstvo za nadoknadu štete.

3.2. Predmet jemčenja

Jemstvo se može dati za svaku punovažnu obavezu, bez obzira na njenu sadržinu. To znači da se sadržaj obaveze koja čini predmet jemčenja može sastojati u davanju, primanju i neprimanju.⁹⁶ Jemstvom se može obezbediti ne samo postojeća i безусловna obaveza, već i buduća obaveza i uslovljena obaveza. Jemac od takve buduće i uslovne obaveze može da odustane.

Po svom obimu jemčeva obaveza ne može biti veća nego što je osnovna obaveza glavnog dužnika, ali može biti manja, ako je tako opredeljeno ugovorom.

3.3. Vrste jemstva

Supsidijarno jemstvo-poverilac može da traži ispunjenje obaveze od jemca samo ako je to već zatražio od glavnog dužnika. Razlikuju se rešenja u pojedinim zemljama: prva grupa zakonodavstva gde je poverilac dužan da zatraži intervenciju suda i druga grupa, gde je dovoljno da poverilac vansudskim putem opomene glavnog dužnika i ono više odgovara potrebama savremenog međunarodnog prometa.

⁹⁴ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 251

⁹⁵ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str. 422

⁹⁶ Stakić, B., Barać, S., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str 228

Solidarno jemstvo-u sluđaju obavezivanja jemca kao solidarnog, jemac odgovara na isti nađin i pod istim uslovima kao i glavni duđnik i to za celu obavezu. Ono obezbeđuje veđi stepen sigurnosti poverioca i veđu brzinu naplate.

Poverilac mođe da pozove jemca i pre nego đto je pozvao glavnog duđnika da ispuni obavezu i to: prvo, ako je ođigledno da se iz sredstava glavnog duđnika ne mođe namiriti i drugo, ako je duđnik pao pod steđaj.

Jemstvo mogu da preuzmu i viđe lica (sajemci), pri đemu oni solidarno odgovaraju za ispunjenje glavne obaveze, izuzev kad je njihova odgovornost ugovorom drugađije utvrdjena.⁹⁷ Kod jemstva postoji viđe odnosa: poverilac-glavni duđnik, izmedju glavnog duđnika i jemca i izmedju samih jemaca. Ovo solidarno jemstvo se zasniva u sluđaju nedovoljnog poverenja i u sluđaju veđeg obima poslova. Kad viđe jemaca preuzme obavezu isplate od strane jednog jemca omoguđava mu da se od ostalih jemaca regresira.

3.4. Izbor merodavnog prava

Kao nadleđno pravo kod jemstva se koristi pravo koje su izabrale ugovorne strane, a ako nije odabrano ili okolnosti ne upuđuju na drugo pravo, uzima se domicil ili sedište glavnog duđnika.⁹⁸

⁹⁷ Stakić, B., Barać, S., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str 230

⁹⁸ Hadđić, M., *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 329

4. MENICA

Pod menicom se podrazumeva hartija od vrednosti po naredbi na osnovu zakona, kojom se njen izdavalac (trasant) obavezuje da će sam ili po njegovom nalogu određenom trećem licu (remitentu) o dospelosti biti isplaćen menični iznos i to na određenom mestu, od strane lica kome je upućena naredba za isplatu (trasata) ili od strane izdavaoca menica (trasanta).⁹⁹

U spoljnotrgovinskom poslovanju u primeni su dve vrste menica, vučena ili trasirana menica (trata) i sopstvena menica ili solo menica.¹⁰⁰ Vučenom ili trasiranom menicom, trasant korisniku ili drugom licu, po njegovoj naredbi, obećava isplatu novčane sume od drugog lica ili banke trasata. Sopstvena menica oznaćava plaćanje u meničnom obliku. Pored sopstvene i trasirane menice, u prometu se još razlikuju blanko menice, robne (trgovalke) menice i finansijske menice. *Menica se može izdati: po vidjenju, na odredjeno vreme po vidjenju, na odredjeno vreme od dana izdavanja, na odredjeni dan.*¹⁰¹

Menica je jedan od najviše upotrebljivanih instrumenata međunarodnog kreditiranja i plaćanja. S obzirom da se menica menjala ne samo po ulozi koju je obavljala, već su joj se menjale i sadržina i forma, javile su se znatne teškoće u cirkulaciji ovog instrumenta u međunarodnom platnom prometu, a samim tim i teškoće u prometu roba i usluga. Zbog ovih razloga javila se potreba za unifikacijom pravila o menici u međunarodnom pravu. *Znaćajni rezultati postignuti su na Ženevskoj konferenciji 1930. godine, na kojoj su usvojene tri konvencije: 1) Konvencija o Jednoobraznom zakonu o trasiranoj i sopstvenoj menici; 2) Konvencija o sukobu zakona; 3) Konvencija o taksama.*¹⁰²

Bitno je naglasiti da se zemlje kao što su SAD, Engleska, Australija i Kanada ne pridržavaju ovih konvencija već su prihvatile anglosaksonski pravni sistem regulisanja menice. Osnovne razlike ova dva sistema su u tome što je po evropskom sistemu menica hartija od vrednosti koja nije vezana za pravni posao iz kog je nastala, dok je u angloameričkom pravu menica kauzalni pravni posao (ona je vezana za osnovni pravni posao); kao još jednu bitnu razliku potrebno je navesti da u anglosaksonskom pravu postoji znatna sloboda forme, oblika i sadržine menice, dok su kod evropskog sistema tačno određeni bitni elementi koje menice moraju sadržati.

Postoji više meničnih pravnih radnji: izdavanje menice, akceptiranje menice, porenos (indosiranje), aval, intervencija kod menice, umnoćavanje menice, prezentacija menice i isplata. Naravno, nisu sve menične radnje obavezne. *Izdavanje menice* je prva menična radnja, nju izdaje trasant kao dućnik i predaje je remitentu (korisniku). Svojim potpisom obavezuje se da će korisniku isplatiti određenu sumu novca u određenom roku. *Akceptiranje menice* je menična pravna radnja kojom se neko lice, po pravilu trasat, svojim potpisom obavezuje da prihvata meničnu obavezu i da će menicu isplatiti onako kako ona glasi. Trasat akceptiranjem postaje glavni menični dućnik. *Menični aval* predstavlja izjavu kojom neko lice svojim potpisom na menici jemlji da će menični dućnik ispuniti svoju obavezu iz menice. *Prenos (indosiranje) menice* se sastoji u tome što se putem određene izjave - indosamenta menica prenosi sa jednog lica na drugo. Ovu izjavu imalac menice ispisuje na polećini menice, i njome on svoja prava prenosi na drugo lice (novog poverioca po menici).

⁹⁹ Givković, A., Stankić, R., Krstić, B., *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavaćku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2007, str. 415.

¹⁰⁰ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 253.

¹⁰¹ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 254.

¹⁰² Givković, A., Stankić, R., Krstić, B., *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavaćku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2007, str. 416.

Svrha *umnožavanja menice* jeste bolja zaštita poverioca ako dođe do gubitka ili uništenja menice. Može se vršiti na dva načina: izdavanjem duplikata ili sačinjavanjem kopije. *Prezentacija menice* je meni na radnja koja se sastoji u tome što je imalac menice dužan da menicu u određenom roku prezentira meni nominalnom dužniku. Menica se može prezentovati na akcept ili na isplatu. *Isplata menice* se vrši o dospelosti i glavni meni nominalni dužnik je u obavezi da je isplati.

5. STVARNOPRAVNA OBEZBEDJENJA

Kod stvarnih ili realnih sredstava obezbedjenja poverilac stiče stvarno pravo na stvari dužnika ili trećeg lica, tako da u slučaju da dužnik ne izvrši svoju obavezu, realizuje svoje pravo i na taj način se naplati. Zajednička osobina stvarnopravnih obezbedjenja je da poverilac (banka) ima pravo da unovži i predmet zaloge i da se iz realizovane sume naplati pre ostalih poverilaca, ako potraživanje ostane nenaplaćeno, nezavisno od toga da li je predmet pokretna ili nepokretna stvar.¹⁰³ Sva stvarnopravna obezbedjenja se nazivaju založnim pravima. Zajednička načela za sve oblike zaloge su: akcesornost, oficijelnost, specijalnost, nedeljivost, prioritet i načelo publiciteta založnih prava.

Založno pravo je akcesorno pravo, čije postojanje i punovažnost zavisi od postojanja i punovažnosti osnovnog ugovora.

Prodaja se vrši bez intervencije suda. Za jedno potraživanje može se zasnivati hipoteka na više nepokretnosti.

Vrsta stvari koja može biti založena mogu biti i potrošne stvari u koje spada i novac.

Založno pravo je nedeljivo, odnosno založna stvar obezbedjuje potraživanje sve dok ono ne bude u celosti isplaćeno.

Ukoliko je stvar založena kod više poverilaca red isplaćivanja iz vrednosti založene stvari se određuje se prema vremenu nastanka svakog založnog prava.

Sredstvo publiciteta kod ružne zaloge je predaja stvari, a kod hipoteke upis u javne knjige.

U stvarnopravna obezbedjenja spadaju:

- ružna zaloga,
- zaloga potraživanja i HOV i
- hipoteka.¹⁰⁴

5.1. Ručna zaloga

Ružna zaloga je stvarnopravno obezbedjenje kod koga založni poverilac stiče pravo da se iz založne stvari namiri pre svih ostalih poverilaca, ako mu potraživanje ne bude isplaćeno o dospelosti.¹⁰⁵ Založni poverilac je dužan da založenu stvar čuva i da je po namirenju potraživanja neoptečenu vrati zalagodavcu.¹⁰⁶ Sklapanjem ugovora ne nastaje stvarno pravo, nego samo potraživanje založnog poverioca da mu stvar preda u zalogu.

Za konstituisanje ružne zaloge nije dovoljno sklapanje ugovora, već i predaja stvari-faktička ili fiktivna. Zalagodavac može biti i dužnik, kao i treće lice.¹⁰⁷

Založno pravo je regulisano Zakonom o založnom pravu na pokretnim stvarima¹⁰⁸. Zakon uređuje:

- ugovor,
- prava i obaveze ugovornih strana,
- upis založnog prava u registar,
- namirenje založnog poverioca,
- prestanak založnog prava.

¹⁰³ Stakić, B., Barać, S., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 239

¹⁰⁴ Hadžić, M., *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 330

¹⁰⁵ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 257

¹⁰⁶ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str.

427

¹⁰⁷ Hadžić, M., *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 331

¹⁰⁸ Službeni glasnik RS br.57/03 i 61/05

Ugovorom o zalozi se obavezuje zalagodavac prema poveriocu da mu pruži obezbedjenje za njegovo potraživanje, tako što će upisati u registar založno pravo. Ugovorom se uređuju prava i obaveze zalagodavca i poverioca.

Upis u Registar može da traži poverilac ili zalagodavac. Ako traži poverilac neophodna je saglasnost zalagodavca. Poverilac upisano pravo može naplatiti iz vrednosti predmeta pre ostalih poverilaca, ako mu potraživanje ne bude isplaćeno o dospelosti. Pravo poverioca ima i prema trećem licu.

Predmet ružne zaloge može biti svaka pokretna stvar koja se nalazi u prometu. U bankarstvu to mogu biti i dragocenosti kao što je zlato i plemeniti metali, drago kamenje, umetničke slike, tepisi, egzotični ukrasi, HOV (kojima se daje prednost). U zalogu se može dati i potraživanje prema trećem licu. Svi predmeti se mogu založiti sem onih vezanih za ličnost ili stvari koje su po prirodi takve da se ne mogu prenositi. Prava kao što su autorsko, pravo industrijske svojine, pravo plodoučivanja takodje mogu biti predmet zaloge.

Odredbe Zakona o založnom pravu se ne primenjuju na zalogu brodova i vazduhoplova za koje su ustanovljeni posebni registri, kao ni na zaloge HOV, a primenjuju se na prava intelektualne svojine.

Ugovor o zalozi je dvostrano obavezan ugovor kojim se stvaraju obaveze za obe ugovorne strane. Zalagodavac je dužan da zalogoprimcu preda stvar, predmet zaloge ili ispravu koja imaocu daje pravo da raspolaže sa stvari. Zalogoprimac je dužan da stvar čuva, a kad potraživanje bude namireno dužan je da je vrati. Od stvari može ubirati plodove, a od plodova odbija troškove čuvanja i održavanja stvari. Ako stvar ima pravni ili materijalni nedostatak zalogoprimac može tražiti zamenu. On ima pravo bez intervencije suda da proda založenu stvar. Prednost zaloge je da se zalogoprimac može namiriti pre ostalih poverilaca. Redosled naplate je prema vremenu nastanka.

Ako dužnik ne ispuni svoju obavezu o dospelosti založni poverilac stiče pravo na državinu po samom zakonu. U trenutku dospelosti založni poverilac stiče pravo da iz vrednosti predmeta založnog prava namiri svoje glavno potraživanje, dužnu kamatu i troškove oko ostvarenja naplate potraživanja. Višak cene dobijen prodajom iznad iznosa potraživanja založni poverilac je dužan da isplati zalagodavcu bez odlaganja. Založni poverilac je dužan da obavesti preporučanim pismom dužnika i zalagodavca, kad to nije isto lice i treće lice kod koga se stvar nalazi o nameri da svoje dospelo potraživanje namiri iz vrednosti predmeta založnog prava.

Ako potraživanje založnog poverioca prestane isplatom duga ili na drugi način založno pravo prestaje i briže se iz Registra zaloge na zahtev poverioca, dužnika ili zalagodavca, kada to nije isto lice. Založni poverilac se može namiriti iz vrednosti predmeta i posle zastarelosti njegovog potraživanja. Založno pravo prestaje i briže se iz Registra kad predmet založnog prava propadne. Ako je predmet bio osiguran založno pravo se uspostavlja po samom zakonu na potraživanju iznosa osiguranja. Založno pravo prestaje na osnovu javne prodaje i druge prodaje predmeta založnog prava izvršene radi namirenja potraživanja založnog poverioca. Po pravosnažnosti sudske odluke o namirenju sud će rešenjem odrediti da se založno pravo briže iz Registra. Brisanje založnog prava iz Registra se vrši i po odricanju založnog prava u pismenoj formi, kada se svojstvo založnog poverioca stekne u istom licu sa svojstvom dužnika, kao i kad založni poverilac stekne pravo svojine na predmetu založnog prava.

5.2. Zalaganje potraživanja i hartija od vrednosti

5.2.1. Zalaganje potraživanja

Zakon o obligacionim odnosima¹⁰⁹ predviđa da predmet zaloge mogu biti sva prenosiva potraživanja. Ovde se radi o pravnom poslu sa tri ul esnika:

- založni poverilac (zalogoprimac),
- založni dužnik (zalagodavac) koji je istovremeno poverilac založnog potraživanja i
- dužnik iz založnog potraživanja.

Bitno je da predmet založnog prava na pravu može biti pojedino samostalno pravo koje se može preneti i unovl iti.¹¹⁰ Može se založiti i deo prava ako je ono deljivo i ako je založeni deo samostalno prenosiv. Mogu se prenositi i budul a potraživanja ako su prenosiva.

Da bi ovaj posao mogao biti zasnovan, potreban je pravni osnov i nal in sticanja založnog prava. Mora se zaklju iti ugovor o zalozi izmedju založnog poverioca i založnog dužnika. U pogledu nal ina pribavljanja založnog prava, kao i kod ustupanja potraživanja, dužnik iz založnog potraživanja mora biti obavešten o ugovoru o zalozi potraživanja pismenim putem.

5.2.2. Zalaganje HOV

Zalaganjem hartije od vrednosti kao stvari, zalaže se i pravo koje je u njoj utelovljeno.¹¹¹ Zalaganje HOV kod nas je utvrđeno Zakonom o trgištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata¹¹². Da bi se zasnovalo pravo na hov, potrebno je zaklju enje ugovora o zalozi i predaja hov u ruke poverioca tj. zalogoprimca.

Zalogoprimac mora hov predati u državinu, može i trel em licu, npr. banci koja l uva hov za založnog poverioca.

Gubitkom državine hov prestaje založno pravo na njoj, ali ako hartija nije kona l no propala, nego je samo izgubljena ili amortizovana, založno pravo se ne gasi. Ono se može ostvariti i bez hartije. Ako se izda nova hov, založno pravo nije punovažno dok se hartija nalazi u državini zalagodavca.

Kod hartije koja glasi na donosioca zaloga se zasniva prostom predajom. Pravo kod hartije po naredbi se prenosi indosamentom, dok kod retkih hartija koje glase na ime je potrebno zaklju iti ugov o zalozi, pismeno obavestiti dužnika i predati samu hartiju.

Zalaganje hov, kao što su skladišnica, konosman i tovarni list, po pravilu zna l i zalaganje robe, na osnovu loje su nastali.¹¹³

5.3. Hipoteka

5.3.1. Pojam hipoteke

Hipoteka je stvarno pravo koje titularu pruža mogućnost da se naplati iz optere ene nepokretnosti prinudnom prodajom, ako dužnik o roku ne izmiri svoje novl ane obaveze.¹¹⁴

¹⁰⁹ Službeni list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 57/89, i Službeni list SRJ, br. 13/93

¹¹⁰ Baral , S., Stakić , B., Hadžić , M., Ivanić , M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str. 444

¹¹¹ Baral , S., Stakić , B., Hadžić , M., Ivanić , M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str. 446

¹¹² Službeni list SRJ, br. 65/2002

¹¹³ Baral , S., Stakić , B., Hadžić , M., Ivanić , M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str. 447

¹¹⁴ Stakić ,B., Baral , S., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str 242

Ovo pravo ograničava pravo svojine vlasnika-dužnika ili trećeg lica u obimu u kojem je konstituisano. Pravni osnov hipoteke može da bude ugovor, sudska odluka ili zakon. Titular hipoteke ima pravo na namirenje svog potraživanja iz vrednosti založene nepokretnosti pre poverilaca koji na njoj nemaju hipoteku i pre poverilaca koji su hipoteku stekli pre njega (hipoteka prvog reda u odnosu na hipoteku drugog reda itd.)¹¹⁵

Legalni okvir za uspostavljanje hipotekarnog prava kod nas predstavlja Zakon o osnovama svojinsko-pravnih odnosa¹¹⁶ i Zakon o hipoteci¹¹⁷.

Hipoteka se stiče upisom u javne zemljišne knjige, s tim što opterećena nepokretnost ostaje u državini dužnika.¹¹⁸ Postojanje hipoteke zavisi od postojanja odredjenog potraživanja. Ako je potraživanje iz bilo kog razloga ništavo ili je u međuvremenu prestalo da postoji, prestaje i hipoteka kao akcesorno pravo.

Karakteristično je da hipotekar mora biti poverilac obezbedjenog potraživanja ili mora postojati identitet između hipotekarnog poverioca i poverioca potraživanja. Na dužnik koji strani naprotiv ne mora da postoji identitet.

U međunarodnoj bankarskoj praksi hipoteka se koristi za obezbedjenje vraćanja dugoročnog ili srednjoročnog kredita koji se po pravilu daje za finansiranje izgradnje krupnih investicionih objekata ili izvođenje investicionih radova. Hipoteka se može prenositi pravnim poslom i to cesijom potraživanja. Sama za sebe hipoteka se ne može prenositi, kao ni potraživanje bez istovremenog prenosa hipoteke.

5.3.2. Predmet hipoteke

Predmet hipoteke je nepokretnost sa svim principima i plodovima dok se ne odvoje. Predmet hipoteke može da bude i realan deo neke nepokretnosti-stan, poslovne prostorije kao deo zgrade i suvlasnički deo nepokretnosti. Moguće je zasnovati hipoteku i na stambenu jedinicu i zgradu i izgradnju. Hipoteka se odnosi i na sva poboljšanja nepokretnosti. Moguće je zajednička hipoteka tj. hipoteka na više nepokretnosti, kod koje svaka nepokretnost predstavlja obezbedjenje celokupnog potraživanja. Na istoj stvari je moguće konstituisati više hipoteka, pri čemu se redosled hipoteka određuje prema vremenu nastanka tj. prema naličju prioriteta založnog prava.

Hipoteka se može ustanoviti i na brodu i vazduhoplovu koji su pokretne stvari i ostaju u državini dužnika.¹¹⁹ Prema zakonu o obligacionim odnosima¹²⁰ vazduhoplov i vazduhoplov u izgradnji mogu biti u suvlasništvu i svaki suvlasnik može svoj deo otudjiti ili opteretiti. Upis prava na vazduhoplovu se vrši u Registru vazduhoplova. Prema zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi¹²¹, brod i brod u gradnji su pokretne stvari i pravo svojine na brodu se upisuje u Upisnik brodova.

Hipoteka spada u red veoma sigurnih sredstava obezbedjenja u međunarodnom prometu, ali je i ta sigurnost relativna. Vrednost predmeta hipoteke može biti nedovoljna da bi se njenom prodajom namirili poverioci u potpunosti. Predmet hipoteke može da propadne. U praksi se predviđa osiguranje, a polisa osiguranja vinkulira na hipotekarnog poverioca. Tada osigurana suma stupa na mesto ranijeg predmeta hipoteke. Prilikom isplate duga hipoteka se ne gasi već automatski prelazi na vlasnika nekretnine.

¹¹⁵ Hadžić, M., *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 336

¹¹⁶ Sl. list SRJ br. 29/96

¹¹⁷ Sl. glasnik RS 115/05

¹¹⁸ Baral, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007, str. 441

¹¹⁹ Miletić, S., *Hipotekarni krediti i hipotekarne hartije u razvijenim zemljama i zemljama u tranziciji*, Beograd, 2004, str. 120

¹²⁰ Službeni list SRJ, broj 12/98

¹²¹ Službeni list SRJ, broj 12/98

I kod ružne zaloge, kao i kod hipoteke, zabranjene su ugovorne klauzule po kojima bi založni poverilac stekao svojinu na založnoj stvari, ukoliko i dužnik ne izmiri svoj dug koji je na ovakav način obezbeđen.

Hipoteka prestaje na više načina: a) kad dužnik isplati potraživanje, b) kad se poverilac odrekne hipoteke pismenom izjavom, c) kada isto lice postane nosilac prava svojine i nosilac hipoteke na istoj nepokretnosti i d) u svim onim slučajevima kada hipotekom opterećena nepokretnost propadne, a ne bude obnovljena.¹²²

¹²² Hadžić, M., *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 337

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Poslednja decenija dvadesetog veka je, u regionu jugoistočne Evrope protekla u znaku velikih političkih i privredno-sistemskih promena. Za razliku od ostalih zemalja, srpska privreda je preživela ogromne ekonomske gubitke, koji su prouzrokovani već dobro poznatim faktorima. Rezultat delovanja tih faktora uslovio je niz promena u spoljnoj trgovini, koje su se negativno odrazile na povećanje konkurentnosti domaćeg izvoza. Posledice takvog stanja u trgovini i privredi, prisutne su i danas. Zastarele mašine i tehnološki procesi u domaćim preduzećima, rezultirale su niskim kvalitetom domaćeg proizvodnje, što je znatno ugrozilo konkurentnost domaćih proizvoda na inostranom tržištu, i dovelo do preusmeravanja tražnje potrošača sa domaćih ka sofisticiranijim uvoznim proizvodima. Generalno posmatrano, visoka zavisnost od uvoza roba široke potrošnje i sirovine i reprodukcioni materijal kao najjači domaći i izvozni aduti, ne mogu Srbiji obezbediti makroekonomske performanse koje bi poboljšali njen ekonomski položaj u okruženju. Struktura robne razmene Srbije, danas je vrlo slična onoj koju susrećemo kod zemalja u razvoju, i kvalitativno, na nižem nivou u poredjenju sa strukturom trgovine ekonomski naprednijih zemalja jugoistočne Evrope. Jedan od veoma važnih aspekata u analizi spoljnotrgovinske razmene zemalja jugoistočne Evrope, su njihovi glavni spoljnotrgovinski partneri.

Neophodno je postojanje instrumenta koji bi osigurati naplatu potraživanja, a istovremeno i plaćanje. Upravo u tome se ogleda prednost i značaj dokumentarnog akreditiva nad svim ostalim instrumentima u međunarodnom platnom prometu.

Što se tiče koristi koje izvoznik ima, one su sledeće:

- za njegovo potraživanje garantuje banka koja bi izvršiti isplatu sredstava nezavisno od kupca,
- siguran je da se dogovoreni uslovi ne mogu menjati bez njegove saglasnosti jer je potreban pristanak obe zainteresovane strane,
- kupac neće moći zaustavi plaćanje ni u kom slučaju,
- bankarska ekspertiza obezbeđuje da se transakcija uspešno završi.

Koristi koje uvoznik ima od upotrebe ovog instrumenta plaćanja su:

- kupac može biti siguran da bi se isplata izvršiti samo ako dokumenta u potpunosti odgovaraju dogovorenim akreditivnim uslovima,
- ova prednost povlači sa sobom i to da kupac može očekivati da i roba bude upravo onakva kakvu je i zahtevao,
- samim otvaranjem akreditiva uvoznik može zahtevati bolje uslove plaćanja,
- kupac relativno brzo prima dokumenta koja je zahtevao, pa u slučaju neke berzanske robe može je preprodati i pre nego što sama roba pristigne.

Međutim, kao i svaki drugi instrument, pa tako i dokumentarni akreditiv ima svoje nedostatke. Dokumentarni akreditiv može biti skupo sredstvo plaćanja i obezbeđenja u međunarodnoj trgovini. Dokumentacija i to predstavlja problem jer mora biti tačno u skladu sa svim uslovima koji su propisani u akreditivu. Takođe, ona se ponekad može izgubiti te bi to iziskivati dodatno vreme. Generalno, neke prednosti koje akreditiv pruža prodavcu mogu biti nedostaci za kupca. Na primer, prilikom promene cene robe, ili neke druge nepovoljne promene na tržištu, kupac ne može odustati od robe, a sve promene uslova zahtevaju saglasnost obe strane.

Bankarska garancija, koja je takodje rado prihvaćan instrument, pored dokumentarnog akreditiva korisniku garantuje naplatu potraživanja, međutim osnovna razlika između ova dva instrumenta jeste u tome što bankarska garancija ima samo funkciju obezbeđenja plaćanja, a ne i funkciju instrumenta plaćanja. Bankarska garancija zapravo osigurava od rizika neizvršenja obaveze iz osnovnog ugovora. Dakle, banka će se u ovom slučaju pojaviti tek nakon što joj se poverilac obrati sa zahtevom da ona izvrši plaćanje umesto dužnika, za razliku od dokumentarnog akreditiva kod koga se podrazumeva da plaćanje izvrši banka, nezavisno od dužnika. Kao još jedna bitna razlika između ova dva instrumenta jeste dokumentacija. U akreditivnom poslu se, možemo slobodno reći, trguje dokumentima koji daju pravo raspolaganja robom, dok kod bankarske garancije dokumentacije gotovo da nema. Za njeno izvršenje dovoljna je samo izjava korisnika da dužnik iz osnovnog posla nije izvršio svoju obavezu. Ovo može dosta ubrzati transakciju i otkloniti probleme vezane za dokumentaciju koji se mogu javiti kod dokumentarnog akreditiva. Iz ovoga možemo videti da je prilikom odluke o izboru između ova dva instrumenta neophodno dobro sagledati sve prednosti i nedostatke koje sa sobom nose i jedan i drugi instrument.

Interesi učesnika u garancijskom poslu nisu identični. Na primer korisnik garancije ima jedino interes da naplati garantni iznos uz što manju proceduru. Nalogodavcu je stalo da se ova isplata učini zavisno od ispunjenja obaveza koju je korisnik garancije u svojstvu stranke preuzeo prilikom zaključenja osnovnog ugovora. Interes banke garanta se ograničava na to da ne bude uvučena u spor između stranaka iz osnovnog ugovora.

Za uspešnu upotrebu bankarske garancije u praksi je potrebno poznavanje posebnosti odnosa kod konkretnih tipova bankarske garancije. Za praksu najviše značaj imaju licitaciona, avansna i bankarska garancija za dobro izvršenje posla. Posebnosti pravnih odnosa između učesnika u poslu bankarske garancije se takodje pokazuju prilikom istovremenog uključivanja dveju ili više banaka u taj posao.

Kao i kod svakog bankarskog proizvoda, banke imaju određene ruke da svaka od njih svojom poslovnom politikom određuje sve uslove bankarske garancije. To znači da upravo od poslovne politike banke, kao i od lica za koje garantuje, zavisi kakvo će se obezbeđenje dobiti. Uobičajeno je da banka garantuje da će izmiriti dospele novčane obaveze, ili će platiti dug ukoliko ga ne plati lice za koje garantuje.

Postoje problemi sa bankarskim garancijama. Zemlje kao što su Turska, Alžir i druge nisu prihvatile međunarodna jednobrazna pravila (URDG) za garancije na poziv koje je izdala Međunarodna trgovinska komora u Parizu. Po turskom pravu garancija od dana isticanja važi još deset godina, a u Alžiru dvadeset godina. Za ovakve zemlje se izbegava izdavanje garancija, jer kod nas na dan isteka nalogodavac više nema obaveza prema banci i banka ostane nepokrivena za taj period od dana isteka, i izdaje se stand-by akreditiv.

Danas je bankarska garancija veoma rasprostranjena kod nas, pogotovo kod velikih vladinih projekata, kao što su izgradnja puteva i velikih građevinskih investicija.

Poslovnim partnerima u savremenom dobu neophodne su što bolje, sigurnije i efikasnije opcije kako bi zaštitili sebe i svoje poslovanje. Jedna zanimljiva opcija koja im stoji na raspolaganju jeste kombinacija dokumentarnog akreditiva i bankarske garancije u jednom instrumentu. Radi se o Stand by akreditivu, kao posebnoj vrsti akreditiva. Stand by akreditiv funkcioniše poput garancije a ima formu akreditiva. Kod ove vrste akreditiva banka daje garanciju korisniku da će izvršiti dužnikovu obavezu ukoliko joj poverilac, tj. korisnik pored izjave o dužnikovom propustu preda i dokaz da je roba otpremljena, kao i fotokopiju neplaćene fakture potpisane od strane korisnika. Dakle, u ovom instrumentu možemo videti elemente i garancije i akreditiva.

Upravo ovakvi primeri govore o konstantnom napretku i razvoju finansijskih tržišta, uključujući i u Srbiju. Prema poslednjim podacima iz nekoliko poslovnih banaka, posle krize 2009. godine, broj ovakvih instrumenata plaćanja konstantno raste. Kao osnovna valuta u Srbiji pojavljuje se EUR, nešto manje USD (uglavnom za potrebe NIS-a) a vrednosti dokumentarnih akreditiva se kreću od 20 hiljada pa sve do 20-80 mio EUR, u zavisnosti od poslovne banke, što dovoljno pokazuje koliko su firme uvidele koristi korišćenja navedenih instrumenata, mada ne u dovoljnoj meri, jer je prosek odobrenih zahteva svega oko 150 godišnje.

Smatra se da će u ovoj 2011. godini broj zahteva i realizovanih ugovora porasti bar za 30%, kao i da će se veći broj manjih preduzeća odlučiti na ovaj vid saradnje sa poslovnim partnerima iz razloga sigurnosti, bez obzira što mogu predstavljati skuplji vid trgovanja. Tome ide u prilog i skorašnje odmrzavanje Trgovinskog sporazuma između Srbije i zemalja Evropske unije. Ovo će uticati na povećanje spoljne trgovine što će najverovatnije rezultirati povećanom upotrebom dokumentarnog akreditiva kao instrumenata plaćanja. Na poslovnim bankama je da stručno pomognu svojim komitentima, da ih upute u sve prednosti ovih instrumenata i daju sve potrebne instrukcije kako bi se omogućila što lakša i brža razmena dobara i usluga u spoljnoj trgovini.

LITERATURA:

1. Andjelković, C., Vuković, D., Instrumenti finansiranja u spoljnoj trgovini sa praktičnim primerima, Proinkom, Beograd, 2000;
2. Barać, S., Hadžić, M., Stakić, B., Ivanić, M., *Poslovno bankarstvo*, Singidunum FFMO, Beograd 2005,
3. Barać, S., Hadžić, M., Stakić, B., Ivanić, M., *Organizacija bankarstva*, Singidunum FFMO, Beograd 2005,
4. Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivanić, M., Praktikum za bankarsko poslovanje, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2007,
5. Bjelica, V., Bankarstvo-Teorija i praksa, Stylos, Novi Sad, 2001,
6. Djordjević, B., Spoljna trgovina kroz milenijume, Autorsko izdanje, Beograd, 2004,
7. Grupa autora, Garancije-jednoobrazna pravila za ugovorne garancije, Džepna biblioteka Merkur, Beograd, 1986;
8. Hadžić, M., Bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009,
9. Marković, M., *Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006,
10. Miletić, S., *Hipotekarni krediti i hipotekarne hartije u razvijenim zemljama i zemljama u tranziciji*, Autorsko izdanje, Beograd, 2004
11. Ognjanović, V., Međunarodno bankarstvo, Grifon, Podgorica, 2004,
12. Pavilović, B., Bankarska garancija, Nauka knjiga, Beograd, 1989;
13. Petrović, L., Međunarodne poslovne finansije, Proinkom-Beograd, Niš, 1998,
14. Radić, J., Obligaciono pravo, Nomos, Beograd, 2004;
15. Stakić, B., Barać, S., Međunarodne finansije, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2008,
16. Gogorov, S., Bankarska garancija, Nauka knjiga, 1985;
17. Gogorov, S., Bankarsko pravo, Poslovni biro SB, Novi Sad, 2005,
18. Unković, M., Savremena međunarodna trgovina, Beogradska knjiga, Beograd, 2004,
19. Unković, M., Stakić, B., Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet Beograd, Beograd, 2009,
20. Vukadinović, R., Andjelković, C., Vuković, D., Garancije na prvi poziv u međunarodnoj praksi, Udruženje banaka Jugoslavije, Beograd, 1995;
21. Čivković, A., Stankić, R., Krstić, B., Bankarsko poslovanje i platni promet, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2007.

OSTALI IZVORI:

1. Zakon o obligacionim odnosima, Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i Sl. list SRJ, br. 31/93,
2. Službeni list SRJ, br. 31/93 i Službeni list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja
3. Službeni glasnik RS broj 5/2007
4. Zakon o menici - "Sl. glasnik RS", br. 47/2006
5. Zakon o parničnom postupku - "Sl. glasnik RS" br. 125/2004
6. www.nbs.rs,
7. www.carinskatarifa.com